

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Cilt: 6 Sayı: 1
(Haziran 2025)
ISSN: 2757-640X

Journal of Education and Social
Sciences Research

www.esarjournal.com

ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları

Cilt: 6 Sayı: 1 (2025 Haziran) ISSN: 2757-640X

ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanacaktır. Ayrıca yılda iki kez özel sayı yayımlanabilir. Dergi elektronik ortamda yayınlanacak olup, yayımlanan sayılara; esardergi.com ve esarjournal.com adreslerinden erişim sağlanabilir. Makaleler intihal tespit programında gözden geçirilerek yayımlanmaktadır.

Journal of Education and Social Sciences Research

Volume: 6 Issue: 1 (2025 June)

ISSN: 2757-640X

ESAR- Journal of Education and Social Sciences Research is an international refereed journal. It will be published two times a year, June, and December. In addition, a special issue may be published twice a year. The journal will be published electronically and published issues; It can be accessed at esardergi.com and esarjournal.com. The articles are published after being reviewed in the plagiarism detection program.

Sahibi ve Sorumlusu/ Owner:

Anakara Yayıncılık

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ramazan Şen

Dergi İletişim:

info@esardergi.com

info@journaljose.com

Editör Kurulu:

Doç. Dr. Mehmet Korkud Aydın (Kırıkkale Üniversitesi)

Dr. William Martin Geible (University of California)

ESAR

Alan Editörleri

Prof. Dr. Arif Sarıçoban/ Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Dilek Ulusal/ Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cem Karakılıç/ Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şihmehmet Yiğit/ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemal Karadaş/ İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazım Karadağ/ MEB
Dr. Öğr. Üyesi Özcan Ekici/Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cebail Karadaş/ Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Başer/ Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adnan Şimşek/ Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Kaya/ İnönü Üniversitesi

İngilizce Alan Editörü

Dr. Ramazan Şen/ Kırıkkale Üniversitesi

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mesut Aydın, İnönü Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Recep Dünder, İnönü Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Sevinç Aliyeva İsrailqızı, Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi-
Azərbaycan

Prof. Dr. Fikret Ramazanoğlu, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Hamdi Öney, İnönü Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Mehmet Karagöz, İnönü Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Merziye Necefova, Azərbaycan Bilimler Akademisi- Azərbaycan

Prof. Dr. Edina Solak, Zenica Üniversitesi- Bosna Hersek

Prof. Dr. Hacı Ömer Budak, Kırıkkale Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Ömer Faruk Sönmez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Rahmi Doğanay, Fırat Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Erdal Açıkse, Munzur Üniversitesi- Türkiye

Prof. Dr. Rafet Metin, Bayburt Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Özkan Akman, Süleyman Demirel Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Erkan Yeşiltaş, Cumhuriyet Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Recep Özman, İnönü Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Ümmügülüm Candeger, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Aynur Gazanfargizi, Hazar Üniversitesi, Azərbaycan

Doç. Dr. Tekin İdem, Batman Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Oğuz Han Öztay, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Bahadır Köksalan, İnönü Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. İhsan Ünlü, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Özlem Ulukalın, Artvin Çoruh Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Tekin Çelikkaya, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Sibel Oğuz-Haçat, Kastamonu Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Elvan Yalçinkaya, Erciyes Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Mustafa Müjdecı, Kırıkkale Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. İsmail Efe, Kırıkkale Üniversitesi- Türkiye

Doç. Dr. Muhabbet Doyran, İstanbul Aydın Üniversitesi

Doc. Dr. Liliana Boscan, Bükreş Üniversitesi, Romanya

Dr. Öğr. Üyesi Güllü Karanfil, Komrat Devlet Üniversitesi, Moldov

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Avcı, Siirt Üniversitesi- Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Hakan Doğan, Kırıkkale Üniversitesi- Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Nargis Özgenç, Hacı Bayram Veli Üniversitesi- Türkiye

Dr. Mehpare Yağlıcı, Erciyes Üniversitesi- Türkiye

Dr. Azwan Hamid, Araştırmacı- Malezya

Dr. Fakhra Aziz - Lahore College for Women University/ Pakistan

Dr. Manu R. Chakroborty, Araştırmacı- Hindistan

Dr. İsmail Yıldız, MEB- Türkiye

ESAR

Esar- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin Tarandığı İndeksler ve Veritabanları:

WorldCat

Index Copernicus (Master List)

OpenAIRE

BASE

Asos Index

ESJI

I2OR

Esar- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin Tarandığı Kütüphaneler

Harvard Library

Stanford Libraries

FernUniversität in Hagen

ESAR

Hakemler Kuruluna Teşekkür

Prof. Dr.Mehmet Sarıoğlu, Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. İsmet Türkmen, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Doç. Dr. Oguzhan Dülğaroglu, Balıkesir Üniversitesi

Doç. Dr. Emrah Örgün, Sinop Üniversitesi

Doç. Dr. Muammer Bezirgan, Balıkesir Üniversitesi

Doç. Dr. Burcu Koç, Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Süleyman Temiz, Iğdır Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Aydoğan, İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç. Dr. Gökhan Yılmaz, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Öğr.Gör. Dr. Aslı Esenkaya - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisindeki Cilt:6 Sayı: 1 (Haziran 2025)'deki makalelerin değerlendirme sürecine zaman ayırarak değerli katkılarını sunan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

Cilt:6 Sayı 1 (Haziran 2025)' de yayımlanan yazıların tümünün sorumluluğu Yazarlarına aittir.

The responsibility of all the articles published in Volume:6 Issue: 1 (2025 June) belongs to their authors.

OKUR YORUMLARI / LETTRES

Lütfen yayımlanan yazılar hakkındaki yorum, görüş ve önerilerinizi dergi editörlerine gönderiniz:

info@esardergi.com

info@esarjournal.com

ESAR

ESAR
Cilt:6 SAYI: 1 (Haziran) YAZARLARI
Volume:6 Issue: 1 (2025 June) Authors

Yakup Dinç

Balıkesir İlinin Turizm Değerleri ve Uygulama Alanları ile Ayvalık'ta Sualtı-Suüstü Turizmini Geliştirme Stratejileri (s. 1-13)

Tourism Values and Application Areas of Balıkesir Province and Strategies for Development of Underwater and Surface Tourism in Ayvalık

Yunus ŞAHİNLER

Sporun Felsefesi ve Olimpizm Ruhu (s. 14- 27)

Philosophy of Sports and Spirit of Olympism

Sevcan SOLUNOĞLU

Edremit Körfezi'nde Kıyı Turizminin Sosyal ve Çevresel Taşıma Kapasitesine Etkisi: Sürdürülebilirlik Göstergelerine Dayalı Mekânsal Bir Yaklaşım (s. 28- 48)

The Impact of Coastal Tourism on Social and Environmental Carrying Capacity in the Edremit Gulf: A Spatial Approach Based on Sustainability Indicators

Ali SOLUNOĞLU

Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Bilişsel Temsiller: Gastronomi Eğitimi Almış Bireylerle Yürütülen Kelime İlişkilendirme Temelli Bir Analiz (s. 49- 66)

Cognitive Representations of Functional Foods: A Word Association-Based Analysis Conducted with Individuals Trained in Gastronomy

Mustafa MÜJDECİ, Rahmatullah ARIANPOR

19. Yüzyılın Sonunda Emir Abdurrahman Han'ın Rusya'nın Afganistan Siyaseti Üzerindeki Değerlendirmeleri (s. 67- 77)

At the End of the 19th Century, Amir Abdurrahman Khan's Assessments on Russia's Afghanistan Policy

Yayın Etiği ve Yazım Kuralları/ Publication Ethics and Writing Rules (78-81)

ESAR

Balıkesir İlinin Turizm Değerleri ve Uygulama Alanları ile Ayvalık'ta Sualtı-Suüstü Turizmini Geliştirme Stratejileri

Yakup Dinç¹

DOI: 10.5281/zenodo.15784807

Öz

Balıkesir bulunduğu coğrafi konum, sınırları içinde yer alan doğal kaynak ve korunan alan sistemi ile ulusal ve uluslararası önemde turizm potansiyeli yüksek olan bir kenttir. Balıkesir ve yöresi sahip olduğu zengin turizm potansiyeli ile Türkiye'de önemli bir yere sahiptir. Ancak yöre, uluslararası turizm pazarından henüz alması gereken payı alamamaktadır. Bunun en önemli nedeni yörenin gerek yurt içi ve gerekse yurtdışında yeterince tanınmamasıdır. Bu açıdan hem kamu hem de özel sektörün katılımıyla gerçekleştirilecek etkin tanıtım faaliyetleri ile bölgeye özgü turistik değerlerin kamuoyuna duyurulması gerekmektedir. Ancak, yörenin tanıtımından önce gerekli altyapı ve üst yapının tamamlanması da bir zorunluluktur. Eksiklikler tamamlandıktan sonra belirli bir plan dahilinde yürütülecek tanıtım çabalarıyla yöreye gelen ziyaretçi sayısında ve niteliğinde artış olacak, dolayısıyla tüm yöre insanı ve Türkiye kazançlı çıkacaktır.

Marmara Bölgesinin en önemli turizm merkezlerinden olan Balıkesir ili ve ilçelerinin turistik potansiyelleri değerlendirilmelidir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi ile bölgenin bir turizm merkezi haline getirilmesi ve bölgesel ekonomik kalkınmada turizmin bir faktör olarak kullanılması mümkündür.

Bu çalışmanın öncelikli hedefi; Balıkesir ilinin turizm değerlerini öne çıkarmak, ulusal ve uluslararası alanda tanıtılarak Balıkesir turizmine ve ekonomisine pozitif katkı sağlamaktır. Bu amaçla Balıkesir destinasyonunda uygulama potansiyeline sahip turizm çeşitlerinin dünyada değişen tatil tercihlerinin etkisi ile günümüze ulaştığı boyutlara ilişkin kavramsal bir yaklaşım yapılmıştır. Balıkesir de uygulama potansiyeline sahip turizm türlerinin tanıtılması yaygınlaştırılabilmesi için yapılması gerekenler değerlendirilmiş ve stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Turizm Değerleri, Geliştirme Stratejileri, Milli parklar

¹Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Ayvalık Meslek Yüksekokulu, Balıkesir, yakdin@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-6533-3987

Tourism Values and Application Areas of Balıkesir Province and Strategies for Development of Underwater and Surface Tourism in Ayvalık

Abstract

Balıkesir possesses significant tourism potential at both national and international scales, owing to its strategic geographical location, diverse natural resources, and an extensive network of protected areas within its territory.

Balıkesir and its surrounding region hold a significant position in Turkey due to their rich tourism potential. However, the area has yet to secure its deserved share from the international tourism market. The main reason for this is that the region is not sufficiently recognized either domestically or internationally. In this regard, it is essential to promote the region's unique tourism assets to the public through effective promotional activities carried out with the participation of both the public and private sectors. However, before promoting the region, it is essential to complete the necessary infrastructure and superstructure developments. Once the deficiencies are addressed, promotional efforts carried out within a well-structured plan will lead to an increase in both the number and quality of visitors to the region, ultimately benefiting the local population and Turkey as a whole.

The tourist potential of the city of Balıkesir and its districts, which are among the most important tourism centers of the Marmara Region, should be assessed. By evaluating this potential, it is possible to transform the region into a tourism hub and utilize tourism as a factor in regional economic development.

The primary goal of this study is to highlight the tourism values of Balıkesir province, promote them both nationally and internationally, and provide a positive contribution to Balıkesir's tourism and economy. To achieve this, a conceptual approach has been made regarding the extent to which tourism types with implementation potential in the Balıkesir destination have reached their current dimensions, influenced by changing holiday preferences worldwide. In order to promote and expand the tourism types with implementation potential in Balıkesir, necessary actions have been evaluated and strategies have been developed.

Keywords; Tourism Assets, Development Strategies, National Parks

Extended Abstract

Tourism has emerged as a critical driver of regional development, offering multifaceted contributions to local economies, cultures, and communities. In recent decades, the focus has shifted from mass tourism to alternative and sustainable tourism models that are more in harmony with environmental and cultural values. This study explores the role of gastronomy tourism within the broader context of sustainable tourism, with a particular emphasis on the rural district of Dursunbey in the Balıkesir province of Turkey. As part of the Eastern Marmara Development Agency's TR22 Region, Dursunbey possesses distinctive natural, cultural, and culinary characteristics, making it a promising candidate for gastronomy-based tourism development. The research aims to assess the potential of local food culture to contribute to rural development and to propose strategic frameworks that align with sustainability principles.

Gastronomy tourism is conceptualized in the literature as a travel motivation centered around the experience of local food and culinary traditions. It encompasses more than mere

consumption, involving the preservation and promotion of regional identity, agricultural practices, and cultural narratives embedded in food. In this sense, gastronomy tourism offers an intersectional approach to sustainable development by creating economic opportunities for rural producers, revitalizing traditional knowledge, and encouraging environmentally conscious practices. The study situates this understanding within the global trends emphasizing authenticity, locality, and experiential travel, all of which favor destinations like Dursunbey that have retained strong ties to their culinary heritage.

The methodological approach of the research is primarily qualitative, involving descriptive analysis of Dursunbey's existing tourism assets, culinary resources, and socio-economic indicators. Key variables include the diversity of local dishes, the extent of organic and traditional food production, infrastructure supporting food-related tourism, and the presence of cultural events or festivals linked to gastronomy. These variables are examined within a sustainability framework, which includes economic viability, social equity, and ecological responsibility. Data were gathered through field observations, local reports, and relevant secondary sources that reflect the current state and potential trajectories of gastronomy tourism in the region.

Dursunbey stands out with a culinary tradition deeply rooted in its rural lifestyle, forest ecosystem, and agricultural practices. The region's food culture is shaped by its climatic conditions, endemic vegetation, and long-standing customs related to food preparation and preservation. Traditional dishes such as tirit, keşkek, and etli mantı form an essential part of local identity, passed down through generations. Moreover, the production of natural honey, mushrooms, and forest herbs contributes to the region's gastronomic richness, offering unique products that can be branded and marketed as part of tourism experiences. These culinary elements are not only potential tourist attractions but also vehicles for cultural preservation and economic diversification.

Despite this potential, Dursunbey has not yet fully integrated gastronomy into its tourism planning. The lack of sufficient infrastructure, professional human resources, and promotional strategies hinders the region's ability to attract and retain gastronomically motivated tourists. Additionally, the absence of a comprehensive tourism master plan poses challenges for the coordination of local stakeholders, including small producers, restaurant owners, and municipal authorities. The study identifies this gap as a key area for policy intervention, advocating for a participatory approach to tourism planning that incorporates gastronomy as a central theme.

The research also touches upon the socio-economic benefits that gastronomy tourism can bring to rural communities. By promoting locally sourced food and traditional recipes, tourism can stimulate agricultural production, create jobs, and reduce rural-to-urban migration. It also encourages the valorization of women's labor, as many traditional food practices are maintained by women in domestic and community contexts. In this respect, gastronomy tourism is not merely an economic tool but a means of social empowerment and cultural continuity. The integration of food culture into rural development policies could thus contribute to broader goals such as social inclusion and community resilience.

Sustainability is a recurring theme throughout the analysis. The emphasis on local ingredients, organic production methods, and seasonality aligns with environmental goals by minimizing carbon footprints and supporting biodiversity. Dursunbey's proximity to forest areas and its relatively unspoiled environment offer further advantages in promoting eco-gastronomic experiences. However, the study cautions against the risks of commodification and over-commercialization, which could dilute the authenticity of local food culture and lead to

unsustainable practices. It recommends a balanced approach that safeguards traditional knowledge while adapting to contemporary tourism expectations.

The study concludes that a coordinated and inclusive tourism strategy, centered on gastronomy, could significantly enhance the sustainable development of Dursunbey and similar rural areas. This would involve capacity-building initiatives for local stakeholders, investment in food-related infrastructure, and the creation of thematic routes and events that showcase the region's culinary identity. Partnerships between public institutions, NGOs, and private sector actors are essential to implement such a strategy effectively. In doing so, gastronomy tourism can serve as a catalyst for preserving cultural heritage, supporting local economies, and advancing sustainable tourism goals.

GİRİŞ.

Balıkesir ili, tarihi ve kültürel bakımdan zengin bir mirasa sahiptir. Bölgemizde M.Ö. 3200 yılından günümüze kadar yerleşim olduğu görülmektedir. Burası MYSIA adıyla bilinir. 1297- 1360 yılları arasında Karesi Beyliğinin kurulduğu ilin Merkez ve çevresinde tarihi kalıntılar, konaklar, camiler, türbeler kilseler ve eski dönemlere ait şehir merkezleri bulunmaktadır. Daha sonra Balıkesir adını alan ilimiz konumu ve sahip olduğu doğal, kültürel değerleriyle önemli bir kültür ve turizm çekim merkezi durumundadır.

Balıkesir kent sınırları içinde 2 Ulusal Park (Kuş cenneti Ulusal Parkı, Kazdağı Ulusal Parkı), 1 Doğa Parkı (Ayvalık Adaları Doğa Parkı), Bir Doğa Koruma Alanı (Kazdağı Göknaarı Doğa Koruma Alanı), bir uluslararası öneme sahip sulak alan (Manyas Kuş Gölü) yer almaktadır. İl sınırlarında ayrıca; 6 Yaban Hayatı Koruma Alanı (Dursunbey-Alaçam Yaban Hayatı Koruma Alanı, Erdek-Kapıdağı Yarımadası Yaban Hayatı Koruma Alanı, Gönen-Yosundağ Yaban Hayatı Koruma Alanı, Ayvalık Doğa Parkı, Kazdağı ve Kuş Cenneti Ulusal Parkı) yer almaktadır. Bunların yanı sıra iki ayrı denizde kıyı şeridi bulunan kent, deniz ve kara peysajı yönünden de yüksek potansiyele sahiptir

TURİZMİN BÖLGESEL KALKINMAYA ETKİSİ VE BALIKESİR'İN TURİZM DEĞERLERİ

Bölgesel gelişmede ve sürdürülebilirliğin de turizmin önemi büyüktür. Bu rol, onu kalkınmış ülkelerde önemli bir sektör konumuna getirirken, özellikle kalkınmakta olan ülkelerde turistik potansiyeli olan yörelerin geliştirilmesinde turizm sektörü gibi yardımcı sektörlerin kalkınmaya hız verici ve tamamlayıcı etkileri artık iyice anlaşılmıştır(Özer:2005;407)

Balıkesir ve ilçeleri doğal güzellikleri açısından zengin bir potansiyele sahiptir. Balıkesir yöresi çoğu ince kumlu olan doğal kumsal ve plajları ile sıcak su kaynakları açısından da önemli bir yere sahiptir. Termal su kaynaklarının turizme yönelik kullanılabilmesi için gerekli altyapı ve üst yapının hazırlanması ve bu konuda teşviklerin artırılması gerekmektedir. Termal turizm yapacak kişi ve kuruluşlar teşvik edilmelidir. Balıkesir ve çevresinde birçok arkeolojik eser günümüze değin ayakta kalabilmiştir. (Kyzikos ve Belkız Harabeleri gibi) Öte yandan Balıkesir, av turizmi açısından da değerlendirilmesi gereken büyük bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Kaz Dağları'nda ve DURSUNBEY Alaçam Ormanları'nda av turizmin geliştirilmesi için gerekli tesisleşme ve yasal düzenlemenin yapılması gerekmektedir.

Yöre, sahip olduğu zengin turistik potansiyelden dolayı, birçok turizmin çeşidinin öncelikle aranan özelliklerine sahiptir. Bu turistik potansiyeller, başta Ayvalık olmak üzere diğer denize kıyısı olan Akçay, Erdek, Burhaniye ve Ören ilçeleridir.

Genel hatlarıyla özetlenecek olursa: Balıkesir'in iki denize kıyısı bulunmaktadır. Kentin toplam 290.5 km'lik kıyı uzunluğunun 115.5 km'si Ege Denizi (Ayvalık 54 km, Burhaniye 12 km, Edremit 32 km, Gömeç 17.5 km.) 175,5 km si Marmara Denizine (Bandırma 12 km, Erdek 34.5 km, Gönen 8 km, Marmara 72.5 km) aittir. Yüzölçümü 14.299 km² olan kentin %45'i orman,%32'si tarım, %8'i çayır-mera, %5'i kullanılmayan alanlardan oluşmaktadır.

Kent sınırları içinde bulunan 8 önemli termal merkezi (Gönen, Edremit-Güre, Sındırgı-Hisaralan, Bigadiç-Hisarköy, Balya-Ilıca-Şifa, Susurluk-Kepekler-Yıldız, Manyas-Kızıkköy, Gömeç-Karaağaç) Balıkesir'in ayrı bir doğal zenginlik potansiyelini oluşturmaktadırlar. Genel görüntüsüyle özetlenen korunan alan sistemi ve diğer doğal zenginliklerin yanısıra kültürel, tarihsel değerler de katıldığında deniz düzeyinden 1774 m'ye (Kazdağı-Karataş Tepe) çıkan profili ile Balıkesir, deniz ve kara peyzajıyla birlikte kültürel ve tarihsel bir potansiyeli olan bir kent görünümündedir. Daha önce de belirtildiği gibi, kentin temel korunan alan sisteminin başında gelen ulusal parklar, doğa parkı, doğayı koruma alanı hakkında daha ayrıntılı bilgi vermek yararlı olacaktır.

Kuş Cenneti Ulusal Parkı

Kuş Cenneti Ulusal Parkı Bandırma ilçe sınırları içinde 64 Ha'lık bir alanı kapsamaktadır. Bandırma'ya 19 km, Balıkesir'e 85 km'lik karayolu uzaklığında bulunan parkın temel kaynak değeri ornitolojik özellikli olmasıdır (Akesen, A.(2005;11).

Ulusal Parkın çekirdeğini doğu-batı yönünde uzanan 14 km genişliğinde, 20 km. uzunluğundaki Kuş Gölü oluşturmaktadır. 1938 yılında İstanbul Üniversitesi Biyoloji Bölümünden doğa bilimci Avusturyalı Prof. Kurt KOSSWING tarafından bulunan ve olağanüstü ornitolojik değerleri belirlenen Kuş Gölü ve yakın çevresine adı geçen bilim adamı tarafından "Kuş Cenneti" adı verilmiştir. Alan, yıllar sonra 1959'da orman rejimi içinde alınarak ulusal park ilan edilmiştir. Bu arada ilgili literatürde Kuş Cenneti Ulusal Parkı'nın dünyadaki ilk ulusal park olduğu, Yunan yazar Ksenephana'nın İ.Ö. 335-540 yılları arasında Anadolu'da hüküm süren Achamenid Krallığının bugünkü Kuş Gölü'nün güneydoğusunda Daskyleion kenti çevresinde çok görkemli bir parkın kurulduğu "cennet" adı verilen parkın geniş otlakları ve içinde avlakları, yabani hayvan ve kuşların varlığından söz ettiği , bazı yazarlar tarafından öne sürülmektedir(Seyan,2005;9).

Kuş Cenneti Ulusal Parkı aynı zamanda uluslararası sözleşmeler çerçevesinde (Ramsar) koruma altındaki sulak alanlar arasındadır. Yaklaşık 260'ı aşkın kuş türünün , 2-3 milyonun barınma, üreme, göç sırasında konaklama, kuluçkaya yatma doğal ortamını oluşturan Kuş Cenneti , biyolojik çeşitlilik, yaban yaşamın ve dengenin korunması ve sürdürülebilirliği ve önemli örnek oluşturması başta olmak üzere sahip olduğu doğal yapı ve işlev özellikleriyle ilk kez 1975'de Avrupa Konseyi tarafından "A Sınıfı Avrupa Diploması" ile ödüllendirilmiştir. 2001 yılında askıya alınan diploma 2004 yılında tekrar verilmiş durumdadır(Akesen, A.(2005;10-11).

Kaz Dağı Ulusal Parkı

Balıkesir'in ikinci ulusal parkı Kazdağı, Edremit ilçesi sınırları içinde olup, 21.463 Ha'lık alanı kaplamaktadır. Park aynı zamanda Marmara ve Ege bölgelerini birbirinden ayıran

doğal bir sınır oluşturmaktadır. Balıkesir'in ve Biga Yarımadasının en yüksek nokta ve kütlesini oluşturan Kazdağı, (1774 m. Karataş Tepe) mitolojik adıyla “İda Dağı” olarak bilinmektedir. Homeros'un “İlyadasında bol pınarlı ve yaban hayvanların anası Strabon'un “Coğrafya” sında kırkayağa benzer çok tepeli yamaçlı dağ olarak tanımlanan Kazdağı'nın kuzey-güney doğrultusundaki derin vadileri, kanyonları, flora ve fauna potansiyeli ve biyolojik çeşitlilik zenginlikleri en önemli kaynak değerleridir(Akesen, A.(2005;11).

Yöre 17.04.1993'te ulusal park olarak ilan edilmiştir. Ulusal park özellikle gerek orman örtüsü, gerekse orman altı bitki örtüsü yönünden zengin potansiyele sahiptir. Sınırları içinde endemik tür olan Kazdağı Göknarı meşçeresi koruma altına alınmıştır. Bunun yanı sıra florasının önemli bölümünün endemik tür oluşu dikkati çekmektedir.

Ayvalık Adaları Doğa Parkı

Ayvalık Adaları Doğa Parkı'nın kapladığı alan 17.950 Hektar olup, deniz-kara ekosistem örnekleri ve tarihsel değerleri barındırmaktadır. Sınırları içinde yer alan 20 ada, 1 yarım ada ile kıyı deniz ve bitki örtüsünden oluşan görsel zenginliğe sahiptir.(Kuvan,1997;10)

Doğa parkının alanı 1989 yılında aynı zamanda 1.derece “doğal sit” alanı olarak belirlenmiştir. Alan içinde ve yakın çevresinde yer alan çeşitli doğal rekreasyon alanları ve parkın sualtı zenginlikleri bölgeye olan ilgiyi artıran önemli kaynak özellikleridir.

BALIKESİR'DE UYGULANABİLİRLİĞİ OLAN TURİZM PROJELERİ

Turizm sektörünün Balıkesir ve ilçelerinin kalkınma projelerine çözüm sağlama ve katkıda bulunabilme imkanını tespit etmek için, aşağıda bazı turizm projeleri üzerinde durulmuştur. Balıkesir yöresinde uygulama potansiyeli olan turizm türlerine işaret edilerek, bu potansiyele sahip olan bazı türlerin yaygınlaştırılabilmesi için yapılması gerekenler sıralanmıştır.

Balıkesir'de Termal Turizm Uygulamaları

Özellikle Balıkesir ili Marmara Bölgesi'nde Bursa ilinden sonra termal altyapıya sahip ikinci büyük ildir. Ama yatırımlar için bu söylenemez. Acilen bölgedeki termal su kaynakları ile ilgili gerekli tespit yapılarak 49-59 yıllığına ulusal ve uluslararası işletmelere kiralanmalıdır.

Türkiye'ye turistlerin % 65'i Avrupa Birliği ülkelerinden gelmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde ise, yaşlı nüfus oranı yıllar geçtikçe artmaktadır. Özellikle tıbbi imkanlardan şifa bulamayan insanlar kaplıcalara, bitki kürlerine vb. yönelmektedirler. Almanya ve Macaristan bu konuda Avrupa'da ön plana çıkan ilk iki devlettir(Özer,2005;407).Üçüncü sırayı Türkiye sahip olduğu termal kaynak potansiyeli ile sağlayabilecek düzeydedir. Termal turizmi, genellikle yaşlı insanların tercih ettiği gerçeği göz önüne alınırsa; bu insanların paraları, boş zamanları ve seyahat kültürleri diğer yaş gruplarına göre daha fazladır. Hareket mobilitesi fazla olan 3. Yaş grubu insanları cazip kampanyalarla ülkemize çektiğimiz takdirde Türkiye'nin turizm gelirlerini artırabiliriz(Gödeniz,2015;1995;10).

Termal turizm ile ilgili 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yeniden düzenlenmelidir. Termal Turizm yapacak kişi ve kuruluşlar teşvik edilmelidir; kamu arazisi 49 yıllığına kiralanma, yatırım indirimi, ithal malzeme gümrük muafiyeti, kaynak kullanım destekle primi, teşvik primi, vergi resim harç istisnaları, bina inşaat harcı istisnası, yatırım finansmanı fonundan yararlanma, KDV ertlemesi, SSK primi, enerji teşviki gibi teşvik araçları kullanılarak termal turizm yatırımları özendirilmelidir. Çünkü bu tür yatırımlar geri dönüşü uzun vadeli,

siyasal , sosyal doğal ekonomik vb. olaylara karşı çok duyarlı dolayısıyla da girişimciler için riskli yatırımlardır.

Manyas Kuş Cenneti Milli Parkı'nın Turizme Kazandırılması

Balıkesir iline bağlı Bandırma ilçesin sınırları içindeki Kuş Gölü (Manyas Gölü)nün kuzeydoğusunda yer alan Milli Park Balıkesir-Bandırma karayolu ile ulaşılabilir.

Kuş Cenneti Milli Parkı. Uluslararası düzeyde önem taşıyan Milli Park'taki kuş zenginliği ve Milli Park tanıtımı içinde başarılı koruma uygulaması nedeniyle ilk kez 1975'de Avrupa Konseyi tarafından "A Sınıfı Avrupa Diploması" ile ödüllendirilmiştir. Kuş Cennetinde en uygun izleme dönemi Mart, Temmuz, Eylül ve Ekim aylarıdır.

Milli Park'ta bulunan müze ve idare merkezinde kuşlar ve park hakkında geniş bilgi verilmektedir. Son yıllarda su taşkınlarına uğrayan ve ciddi çevre sorunları yaşayan Kuş Cenneti Milli Parkı'nda ve Manyas Gölü'nde aşırı yağış yüzünden su seviyelerinin yükselmesi ve çevre kirliliği gibi nedenler yüzünden kuşlar yuva bulamamaktadır. Bu da bölgenin dünyadaki kuş cinslerinin önemli bir kısmını barındırma özeliğini tehdit etmektedir. Türkiye'nin doğal zenginliği yurt içinde ve dışında yeterince tanınmamakta, araştırılması ve korunmasıyla ilgili çalışmalar istenilen düzeyde gerçekleştirilememektedir. Başta Doğal Hayatı Koruma Derneği olmak üzere, Ege, ODTÜ, Çukurova ve Hacettepe Üniversitesi Kuş Gözlem Toplulukları ve Kuş Araştırma Derneği gibi topluluklar biraraya gelerek bu kurumlarda görevli olan kuş gözlemcileri ve ornitologlar tarafından oluşturulan bir komisyon kuşların araştırılması, korunması ve bölgenin dünyada mevcut olan kuş gözlemciliği turizmine uygun bir hale getirilmesi için gerekli olan eylem planını oluşturmaktadır. Ayrıca, bölgedeki mevcut sanayi tesislerine derhal atık su arıtma tesisleri yapmaları için gerekli yasal yaptırımlar uygulanmalıdır. Göl kenarında imar yasağı uygulamaya geçirilmelidir. Yenilerin yapılmasına kesinlikle müsaade edilmemelidir.

Kapıdağ Yarım Adası ve Kaz Dağları Milli Parkı'nın Özel İlgi Gruplarına Açılması

Balıkesir İli, Edremit ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır(Özer,2005;413)..Zengin bitki örtüsüne sahip ve peysaj güzellikleri ile etkileyici nitelikteki güzelliğin ve bol suların bulunabileceği vadiler, Kaz Dağı ve Sarıkız Efsanesinin geçtiği belirtilen Sarıkız mevkii mutlak görülmesi gereken yerlerdir. Milli parkın bitki zenginliği ve doğal peysaj değerlerini sunduğu vadilerde, gününbirlik rekreasyonel hizmetler sunulmaktadır. Milli Park mahalli yetkililerinin göstereceği kontrollü noktalarda çadır ve karavanla konaklama yapılabilir.

Bu yöreye yönelik satış yapan tur operatörlerinin ve seyahat acentalarının broşürlerine bölgenin konulması yönünde girişimde bulunulması gereklidir. Ayrıca, milli park alanı içerisinde yürüyüş parkurları belirlenmelidir. Söz konusu milli parkın uluslar arası kuruluşlarla entegre edilmesi (Uluslararası Milli Parklar Örgütü gibi) ve tur operatörleri, seyahat acentalarının hazırlayacakları paket turlarına günü birlik gezi olarak konması gereklidir.

Ayvalık'ta Bulunan II Konutlar ve Ayvalık Alibey (Cunda) Adası Evlerinin Restore Edilerek Turizme Kazandırılması ve Kültür Turizmi Amaçlı Turlara Tahsis Edilmesi

Ayvalık yöresinde(Merkez, Küçükköy,Altınova) 58.000 II. konut bulunmaktadır (Gökdeniz, A. Dinç, Y. ve Taşkıran, H., (2010;847-849). Yılın sadece 2-3 ayı kullanılan bu konutların gerekli yasal düzenlemeler yapılarak, özellikle çocuklu ailelere sakin bir tatil

tercih eden kitlelere seyahat acentaları tarafından pazarlanarak turizme kazandırılması ülke ve yöre turizmi için yararlı olacaktır

Alibey (Cunda) Adası'ndaki bölgesel renkteki taş yapıların kapıları, balkon demirleri , pencere pervazları ve kapı tokmakları ile neo klasik döneme ait olan evler farklı olduklarını bir çırpıda anlatmaktadır. Adanın yüksek tepelerinden Ayvalık'a doğru bakınca önünüzde Dalyan boğazı yer almaktadır. Alibey (Cunda) Adasında taş mimarisiyle bütünleşen evler, manastırlar, yaşlı zeytin ağaçları ve rengarenk tekneli balıkçılar arasında bambaşka bir atmosfer yaşanmaktadır. Bu evlerin kültür turizmi amaçlı turlara tahsis edilerek turizme kazandırılması gerekmektedir. Bu amaçlı evlerin aslına uygun olarak restore edilmesi için yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir(Özer,2005;413).

Antandros Antik Kentin ve Tarihi Kalıntıların Restore Edilerek Yöre Turizmine Kazandırılması

Liman kenti olan Antandros'un kıyı kesiminde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, bu bölgede bir Bizans dönemi nekropolisi olduğunu kanıtlayan 27 mezar gün ışığına çıkarılmıştır. Su altında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında da yaklaşık 10 metre kalınlığında, 36 metre uzunluğunda bir mendirek tespit edilmiştir. Antandros'ta özellikle nekropolis alanında mezar hediyesi olarak ele geçen eserlerden kurtarma kazılarında ele geçenler Bursa Arkeoloji Müzesi'nde, sistemli kazı çalışmaları ile gün ışığına çıkartılanlar da Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi'nde sergilenmektedir. (<http://www.balikesir.gov.tr/antik-kentler>)

Balıkesir ve ilçelerinde restore edilen kiliseler, tarihi binalar, müzeler, ulusal ve uluslararası fuarlarda yurt içi ve dışı faaliyet gösteren tur operatörlerine tanıtılmalı tur programlarına almaları için teşvik edilmelidir.

Kazılarda gerekli düzenlemeler ve izinler alınarak ziyaretçilerin girişine açılmalıdır. Tur operatörlerinin büyük bölümü Truva ziyareti nedeniyle bu bölgeden geçmektedir. Bu güzergahı kültür paket turlarında kullanan tur operatörleri ile iletişime geçilerek paket turlarına dahil etmeleri sağlanmalıdır.

AYVALIKTA SUALTİ-SUÜSTÜ TURİZMİNE GENEL YAKLAŞIM VE GELİŞTİRME STRATEJİLERİ

Türkiye'nin mevsimsellik özelliği ılıman iklim olması nedeniyle dalış bölgeleri dört mevsim 12 ay dalış yapma imkânına sahiptir. Günümüzde, farklı sualtı coğrafyası ve batıklar dalış turizmi ile ilgilenen yerli ve yabancı turistlerin tercih ettiği bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayvalık'ta Sualtı Ve Su Üstü Turizmine Genel Yaklaşım

Ayvalık, doğal, tarihsel ve kültürel değerlere irili ufaklı şirin koylara sahip Balıkesir ilinin en iyi tatil merkezlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. İklim koşulları, nitelikli turistik alt yapısı, ender güzellikteki koyları, berrak ve tertemiz deniz suları ile sualtı ve su üstü turizmi merkezi olabilecek niteliklere sahip bir destinasyon konumdadır. Ayvalık zengin sualtı değerlerine sahip olmasına rağmen, bu değerlerin yeterli düzeyde gösterebilecek dalış merkezlerinin olmaması ve sezonun kısa olması nedeni ile atıl kaldığını söyleyebiliriz. Destinasyonda istenilen talepleri karşılayabilecek 4 adet tam donanımlı dalış teknesi ve merkezi vardır. Kuzey Ege'de önemli bir dalış noktası olan Ayvalık'ta sualtı dalış yapmak isteyenlere hizmet veren 4 ayrı dalış okulunda yılın yaklaşık on ayında dalış yapılabilir. 24 adası 60 dalış noktası bulunan Ayvalık'a Sırbistan, Bulgaristan ve değişik ülkelerden

turistler dalış eğitimi almak ve kentin sualtı güzelliklerini görmek için gelmektedir (*Gökdeniz, Erdem, 2015:24*).

Ayvalık destinasyonunda mercan reefleriyle beraber yaklaşık 60 adet dalış noktası bulunmaktadır (*Gökdeniz, Dinç, 2013:247*). Bu dalış noktalarında; turistleri mutlu edecek her türlü canlı ve tüplü kurt tarlaları, sarı ve kırmızı mercanlar, süngerler ve Bizans anfora kalıntıları bulunmaktadır. Destinasyon Bölgesi, 24 adadan oluşmaktadır. Rüzgâr nereden eserse essin dalgıçların rahatça dalış yapacakları sakin dalış noktaları mutlaka mevcuttur. Bu özelliğiyle Ayvalık, diğer dalış bölgelerinden bir adım öne geçmektedir (<http://dalisrehberi.com>). Hava şartlarının uygun olmadığı dönemlerde bile bu destinasyonda uygun bir dalış noktası bulunur.

*Ayvalık Bölgesi'nde sualtı flora ve fauna çeşitliliği diğer merkezlere oranla yüksektir. Ancak; trol, mevsim dışı kaçak avcılık, bölgedeki yerleşimden kaynaklanan arıtmasız pis su atıkları gibi etkenlerden dolayı sürekli tahrip edilmekte ve yeterince korunamamaktadır. Bu noktada, Ayvalık'ta sualtı-su üstü turizmi açısından tespit ettiğimiz sorunları şöyle sıralayabiliriz(*Gökdeniz, A., Dinç, Y., Akşit, A. N. ve Münger, L. (2010:25-30)*;

* Ayvalık turizmi içerisinde sualtı ve su üstü değerlerine yabancı turist talebi, yeterli değildir Bu konuda yeterli tanıtım ve organizasyon çalışmaları sektör temsilcilerinin özel girişimleri ile yapılmak istense de yeterli değildir. Kamu kurumları, üniversite yerel birlikler, ticari işletmeler ile tam entegrasyon sağlanamamıştır.

* Sualtı ve suüstü değerlerinin gösterilmesini ve öğretilmesini sağlayacak dalış,yelken, sörf kursları, bireysel maliyetler açısından oldukça yüksektir.Bu maliyetleri düşürmek için konaklamalı dalışlarda paket oluşturularak uygun hale getirilmelidir.

* Dalış, yelken, sörf kurslarına ilişkin eğitim verebilecek dalış okullarının sayısı az, yeterli değildir. Ayvalıkta adet dalış okulu, 2 adet sörf-yelken kulübü bulunmaktadır.

* Malta ve Florida gibi merkezlerde, sualtı flora ve faunasını zenginleştirmek ve korumak amacıyla oluşturulan yapay resifler ve batıklar dalış meraklılarının büyük ilgisini çekmektedirler (*Bal, 2002:55*). Ayvalık'ta bu sporu geliştiren, renklendiren ve çekici hale getiren doğal sualtı formasyonları yetersizdir. Yapay formasyonlar ise; hiç yoktur.

* Bölgenin iklimi, hava ve su sıcaklıkları yılın 4 mevsiminde dalma,yelken, sörf sporun yapılmasına imkan vermektedir. Örneğin; yaz ve kış sualtı turizmi yapılan Malta ile Ayvalık'ın aynı iklim kuşağında yer alması, bizim bölgemizde de turizmin yıl boyunca kesintisiz olarak yapılabilirliğini ortaya koymaktadır. Ancak, popüler kitle turizmi ile bu olanağın sağlanması bugüne kadar bu destinasyon için mümkün olmamıştır

* Dünyadaki turizm merkezlerinin önemli bir kısmı sualtının görsel çekiciliğine sahip olmasına rağmen, deniz kirliliği nedeniyle tehdit altındadır. Bu olumsuz etkenler maalesef Ayvalık destinasyonunda da görülmektedir. .

Ayvalıkta Sualtı Ve Suüstü Turizminin Geliştirme Stratejileri

Turizm sektörü, birçok sektöre doğrudan ve dolaylı olarak destek sağlamaktadır. Son yıllarda eko-turizm çerçevesinde talep edilen bir alternatif turizm çeşidi haline gelen sualtı dalış, suüstü sörf yelken vb.turizmi üzerinde durulması ve değerlendirilmesi gereken önemli bir turistik ürün grubu olmuştur.

Ayvalık'ın alt ve üst yapısı, konaklama hizmetleri ve turizm çeşitliliği, dünyadaki diğer dalış merkezleri ile benzer standartlardadır. Tarihsel, doğal ve kültürel zenginlikler açısından

ise Ayvalık, bir açık hava müzesini andıran güzellikteki tarihi kültürel doğal değerlere sahiptir. Bu noktada Türkiye’de hem de Kuzey Ege’de (Ayvalık) sualtı ve su üstü dalış turizminin gelişmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanması ve korunması için şu stratejileri önerebiliriz.(Dinç,2021:469-486).

- Sualtı dalış turizminin; bölgelere yarattığı ekonomik katkı ve talep tercihinde gözlenen büyük gelişme ile yakın gelecekte en çok tercih edilecek turistik ürün gruplarından biri olacağı anlaşılmaktadır. Bu noktada, başta destinasyon yöneticileri olmak üzere bu turizm türünün tüm paydaşlarının sürdürülebilirlik, pazarlama, rekabet avantajı ve ekolojik çevre konusunda dikkatli olması gerekmektedir(Gökdeniz A., Dinç Y.,(2013;245-246) .

- Sualtı arkeolojik varlıkların korunması ve talan edilmemesi için bu değerlerin bulunduğu dalış yapılan yerlerde şamandıra uygulanması ve kıyı kesimlerinin dalışa yasak alanlar olarak ilan edilip, koruma altına alınmalıdır. Ayrıca denizlere atılan atıklar konusunda hem dalış teknelerinin hem de STK’ların sualtı ve suüstü atıklar konusunda farkındalık oluşturmalarıdır. Bu soruna yönelik düzenli eğitimler verilebilir ve dikkat çekici broşür ve afişler hazırlanabilir.

- Dalış noktalarında aletle dalış yapanların zıpkınla avcılık yapmasına izin verilmemeli veya önlenmelidir. Bu alanlarda Sahil Güvenlik ve Jandarmanın denetimleri artırılmalıdır. Sualtı dalışı yapacak tüm bireylerin dalış öncesi mutlaka eğitime tabi tutulması gerekmektedir Dalma (dalgıç) ehliyeti alma sürecinin zorlaştırılması ve bröve alma süresinin uzatılması bir başka caydırıcı önlemdir.

- Su altı dalışlarında yani basınç farkından dolayı oluşan rahatsızlıklar için basınç merkezi olan tam donanımlı hastane kurulmalıdır. Su altı dalmanın en fazla yapıldığı körfez ilçesi Ayvalık’ta vakit geçirilmeden bu hastanenin tahsis edilmesi gerekmektedir.Bu sayede Ayvalık dalış bölgelerinde sağlık güvenliği açısından bir adım öne geçecektir.

-Ayvalık’taki gezi teknelerinin veya dalış okulu teknelerinin tabanları sualtı zenginliğini, sualtı flora ve faunasını görecektir şekilde tasarlanması bu spora olan talebi arttıracaktır. Potansiyel turistlerin ilgisi bu turizm çeşidine çekilmesi sağlanabilecektir.

-Sualtı zenginliklerimizin tanıtılıp, potansiyel turistlerin yöreye çekilmesi için su sporları fuar ve organizasyonlarına katılım sağlanmalıdır. Özellikle destinasyona gelen veya gelme potansiyeli olan yabancı ülkelerdeki turizm fuarlarına katılarak deniz turizmi yanında alternatif turizm çeşitleri olan sualtı ve suüstü faaliyetleri de tanıtılmalıdır Düseldorf Fuarı gibi. Sualtı ve suüstü sporlarının Ayvalık destinasyonunda geliştirilmesi ve bu aktivitelerden daha fazla yararlanmak için üniversite sualtı ve suüstü topluluklarıyla bağlantıya geçilmelidir

- Ayvalık’ta rüzgar ve kite surf imkan ve olanakları gelişmiştir. Özellikle Muğla Akyaka’dan sonra ülkemizde ikinci kite surf noktası Ayvalık’tır. Kite surf, kiteboard’la ve paraşütle yapılan rüzgar sörfü anlamına gelmektedir. Dünyada kiteboard adıyla da bilinen kitesurfing Türkçede ”uçurtma sörfü” olarak adlandırılmaktadır Bu sporun Ayvalık’ta yaygınlaşması için uygun ortam mevcuttur Geliştirilmesi için gerekli tanıtma faaliyetleri kamu ve özel sektör aracılığıyla yapılmalıdır.

- Son zamanlarda yapılan yelken yarışmalarının belli etaplarının bölgemizde yapılması, bu sporun Ayvalık Destinasyonu ile tanıtılmasında etkili olacaktır.Bu faaliyetler düzenli hale getirilmelidir. Her yıl organize edilmelidir. Uluslararası ve ulusal basında yer alması sağlanmalıdır.

- Ayvalık'ın bu güne kadar turizm geliştirme / master planı hazırlanmadığı için, genele ve sualtı-suüstü turizmine yönelik bölgesel politikalara planlı bir destek oluşturulamamaktadır. Dünyanın popüler dalış merkezlerinde sualtı turizmi, Mısır, Malta ve Küba örneklerinde olduğu gibi, bölgesel ve ülkesel ölçeklerde devlet ve hükümet politikası olarak planlanmakta, desteklenmekte ve hatta yürütülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Balıkesir yöresine gelen özellikle yerli turistlerin emekli, çocuklu ve aile fertleriyle beraber hareket eden gruplar oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle turistik tesislerin çocuklu ailelere uygun hizmet sunmaları gerekmektedir. Konaklama işletmelerinin; çocuklara ve büyüklere yönelik çocuk parkları, atari salonları , animasyon , değişik şovlar ve su parkları gibi hizmet çeşitliliği vermeleri gerekir.

Balıkesir ilinde bulunan doğal ve kültürel varlıkların korunması, bu değerlerin varlıklarını sürdürmeleri için yörede faaliyet gösteren turizm işletmeleri ve kamu kuruluşlarının sürdürülebilir turizm politikasını izlemeleri bir zorunluluk olmalıdır. Bu amaçla sadece yaz aylarında ikinci konut olarak kullanılan yazlık evlerin turizme kazandırılması gerekmektedir. Ayrıca, yine sürdürülebilir turizm politikaları çerçevesinde mavi bayraklı plaj sayısının artırılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Balıkesir yöresine gelen yerli turistlerin sayısını artırmak aynı zamanda geceleme sayısını yükseltmek için değişik paket programlar sunulmalıdır. Seyahat acentalarının ve tur operatörlerinin yöreye paket turlar düzenlemeleri için gerekli girişimler ve tedbirler alınmalıdır. Uluslararası turizm fuarlarına Balıkesir'in tüm değerlerini yansıtacak dökümanlarla katılım sağlanmalıdır Berlin Uluslararası turizm fuarı vb.

Yöredeki alt yapı sorunlarının en kısa zamanda çözülmesi için özel ve kamu sektörlerinin ortaklaşa çevre yönetim sistemini uygulamaları gerekmektedir. Bu çerçevede katı atıkları toplama, saklama ve yeniden değerlendirme ünitelerinin uluslararası standartlara getirilmesi gerekmektedir.

Milli parklar eko turizmde en çok gelir yaratan ve en fazla talep edilen alanlar olmaktadır. Avustralya ve Yeni Zelanda veya Amerika gibi eko turizmde öne çıkabilmenin yolu milli parkların kuvvetli imajıyla mümkündür. Dolayısıyla, milli parkçılığı hem ülke insanının ve hem de aktif dış turizmde tercihlili duruma getirmek, buraları fiziksel açıdan iyi planlamak, korumak ve gelir getirici imkanlar yaratmakla mümkündür.

Artan çevresel kaygılar sonucunda doğaya ilgi artmaktadır. Turistler değişik ürünler aramaktadırlar. Buna bağlı olarak da ülkeler değişik ürünler yaratmak peşindedirler. Turizmde ürün çeşitlendirmede; iyi korunmuş doğal ve sosyal çevrede geliştirilebilecek güçlü bir imaja sahip olan önemli ürün, eko turizmdir.

Son yıllarda, özellikle hizmet sektöründe faaliyet gösteren turizm işletmeleri arasında güçlü bir rekabet yaşanmaktadır. Bu işletmelerin ürün ve hizmetlerini kullanan müşterilerin istek beklenti ve tercihleri sürekli değişmekte, farklı kalitede ve nitelikte ürün ve hizmet istemektedirler. Bu yüzden müşterilerini anlamak ve beklentilerine cevap verebilmek amacıyla farklı müşteri yaklaşım stratejileri geliştirmelidirler.

Her müşterinin istek, ihtiyaç ve beklentileri farklı olacağı için; pazarlama stratejilerinde kitlesellikten bireysel pazarlama anlayışına yönelmeleri gerekmektedir. İşletmelerin bu amaçla uygun stratejiler geliştirmeleri , müşterilerle daha etkili bir iletişim kurmalarını sağlayacaktır.

Bunun yanında kitlesel pazarlamanın bireysel pazarlamaya göre daha maliyetli bir pazarlama anlayışı olduğunu da göz ardı etmemek gerekir.

İşletmeler açısından, mevcut müşterileri elde tutmak, potansiyel müşterileri fiili müşteriler haline getirmekten daha kolaydır. Buradan hareketle, Balıkesir yöresindeki termal turizm işletmelerinin mevcut müşterilerini elde tutabilmeleri için fiyat farklılaştırması ve ödüllendirme gibi tutundurma çabalarında bulunmaları önerilebilir. Bunun yanında, potansiyel müşterilerin de mevcut müşteriler haline getirilmesi yönünde stratejiler geliştirmeleri de göz ardı edilmemelidir. (Gökdeniz, 1995;25)

İşletmelerin potansiyel müşterileri fiili müşteriler haline getirmek ve fiili müşterileri de elde tutabilmek amacıyla izlemeleri gereken stratejilerden birisi de veri tabanı oluşturulmasıdır. Müşterilere ait bilgiler oluşturulacak olan veri tabanlarına yüklenmeli ve işletmedeki tüm departmanların ortak kullanımına açık olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akesen, A.(2005) “Balıkesir Yöresinde Korunan Alan Sistemi ve Doğa Kullanımının Küresel Yaklaşımlar Çerçevesinde İrdelenmesi”, Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Balıkesir.9-11
- Alpar, M.Ö. (2005), “Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Çerçevesinde Balıkesir’de Turizmin Geliştirilmesi İçin Uygulama Projesi Önerileri”, Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Balıkesir,407-412
- Bal, Candan (2002), “Biyçeşitlilik ve Turizm”, II.Turizm Şurası Bildirileri, 12-14 Nisan 2002, Ankara, (pp.54-57)
- Dinç, Y. (2021), ‘Sualtı Turizmi ve Türkiye’de Sualtı Dalış Noktaları Hakkında Görgül Bir Araştırma (Ayvalık Örneği)’, Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi 2021, 4(5): 469-486
- Gökdeniz, A., Dinç, Y., Akşit, A. N. ve Münger, L. (2010), ‘Ayvalık’ta Su Altı Turizm Araştırması’, Detay Yayıncılık, Ankara,
- Gökdeniz, A (1995), “Türkiye’ye Gelen Üçüncü Yaş Grubuna Yönelik Turistler Üzerinde Yapılan Bir Uygulama Örneği”, Turizmde Seçme Makaleler:23, Ekim, Ankara,s.10
- Gökdeniz A., Dinç Y.,(2013) ‘A Proposal For A Sustainable Model Based Upon Underwater Tourism Research In Ayvalık’, Air and Water Components of the Environment Conference, 22-23/03/2013, Cluj-Napoca/Romania, (pp.245-246)
- Gökdeniz, A. Dinç, Y. ve Taşkı, H., (2010), “Türkiye’de İkinci Konut Kavramı ve Ayvalık’ta İkinci Konutlar Üzerinde Yapılan Araştırma Işığında Bir Pazarlama Model Önerisi”, 11. Ulusal Turizm Kongresi, Aralık, Kuşadası, Aydın, 847-872
- Gökdeniz, A, Erdem B, (2015), 2Turizm Politikasında Ekonomik Başarı Koşulları ve Ayvalık Örneği’, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 1-32
- Kuvan .Y, 1997;Balıkesir Yöresindeki Orman Rekreasyon Kaynakları Yönetimi Sorunları ve Çözüm Yolları,(Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul,10
- Seyhan, K.,1988;Kuşçenneti Milli Parkı Su Kuşları Koruma ve Üretim Çalışmaları Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayat Genel Müdürlüğü 3. Bandırma Kuşçenneti ve Sulak Alanlar Sempozyumu Bandırma 1988;482

Dijital Kaynaklar

<http://dalisrehberi.com> (12.04.2025)

<http://www.balikesir.gov.tr/antik-kentler/>(;28.04.2025)

Sporun Felsefesi ve Olimpizm Ruhu

Yunus Şahinler¹

DOI: 10.5281/zenodo.15784855

Öz

Spor, yalnızca bedensel bir etkinlik olmanın ötesinde, bireyin zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişimine katkı sağlayan çok yönlü bir insanlık pratiğidir. Bedensel performansın ötesine geçen bu yapı, bireyin karakter gelişimine, öz disiplinine, empati becerilerine ve toplumsal dayanışma anlayışına doğrudan katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda spor, kültürler arası etkileşimi destekleyen evrensel bir dil olarak, küresel ölçekte değer paylaşımını mümkün kılar. Bu çok katmanlı özellikleriyle spor, birey-toplum ilişkilerinde önemli bir işlev üstlenmektedir.

Spor felsefesi ise bu etkinliğin ardında yatan temel ilkeleri, değerleri, anlamları ve amaçları sorgulayan disiplinlerarası bir alan olarak karşımıza çıkar. Sporun hangi etik normlara dayandığı, bireyin kendini gerçekleştirme nasıl olanak sunduğu ve toplumla etkileşiminin ne şekilde kurgulandığı gibi sorular bu alanın temelini oluşturur.

Bu bağlamda Olimpizm, sporun yalnızca rekabet değil, aynı zamanda etik, estetik ve kültürel bir bütünlük taşıdığını ifade eden evrensel bir yaşam felsefesidir. Modern Olimpik Hareket'in kurucusu Pierre de Coubertin'e göre Olimpizm, bireyin beden, zihin ve ruh bütünlüğünü spor yoluyla geliştirerek mükemmellik, dostluk ve saygı gibi evrensel değerlere ulaşmayı hedefler. Bu anlayış, Olimpizm Ruhu olarak tanımlanan, barış, adalet, dayanışma ve fair play ilkelerine dayalı bir yaşam tarzını teşvik eder.

Bu çalışmada sporun felsefi temelleri ile Olimpizm'in tarihsel, kültürel ve ideolojik gelişimi ele alınmakta; bireysel ve toplumsal düzeydeki yansımaları değerlendirilmektedir. Gelecekte sporun, Olimpizm Ruhunu esas alan eğitsel ve etik değerler çerçevesinde bir dönüşüm aracı olarak daha güçlü biçimde konumlanacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelime: Spor, Felsefe, Olimpizm

¹ Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Spor Bilimler Fakültesi, ysahinler@gelisim.edu.tr , [ORCID: 0000-0002-5268-020X](https://orcid.org/0000-0002-5268-020X)

Philosophy of Sports and Spirit of Olympism

Abstract

Sports is a multifaceted human practice that provides the contribution of the individual's mental, parts and social shares beyond just an event that takes place. This structure of physical performance has direct contributions to the characters, self-discipline, empathy and understanding of social solidarity of individuals. At the same time, sports, as a universal language that supports intercultural communication, enables global value sharing. With these multi-contribution features, sports maintain an important function in plant-society components. Sports economics emerges as an interdisciplinary field that questions the basic values, values, intensities and ratios that lie behind this activity. The rules such as which ethical norms sports are based on, how the individual is provided with opportunities for self-realization and how social communication is structured are structured in this field. In this context, Olympism is a universal philosophy of life that states that sports are not only competitive but also ethical, aesthetic and cultural. According to Pierre de Coubertin, the founder of the Modern Olympic Movement, Olympism aims to develop the physical, mental and spiritual integrity of the individual through sports and to reach universal values such as perfection, friendship and respect. This understanding encourages a lifestyle based on the principles of peace, justice, solidarity and fair play, defined as the Spirit of Olympism.

This study examines the philosophical foundations of sports and the historical, cultural and ideological development of Olympism; its reflections on individual and social levels are evaluated. It is anticipated that in the future, sports will be positioned more strongly as a tool of transformation within the framework of educational and ethical values based on the Spirit of Olympism.

Key Word: Sports, Philosophy, Olympism

Extendet Abstract

Sport is a multifaceted human practice that transcends physical activity and contributes significantly to the mental, moral, and social development of individuals. Within this broader framework, the philosophy of sport investigates the ethical, cultural, and existential meanings embedded in sporting practices. It focuses on the values and principles that guide human participation in sport, exploring its impact on both personal identity and collective life. Olympism, which builds upon these foundations, is defined as a universal philosophy of life that combines sport with education and culture, aiming to foster individual development and social harmony through ideals such as excellence, friendship, and respect.

Historically, sport has reflected the dominant values and intellectual currents of its time. In Ancient Greece, philosophers such as Socrates, Plato, and Aristotle viewed physical education as an essential part of the pursuit of moral and intellectual virtue. For them, sport embodied the ideal of *areté*, a holistic excellence that unified body, mind, and character. This classical understanding of sport's ethical and educational function laid the groundwork for its later philosophical elaborations. During the Middle Ages, however, the body was often

perceived through a religious lens as something to be subdued, and sport was limited in scope, reserved for specific social or spiritual purposes. It was not until the Renaissance and Enlightenment periods that the value of the body and physical education was reasserted. Thinkers such as Locke and Rousseau emphasized the importance of physical activity in the natural and moral development of the individual, contributing to the re-establishment of sport as a meaningful educational tool.

The Industrial Revolution marked another turning point in the history of sport, transforming it into an organized and competitive institution aligned with the values of discipline, productivity, and national cohesion. Sport became a structured and large-scale activity, capable of shaping both individual behavior and societal norms. The revival of the Olympic Games in 1896 under the leadership of Pierre de Coubertin symbolized the convergence of these educational and ethical values in a global movement. Coubertin envisioned Olympism as a means of uniting different cultures through sport, encouraging peace, character development, and international understanding.

In the contemporary context, sport is increasingly recognized for its social and psychological benefits. Empirical studies have shown that participation in sport enhances self-esteem, reduces anxiety and depression, and improves interpersonal relationships, particularly among youth. These outcomes are influenced by various factors, including family environment, peer networks, and broader community support. Sport serves as a platform for inclusion and empowerment, especially for marginalized groups. Programs designed to increase access for minority youth, girls, and individuals with disabilities demonstrate sport's potential to foster social participation and reduce inequality.

Culturally, sport plays a vital role in expressing shared values and reinforcing collective identity. Major events such as the Olympic Games and the FIFA World Cup not only showcase athletic talent but also promote national pride, cultural dialogue, and unity. At the local level, sports can stimulate economic activity, generate community engagement, and foster a sense of belonging. These dynamics underscore the dual function of sport as both a personal and collective experience.

Olympism extends these roles by framing sport as a vehicle for ethical education and cultural exchange. Its core values—excellence, friendship, and respect—are not limited to athletic performance but encompass a broader commitment to human dignity and cooperation. Olympic education programs aim to instill these ideals in younger generations, encouraging fair play, solidarity, and responsible citizenship. The educational mission of Olympism ensures that its values remain relevant across generations and social contexts.

At the same time, Olympism responds to contemporary global challenges such as environmental sustainability, gender equity, and social responsibility. Recent Olympic Games have integrated green practices and emphasized inclusion, particularly through the increased participation of women and athletes with disabilities. The International Olympic Committee's initiatives reflect a growing awareness of sport's societal impact and its potential to contribute to sustainable development.

However, the commercialization of sport presents ethical dilemmas. While corporate sponsorship and media exposure have expanded the reach and resources of sporting events, they also raise concerns about the integrity of sport and the preservation of its foundational values. Scholars argue that balancing commercial interests with the ethical principles of Olympism is crucial to maintaining the credibility and educational function of the Olympic Movement.

Despite these tensions, the Olympic Games continue to function as a platform for cultural diplomacy and international cooperation. By bringing together athletes from diverse backgrounds, the Games encourage mutual respect and understanding. The inclusion of new sports and disciplines further enhances the Olympic Movement's relevance to younger audiences and diverse cultural traditions.

Ultimately, the philosophy of sport and the spirit of Olympism converge in their emphasis on the formative and unifying potential of sport. Through its ethical foundations and cultural significance, sport offers a means of personal growth, social cohesion, and global solidarity. Olympism, by promoting values that transcend national and cultural boundaries, continues to inspire a vision of sport that is inclusive, educational, and ethically grounded.

Giriş

Spor, fiziksel sağlık için hayati önem taşıyan ve bireysel kişilikleri şekillendirmede ve sosyal bağlantıları teşvik etmede önemli bir rol oynayan çok çeşitli aktiviteleri kapsar. Sporun tanımı, hem kişisel gelişime hem de toplumsal katılıma katkıda bulunan rekabeti, beceriyi ve genellikle takım çalışmasını içeren organize fiziksel aktiviteler olarak anlaşılabilir. Sporun önemi, salt fiziksel eforun ötesine uzanır; bireysel ve toplumsal refahı topluca artıran psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutları kapsar. Psikolojik bir bakış açısından, spora katılımın kişilik özelliklerini ve ruh sağlığını etkilediği gösterilmiştir. Araştırmalar, sporcuların genellikle hem sporda hem de hayatta başarılarına katkıda bulunabilen vicdanlılık ve uyumluluk gibi özellikler sergilediğini göstermektedir (Piepiora vd., 2022). Ayrıca spor yapma deneyimi, ruh sağlığı için çok önemli olan dayanıklılığı teşvik edebilir ve kişilerarası ilişkileri iyileştirebilir (Piepiora ve Piepiora, 2021). Bu özelliklerin spor yoluyla geliştirilmesi gençler için özellikle önemlidir çünkü genel gelişimleri için önemli olan gelişmiş öz saygı ve sosyal becerilere yol açabilir (Bardhan ve Nimkar, 2020).

Sosyal olarak spor, topluluk oluşturma ve kültürel değişim için güçlü bir araç görevi görür. İnsanları bir araya getirerek, aidiyet duygusunu teşvik ederek ve topluluk gururunu artırarak sosyal sermaye yaratır (Ratten, 2010). Olimpiyatlar veya Dünya Kupası gibi büyük spor etkinlikleri bu olguya örnektir çünkü yalnızca atletik yetenekleri sergilemekle kalmaz, aynı zamanda ulusal kimliği ve birliği de teşvik eder (Ulusal Kültür ve Sanat ve Ulusal Geleneksel Sporlar, 2020). Ek olarak, yerel spor etkinlikleri topluluk katılımını ve ekonomik faaliyeti canlandırabilir, yerel işletmelere fayda sağlayan ve sakinlerin yaşam kalitesini artıran canlı bir atmosfer yaratabilir (Feng ve Humphreys, 2016; Raso ve Cherubini, 2023). Felsefe sözcük olarak bilgelik sevgisi anlamında kullanılmakta olup Grekçe philosophia sözcüğünün Arapçalaştırılmış halidir ve bilginin peşinden gitmeyi, bilgi her nerede ve kimde olursa olsun onu elde etmeyi öngörmektedir. Bu bağlamda felsefe, tüm olanların kökenini bilmek istemeyi ve sevmeyi kapsamaktadır (Topdemir, 2009). Bu bağlamda Spor felsefesi, insanın beden, zihin ve ruh bütünlüğünü esas alırken; Olimpizm ruhu bu bütünlüğü barış, dostluk, saygı ve mükemmellik idealleriyle taçlandırarak sporu evrensel bir insanlık değeri haline getirmektedir.

Tablo 1.Spor Felsefesinin Gelişiminin Tarihsel Olarak Sıralanmış Hali, Tarih ve Dönem Odaklı Şekilde Sade Bir Kronoloji

Dönem / Tarih	Olay / Gelişme
M.Ö. 776	Antik Olimpiyat Oyunları'nın Başlaması (Yunanistan)
M.Ö. 5. Yüzyıl	Sokrates, Platon Ve Aristoteles'in Spor Ve Beden Eğitimi Üzerine Düşünceleri
5. – 15. Yüzyıl	Orta Çağ: Sporun Dinsel Çerçeve, Sınırlı Ve Seçkin Bir Biçimde Varlığını Sürdürmesi
15. – 16. Yüzyıl	Rönesans: Bedenin Yeniden Değer Kazanması, Bireyci Yaklaşım
17. Yüzyıl	John Locke: Eğitimde Bedenin Rolü
18. Yüzyıl	Rousseau: Doğal Gelişim Ve Beden Eğitimi Üzerine Fikirler
19. Yüzyıl (ikinci Yarısı)	Sanayi Devrimi Sonrası Modern Sporun Doğuşu, Örgütlenme, Rekabetçi Yapı
1896	Pierre De Coubertin Öncülüğünde Modern Olimpiyat Oyunları'nın Başlaması
20. Yüzyıl (Başları)	Sporun Eğitim, Sağlık Ve Toplumla İlişkisi Kuramsal Olarak Ele Alınmaya Başlanır
1950 – 1970'ler	Marksist, Varoluşçu Ve Fenomenolojik Yaklaşımlarla Sporun İdeolojik Ve Bireysel Yönlerinin Tartışılması
1980 – 1990'lar	Postmodern Düşüncelerle Sporun Medya, Gösteri Ve Tüketimle İlişkisi
2000'ler – Günümüz	Kimlik, Etik, Toplumsal Cinsiyet, Dijitalleşme Ve Sürdürülebilirlik Odaklı Tartışmalar

Antik Çağ'da, özellikle Antik Yunan'da (M.Ö. 776 ve sonrası), spor yalnızca fiziksel bir faaliyet değil; ahlaki erdemlerin, ruhsal gelişimin ve toplumsal düzenin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozoflar, beden eğitiminin bireyin bütünsel gelişimindeki önemini vurgulamışlardır. Orta Çağ boyunca (5. – 15. yüzyıllar), Hristiyanlık düşüncesinin etkisiyle beden olumsuzlanmış ve spor faaliyetleri genellikle sınırlı, seçkin ve dinsel bir bağlamda sürdürülmüştür. Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde (15. – 18. yüzyıllar), bireycilik ve insan doğasına yönelik olumlu bakış açısıyla beden yeniden değer kazanmıştır. John Locke ve Jean-Jacques Rousseau gibi düşünürler, beden eğitiminin eğitimin

ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmuşlardır. 19. yüzyılda, Sanayi Devrimi'nin etkisiyle spor, toplumsal üretkenliği destekleyen, disiplin sağlayan ve gençleri biçimlendiren bir araç haline gelmiştir. Bu dönemde spor, kitlesel bir organizasyon yapısına kavuşmuş, modern anlamda şekillenmeye başlamıştır. 1896 yılında Pierre de Coubertin öncülüğünde yeniden başlatılan Modern Olimpiyat Oyunları, sporun evrensel boyutunu ve ahlaki değerlerle ilişkisini yeniden gündeme taşımıştır. 20. yüzyılın başlarından itibaren, spor felsefesi akademik bir disiplin olarak şekillenmiş; sporun bireysel, toplumsal ve etik boyutları felsefi düşüncenin konusu haline gelmiştir. 1950-1970 yılları arasında Marksist, varoluşçu ve fenomenolojik yaklaşımlar, sporu ideoloji, özgürlük ve deneyim bağlamında yorumlamıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise postmodern yaklaşımlar, sporun medya, gösteri ve tüketim kültürüyle ilişkisini sorgulamış; sporun temsil, kimlik ve simgelerle olan bağlantısına vurgu yapmıştır. 21. yüzyıl ile birlikte, spor felsefesi çok-disiplinli bir yaklaşıma evrilmiş; toplumsal cinsiyet, dijitalleşme, etik sorunlar, e-spor gibi yeni fenomenler çerçevesinde sporun anlamı yeniden düşünölmeye başlanmıştır. Bu bağlamda spor, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda kültürel, siyasal ve etik bir etkinlik olarak ele alınmaktadır.

GENEL BİLGİLER

Sporun Sosyal ve Kültürel Boyutları

Spor, sosyal etkileşim, kültürel ifade ve takım çalışması, disiplin ve dayanıklılık gibi değerlerin teşviki için bir platform görevi görür. Bu boyutları anlamak, sporun psikolojik refahı, sosyal katılımı ve kültürel kimliği nasıl etkilediğinin araştırılmasını gerektirir. Spora katılımın, özellikle çocuklar ve ergenler için önemli psikolojik ve sosyal faydalar sağladığı gösterilmiştir. Eime ve arkadaşları, spora katılımın depresyon ve anksiyete semptomlarının azalması ve sosyal becerilerin ve öz saygının artması gibi iyileştirilmiş ruh sağlığı sonuçlarına yol açabileceğini vurgulayan sistematik bir inceleme yürütmüştür (Eime ve arkadaşları, 2013). Kullandıkları sosyal ekolojik model, spora bireysel katılımın aile, akranlar ve toplum dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden nasıl etkilendiğini göstererek, spor yoluyla sağlığı teşvik etmede kişisel ve sosyal ortamların birbirine bağlılığını vurgulamaktadır (Eime ve arkadaşları, 2013). Bu model, gençlerin spora katılımını teşvik eden ve yaşam boyu faydalar sağlayabilecek destekleyici ortamlar yaratmanın önemini vurgular. Dahası, spor, özellikle marjinal gruplar için sosyal katılım için bir araç görevi görebilir. Gjesdal ve Hedenborg'un Norveç'te azınlık kızlarını organize gençlik sporlarına dahil etme konusundaki vaka çalışması, spora erişimin sosyal eşitsizliklerle mücadeleye yardımcı olabileceğini ve katılımcılar arasında bir aidiyet duygusu geliştirebileceğini ortaya koymaktadır (Gjesdal ve Hedenborg, 2021). Bu, sporun fiziksel aktiviteyi ve toplum katılımını teşvik ederek halk sağlığını ve sosyal uyumu geliştirmede önemli bir rol oynadığını savunan Abdullah'ın bulgularıyla örtüşmektedir (Abdullah, 2023). Sporun sosyal uçurumları kapatma ve kapsayıcılığı teşvik etme yeteneği, çeşitli ve eşitlikçi toplulukları teşvik etmek için esastır.

Kültürel olarak, sporlar genellikle toplumsal değerleri ve normları yansıtır ve şekillendirir. Ratten, spor organizasyonlarının sağlık teşviki ve çevresel sürdürülebilirlik gibi sosyal sorunları ele almak için etkilerinden nasıl yararlanabileceklerini ve böylece daha geniş sosyal sorumluluk girişimlerine nasıl katkıda bulunabileceklerini tartışıyor (Ratten, 2010). Bu bakış açısı, spor yönetiminde kurumsal sosyal sorumluluğun rolünü vurgulayan ve spor organizasyonlarının ticari sürdürülebilirliklerini korurken sosyal zorlukları nasıl ele

alabileceklerini vurgulayan Breitbarth ve diğerleri tarafından da destekleniyor (Breitbarth ve diğerleri, 2015).

SPORUN KÜLTÜREL ÖNEMİ

Toplulukları paylaşılan kimlikler ve kolektif hedefler etrafında harekete geçirebilme, sosyal sermayeyi ve toplumsal gururu teşvik edebilme biçimleriyle daha da belirginleşir. Spor ve toplumsal adaletin kesişimi, özellikle sporcu aktivizmi bağlamında giderek daha belirgin hale geliyor. Hartmann'ın sporun kültürel politikalarındaki son gelişmelere ilişkin analizi, sporcuların ırksal eşitsizlik ve siyasi adaletsizlik gibi konuları ele almak için platformlarını kullanarak toplumsal değişimin sesli savunucuları haline nasıl geldiklerini ortaya koyuyor (Hartmann, 2024). Bu aktivizm yalnızca sporun değişen manzarasını yansıtmakla kalmıyor, aynı zamanda sporun toplumsal dönüşüm için bir katalizör görevi görme potansiyelini de vurguluyor. Sonuç olarak, sporun toplumsal ve kültürel boyutları, bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini anlamak için ayrılmaz bir parçadır.

Sporun Felsefi Temelleri

İnsan faaliyetinin tarihsel, kültürel ve etik boyutlarıyla derinlemesine iç içe geçmiştir. Bu araştırma, sporun tarih boyunca farklı toplumların değerlerini ve inançlarını yansıtan çeşitli felsefi mercekler aracılığıyla nasıl kavramsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Sporun önemi, salt fiziksel rekabetin ötesine uzanır; insan deneyimini şekillendiren ahlaki, estetik ve varoluşsal hususları kapsar. Tarihsel olarak, spor felsefesi, özellikle fiziksel mükemmelliğin çok yönlü bir eğitimin hayati bir bileşeni olarak kutlandığı Yunanistan'daki antik medeniyetlere kadar izlenebilir. Antik Yunanlılar sporu, fiziksel, ahlaki ve entelektüel mükemmelliği kapsayan “arête” veya erdemi geliştirmenin bir yolu olarak görüyorlardı (Şakar, 2022). Bu ideal, sporcuların yalnızca şan için değil aynı zamanda tanrıları onurlandırmak için de yarıştığı Olimpiyat Oyunları'nda somutlaştırılmıştır ve spor, maneviyat ve etik davranış arasındaki derin bağlantıyı yansıtmaktadır (Peters, 2019). Beden, zihin ve ruhun atletik eğitimde bütünleştirilmesi, kişisel ve toplumsal mükemmelliğe ulaşmak için elzem olarak görülüyordu ve sporla ilgili antik Yunan felsefesinin bütünsel doğasını gösteriyordu (Hilvoorde vd., 2010). Çağdaş söylemde spor felsefesi, çok çeşitli etik, sosyal ve varoluşsal soruları ele alan tanınmış bir akademik alana dönüşmüştür. Peters gibi akademisyenler, spor felsefesinin akademik bir disiplin olarak yeniden canlanmasının, doping, rekabetin doğası ve sporun toplumdaki rolü gibi konuların eleştirel bir şekilde incelenmesine olanak sağladığını vurgulamaktadır (Peters, 2019). Bu eleştirel yaklaşım, etik sportmenliği teşvik etmek için elzem olan adalet, saygı ve dürüstlük gibi spora özgü değerlerin daha derin bir şekilde anlaşılmasını teşvik eder (Meeuwssen ve Kreft, 2022). Dahası, spora yönelik felsefi sorgulama çeşitlenmiş ve spor kültürünün belirli yönlerine odaklanan çeşitli alt disiplinlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Breivik, tek bir spor felsefesinden, farklı sporların benzersiz özelliklerini ve kültürel bağlamlarını dikkate alan çoklu felsefelere geçişi tartışıyor (Breivik, 2019). Bu çeşitlenme, spor ve toplumsal değerler arasındaki karmaşık etkileşimi yansıtarak, sporun bireylerin ve toplulukların karşılaştığı daha geniş kültürel dinamiklere ve etik ikilemlere nasıl ayna tutabileceğini vurgular. Spor ve etik arasındaki ilişki, sosyal adalet ve eşitlik hakkındaki tartışmalarda özellikle önemlidir. McNamee gibi akademisyenler, sporun etik boyutlarının,

erişim, temsil ve ticarileşmenin etkisi gibi konular da dahil olmak üzere atletik uygulamaların daha geniş etkilerini anlamak için merkezi olduğunu savunuyorlar (McNamee, 2004). Bu konuların felsefi olarak incelenmesi, yalnızca rekabete ve kâra odaklanmak yerine tüm katılımcıların refahını önceliklendiren daha eşitlikçi bir spor kültürü geliştirmek için çok önemlidir. Dahası, spor felsefesi insan hareketinin anlamı ve oyunun insan yaşamındaki rolü hakkındaki varoluşsal sorularla da ilgilenir. Isidori'nin Derrida'nın spora yönelik yapıbozumcu yaklaşımına ilişkin analizi, sporun yaşamın kendisi için bir metafor olarak hizmet ettiğini, varlık ve hiçlik arasındaki gerilimleri kapsadığını ve insan durumuna ilişkin içgörüler sunduğunu ileri sürer (Isidori, 2010). Bu bakış açısı, sporun kişisel gelişimi, topluluk oluşturmaya ve kişinin kimliğini keşfetmesini nasıl kolaylaştırabileceğine dair yansıtıcı bir anlayışı teşvik eder. Sporun felsefi temelleri, insan deneyiminin karmaşıklığını yansıtan zengin bir tarihsel, etik ve varoluşsal sorgulama dokusunu kapsar.

Olimpizmin Ruhu ve Değerleri

Salt atletik rekabetin ötesinde bir felsefeyi bünyesinde barındıran Olimpizm Hareketi'nin temelini oluşturur. Kurucusu Pierre de Coubertin tarafından dile getirilen Olimpizm, sporu, kültürü ve eğitimi bütünleştiren, bireyin gelişimini ve barışçıl toplumların teşvikini vurgulayan bütünsel bir yaşam yaklaşımını teşvik eder. Bu felsefe, insan onurunu artırmayı ve toplumsal uyumu teşvik etmeyi birlikte amaçlayan mükemmellik, dostluk ve saygı gibi çeşitli temel değerlerle karakterize edilir.

Olimpizmin merkezinde, bireylerin uyumlu gelişimine olan inanç yer alır. Bu, sporun yalnızca elit sporcular için değil herkes için kişisel gelişim ve karakter gelişimi için bir araç olarak hizmet etmesi gerektiği fikrinde yansıtılır (Šukys & Majauskienė, 2018). Felsefe, salt rekabetten çok katılımı teşvik ederek, iş birliğini ve spor aracılığıyla kişisel ve toplumsal yaşamın iyileştirilmesini savunur (Šukys & Majauskienė, 2018). Bu bakış açısı, Olimpizmin durağan olmadığı, sosyal sorumluluk ve sürdürülebilirlik gibi konuları ele alarak çağdaş toplumsal ihtiyaçlara uyarlanabilir olduğu kavramıyla örtüşmektedir (Quintilio vd., 2018). Olimpizmin ruhu ayrıca sporcular arasında adil rekabetin ve karşılıklı saygının önemini vurgular. Bu, özellikle sportmenlik ideallerinin kutlandığı Olimpiyat Oyunları'nda belirgindir. "Adil oyun" kavramı, sporda dürüstlüğü ve etik davranışı teşvik eden Olimpiyat ahlakının merkezinde yer alır (Zhou, 2023). Olimpiyat Hareketi, sporcuların barış ve dostluk ruhuyla rekabet edebilecekleri bir ortam yaratmayı ve sporun kültürel ve ulusal bölünmeleri aşabileceği fikrini güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Reid, 2020). Bu ruh, özellikle COVID-19 salgını gibi çağdaş zorlukların ortasında sporun toplumsal önemini vurgulayan Pekin 2022 Kış Olimpiyatları gibi küresel etkinlikler bağlamında hayati öneme sahiptir (Zhou, 2023). Ayrıca, Olimpizmin felsefi temelleri, bu değerleri teşvik etmede eğitimin rolüne kadar uzanır.

Olimpik eğitim girişimleri, gençlere Olimpizm ilkelerini aşılamayı, küresel vatandaşlık duygusunu geliştirmeyi ve onları günlük yaşamlarında Olimpik değerleri benimsemeye teşvik etmeyi amaçlar (Deineko vd., 2024). Bu eğitimsel yön, Olimpizm ideallerinin nesiller boyunca aktarılmasını sağlamak, çeşitli nüfuslar arasında saygı, anlayış ve iş birliği kültürünü teşvik etmek için hayati öneme sahiptir (Culpan & Wigmore, 2010). Olimpizm ve milliyetçilik arasındaki etkileşim de dikkat çekicidir. Olimpizm evrensel değerleri teşvik ederken, Olimpiyat Oyunları sırasında sıklıkla ulusal gurur ve kimlikle iç içe geçer. Bu ikilik, ulusların atletik başarıyı kutlamak ve aynı zamanda kültürel miraslarını sergilemek için bir araya gelmesiyle

küresel idealler ve yerel kimlikler arasındaki karmaşık ilişkiyi yansıtır (Zhou, 2023). Bu nedenle Olimpiyat Hareketi, hem bireysel mükemmellik hem de kolektif kimlik için bir platform görevi görerek, küresel sporlar bağlamında hem kişisel hem de ulusal anlatıların önemini vurgular. Sonuç olarak, Olimpizmin ruhu ve değerleri, spor aracılığıyla bireylerin ve toplumların uyumlu gelişimini teşvik eden bir felsefeyi kapsar.

Olimpiyat Hareketi, yalnızca atletik rekabeti değil, aynı zamanda daha geniş sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikleri de etkileyerek günümüz spor dünyasını şekillendirmede önemli bir rol oynar.

Olimpizm değerlerine dayanan Hareket, toplumun çeşitli seviyelerinde yankı bulan ve sosyal sermayenin ve toplumsal bütünlüğün gelişimine katkıda bulunan mükemmellik, dostluk ve saygı gibi idealleri teşvik eder Prüschenk & Kurscheidt (2020). Olimpiyat Hareketi'nin etkisinin bu şekilde incelenmesi, kapsayıcılığı teşvik etme, küresel zorlukları ele alma ve kültürel değişimi teşvik etme rolü de dahil olmak üzere çağdaş sporlara çok yönlü katkılarını ortaya koymaktadır. Olimpiyat Hareketi'nin en önemli yönlerinden biri, kapsayıcılığa ve sosyal sorumluluğa olan bağlılığıdır. Olimpiyat Oyunları, çeşitli geçmişlere sahip sporcuların yeteneklerini sergilemeleri, birlik duygusunu ve ortak amacı teşvik etmeleri için bir platform görevi görür. Bu, özellikle kadınlar ve engelli bireyler gibi yeterince temsil edilmeyen gruplar arasında katılımı artırmayı amaçlayan girişimlerde belirgindir (Theodorakis vd., 2024). Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC), Oyunlarda yarışan kadın sporcuların sayısının artmasından da anlaşılabileceği üzere, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kapsayıcılığı teşvik etmede ilerleme kaydetti (Theodorakis vd., 2024). Bu tür çabalar yalnızca dışlanmış grupların görünürlüğünü artırmakla kalmıyor, aynı zamanda toplumsal normlara ve klişelere de meydan okuyarak daha kapsayıcı bir spor kültürü yaratıyor. Dahası, Olimpiyat Hareketi çevresel sürdürülebilirlik ve halk sağlığı da dahil olmak üzere çağdaş küresel zorluklara uyum sağladı. Son Olimpiyat Oyunları, özellikle COVID-19 salgını ışığında, güvenlik ve sürdürülebilirliğin önemini vurguladı (Theodorakis vd., 2024).

IOC'nin çevre yöneticiliğine odaklanması, büyük ölçekli spor etkinliklerinin ekolojik etkisine ve sürdürülebilir uygulamalara duyulan ihtiyaca ilişkin artan farkındalığı yansıtmaktadır (Cain, 2023). Olimpiyat Hareketi, sürdürülebilirliği temel değerlerine entegre ederek, diğer spor organizasyonları ve etkinlikleri için bir emsal oluşturuyor ve spor endüstrisinde daha sorumlu ve çevre dostu uygulamalara doğru bir değişimi teşvik ediyor. Olimpiyat Hareketi'nin kültürel önemi de uluslararası iş birliğini ve kültürel değişimi teşvik ettiği için kayda değerdir. Olimpiyat Oyunları, dünyanın dört bir yanından sporcuları ve seyircileri bir araya getirerek kültürel diyalog ve karşılıklı anlayış için eşsiz bir fırsat yaratır (Theodorakis vd., 2024). Bu kültürel değişim, çağdaş toplumun gelişen ilgi ve değerlerini yansıtan Olimpiyat programına yeni sporların ve disiplinlerin dahil edilmesiyle daha da güçlenir (Batuev & Robinson, 2018). Olimpiyat Hareketi, çeşitli sporları benimseyerek sadece genç nesiller için alakalı kalmakla kalmıyor, aynı zamanda farklı kültürlere ve atletik geleneklere yönelik daha geniş bir takdiri de teşvik ediyor. Dahası, Olimpiyat Hareketi'nin ticarileştirilmesi spor manzarasını dönüştürerek yeni fırsatlar ve zorluklar yarattı. Olimpiyatlar, markalar ve sponsorlar için önemli bir pazarlama platformu haline geldi ve ev sahibi şehirler ve ülkeler için önemli ekonomik faydalar sağladı (Smart, 2018). Ancak, bu ticarileştirme Olimpiyat ideallerinin bütünlüğü ve sporcuların sömürülme potansiyeli hakkında soruları gündeme getiriyor (Rahman ve Lockwood, 2011). Ticari çıkarları Olimpizmin temel

değerleriyle dengelemek, IOC ve daha geniş spor topluluğu için kritik bir zorluk olmaya devam ediyor. Sonuç olarak, Olimpiyat Hareketi kapsayıcılığı teşvik ederek, küresel zorlukları ele alarak, kültürel alışverişi teşvik ederek ve ticarileştirmenin karmaşıklıklarında gezinerek günümüz spor dünyasını önemli ölçüde etkiliyor. Olimpizm değerlerine bağlı kalarak Hareket, yalnızca sporcuların ve seyircilerin deneyimini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda daha adil ve sürdürülebilir bir spor kültürünün gelişimine de katkıda bulunur. Olimpik Hareket gelişmeye devam ettikçe, bu ilkelere olan bağlılığı, küresel spor topluluğunun karşı karşıya olduğu acil sorunları ele almak için önemli olacaktır.

Olimpizm ruhu, günümüz spor manzarasını önemli ölçüde etkiler ve yalnızca atletik rekabetin ruhunu değil, aynı zamanda sporların faaliyet gösterdiği daha geniş sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamları da şekillendirir. Mükemmellik, dostluk ve saygı değerlerine dayanan Olimpizm, Olimpiyat Oyunlarının ötesine uzanan idealleri teşvik ederek spor katılımının, yönetişimin ve toplum katılımının çeşitli yönlerini etkiler.

Olimpizm ruhunun temel etkilerinden biri, kapsayıcılık ve sosyal sorumluluk vurgusudur. Olimpizm Hareketi, cinsiyet eşitliğini ve sporda yeterince temsil edilmeyen grupların katılımını aktif olarak teşvik eder. Örneğin, Olimpiyat Oyunlarına daha fazla kadın sporcunun dahil edilmesi, toplumun tüm kesimlerinden katılımı teşvik eden kapsayıcı bir ortamı teşvik etme taahhüdünü yansıtır (Theodorakis vd., 2024). Kapsayıcılığa bu odaklanma, yalnızca çeşitli sporcuların görünürlüğünü artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal normlara ve klişelere meydan okuyarak daha adil bir spor kültürüne katkıda bulunur. Dahası, Olimpizm Hareketi, özellikle çevresel sürdürülebilirlik ve halk sağlığı alanlarında çağdaş küresel zorluklara uyum sağlamıştır. 1992'deki Albertville Kış Oyunları'nın ardından görüldüğü gibi, çevresel hususların Olimpiyat çerçevesine dahil edilmesi, spor etkinliklerinin ekolojik etkisine ilişkin daha fazla farkındalığa yol açmıştır (Cain, 2023). IOC'nin sürdürülebilirliğe olan bağlılığı, Oyunların karbon ayak izini azaltmayı ve ev sahibi şehirler arasında çevre dostu uygulamaları teşvik etmeyi amaçlayan girişimlerinde açıkça görülmektedir. Sürdürülebilirliğe doğru bu kayma, kaynakların sorumlu bir şekilde yönetilmesine yönelik daha geniş toplumsal taleple uyumludur ve Olimpiyat Hareketi'nin gelişen değerlerini yansıtır. Olimpizm ruhu ayrıca kültürel alışverişi ve uluslararası iş birliğini teşvik etmede önemli bir rol oynar. Olimpiyat Oyunları, farklı geçmişlere sahip sporcuların bir araya gelmesi, uluslar arasında karşılıklı anlayış ve saygıyı teşvik etmesi için bir platform görevi görür (Dubinsky, 2023). Bu kültürel alışveriş, daha genç kitlelere hitap eden yeni sporların ve disiplinlerin dahil edilmesiyle daha da güçlenir ve böylece Olimpiyat Hareketi'nin çekiciliği artar.

Sporlar aracılığıyla kültürel diplomasiye vurgu, Olimpiyatların politik ve kültürel sınırları aşma ve küresel bir topluluk duygusunu teşvik etme potansiyelini vurgular. Ayrıca, Olimpiyat Hareketi'nin ticarileştirilmesi modern sporların dinamiklerini dönüştürmüştür. Oyunların ticarileştirilmesi ev sahibi şehirler ve sponsorlar için önemli ekonomik faydalar sağlarken, aynı zamanda Olimpiyat değerlerinin bütünlüğü konusunda endişelere yol açmıştır (Smart, 2018). Ticari çıkarlar ile Olimpizm idealleri arasındaki gerilim, oyunların ruhunun kâr güdülerinden gölgelenmemesi için dikkatli bir denge gerektirir. Bu zorluk, ticarileşme ve medya temsili baskıları arasında Olimpizmin temel değerlerini sürdürme önemini vurgular (Smart, 2018). Dahası, Olimpizmin eğitimsel yönü genç sporculara olumlu değerler aşılamak için hayati öneme sahiptir. Olimpik eğitim programları, katılımcıları hem sporda hem de günlük yaşamda saygı, dayanışma ve adil oyun gibi değerleri somutlaştırmaya

teşvik ederek Olimpizm ilkelerini teşvik etmeyi amaçlar (Mika, 2016; Šukys & Majauskien, 2014). Bu değerleri teşvik ederek, Olimpizm Hareketi etik davranışın ve sosyal sorumluluğun önemini anlayan sorumlu vatandaşların gelişimine katkıda bulunur.

SONUÇ

Sporun felsefesi ve Olimpizm ruhu, bireylerin fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlarken, aynı zamanda toplumsal değerlerin güçlenmesine de yardımcı olur. Olimpiyat oyunları, bir arada yaşama kültürünü teşvik ederken, eşitlik, barış, dostluk ve adalet gibi evrensel değerlerin yayılmasına aracılık eder. Olimpizm, sadece fiziksel başarıyı değil, aynı zamanda insanın karakterini ve toplumdaki yerini de yücelten bir anlayışı benimser. Sporun felsefi temelleri, insanın potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bir yol olarak karşımıza çıkar ve bu süreçte adalet, eşitlik ve özgürlük gibi temel değerlere sadık kalınır.

ÖNERİLER

Sporun sosyal birleştirici gücü kullanılmalı olimpiyatların, farklı kültürlerden gelen bireyleri bir araya getiren bir platform olarak kullanılması teşvik edilmelidir. Bu, barış ve kardeşlik anlayışını pekiştirebilir.

Olimpizm değerlerinin yaygınlaştırılması olimpiyat hareketinin temel değerleri, yalnızca elit sporculara değil, tüm bireylere ulaşacak şekilde genişletilmelidir. Bu değerler, toplumda daha geniş bir kabul görmeli ve günlük yaşamda uygulanmalıdır.

Evrensel eşitlik sağlanmalı olimpizm ruhunun daha geniş bir kitleye hitap etmesi için, sporun erişilebilirliği artırılmalı, tüm bireyler için eşit fırsatlar sağlanmalıdır. Özellikle engelli bireyler için spora katılımın artırılması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, M. R. (2023). The importance of sports for public health. *International Journal of Health, Medicine, and Sports*, 1(4), 25-28. <https://doi.org/10.46336/ijhms.v1i4.20>
- Bardhan, S. and Nimkar, N. (2020). Psychological barriers of young athletes and importance of sports psychologist in youth sports. *Annals of Tropical Medicine and Public Health*, 23(17). <https://doi.org/10.36295/asro.2020.231747>
- Batuev, M. and Robinson, L. (2018). What influences organisational evolution of modern sport: the case of skateboarding. *Sport, Business and Management: An International Journal*, 8(5), 492-510. <https://doi.org/10.1108/sbm-10-2017-0052>
- Breitbarth, T., Walzel, S., Anagnostopoulos, C., & Eekeren, F. V. (2015). Corporate social responsibility and governance in sport: “oh, the things you can find, if you don’t stay behind!”. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 15(2), 254-273. <https://doi.org/10.1108/cg-02-2015-0025>
- Breivik, G. (2019). From ‘philosophy of sport’ to ‘philosophies of sports’? history, identity and diversification of sport philosophy. *Journal of the Philosophy of Sport*, 46(3), 301-320. <https://doi.org/10.1080/00948705.2019.1660882>
- Cain, A. (2023). A figurational approach to environmental sustainability in the context of sport. *Frontiers in Sports and Active Living*, 5. <https://doi.org/10.3389/fspor.2023.1302458>
- Culpan, I. and Wigmore, S. (2010). The delivery of olympism education within a physical education context drawing on critical pedagogy. *International Journal of Sport and Health Science*, 8, 67-76. <https://doi.org/10.5432/ijshs.20090028>
- Deineko, A., Красова, I., & Stadnyk, S. (2024). The philosophy of modern olympism through the eyes of ukrainian and american athletes. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 15. Scientific and Pedagogical Problems of Physical Cu*, (4(177)), 46-50. [https://doi.org/10.31392/udu-nc.series15.2024.4\(177\).09](https://doi.org/10.31392/udu-nc.series15.2024.4(177).09)
- Dubinsky, Y. (2023). The olympic games and judo diplomacy: an exploratory discussion on country image in tokyo 2020. *Communication & Sport*, 12(1), 149-169. <https://doi.org/10.1177/21674795231153663>
- Eime, R., Young, J., Harvey, J., Charity, M., & Payne, W. (2013). A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents: informing development of a conceptual model of health through sport. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 10(1), 98. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-10-98>
- Feng, X. and Humphreys, B. R. (2016). Assessing the economic impact of sports facilities on residential property values. *Journal of Sports Economics*, 19(2), 188-210. <https://doi.org/10.1177/1527002515622318>

- Gjesdal, S. and Hedenborg, S. (2021). Engaging minority girls in organized youth sport in norway: a case study of a project that worked. *Frontiers in Sports and Active Living*, 3. <https://doi.org/10.3389/fspor.2021.781142>
- Hartmann, D. (2024). Retheorizing the cultural politics of sport after a decade of activism, populism, and polarization. *Journal of Sport and Social Issues*, 48(1-2), 26-50. <https://doi.org/10.1177/01937235241249364>
- Hilvoorde, I. v., Vorstenbosch, J., & Devisch, I. (2010). Philosophy of sport in belgium and the netherlands: history and characteristics. *Journal of the Philosophy of Sport*, 37(2), 225-236. <https://doi.org/10.1080/00948705.2010.9714778>
- Isidori, E. (2010). Deconstructing sport: when philosophy and education meet in derrida's thought. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, 48(1), 15-20. <https://doi.org/10.2478/v10141-010-0002-4>
- Jiang, X. (2020). National culture and art and national traditional sports. *International Journal of Art Innovation and Development*, 1(4). <https://doi.org/10.38007/ijaid.2020.010403>
- McNamee, M. (2004). Philosophy of sport. *Nursing Philosophy*, 5(2), 182-183. <https://doi.org/10.1111/j.1466-769x.2004.00170.x>
- Meeuwssen, S. and Kreft, L. (2022). Sport and politics in the twenty-first century. *Sport, Ethics and Philosophy*, 17(3), 342-355. <https://doi.org/10.1080/17511321.2022.2152480>
- Mika, M. (2016). Pedagogical values of olympic education. *Studies in Sport Humanities*, 20, 21-26. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.6486>
- Peters, M. A. (2019). Critical philosophy of sport. *Educational Philosophy and Theory*, 52(8), 805-810. <https://doi.org/10.1080/00131857.2019.1662296>
- Piepiora, P. and Piepiora, Z. (2021). Personality determinants of success in men's sports in the light of the big five. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(12), 6297. <https://doi.org/10.3390/ijerph18126297>
- Piepiora, P., Piepiora, Z., & Bagińska, J. (2022). Personality and sport experience of 20–29-year-old polish male professional athletes. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.854804>
- Prüschenk, N. and Kurscheidt, M. (2020). Towards a model of olympic social capital: theory and early evidence. *Current Issues in Sport Science (CISS)*. https://doi.org/10.15203/ciss_2020.001
- Quintilio, N. K., Marconi, J., & Souza, V. (2018). Meanings of competing: the multiple understandings of the championship experience among elementary school students. *Olimpianos - Journal of Olympic Studies*, 2(1), 362-378. <https://doi.org/10.30937/2526-6314.v2n1.id45>

- Rahman, M. and Lockwood, S. (2011). How to 'use your olympian': the paradox of athletic authenticity and commercialization in the contemporary olympic games. *Sociology*, 45(5), 815-829. <https://doi.org/10.1177/0038038511413426>
- Raso, G. and Cherubini, D. (2023). Sport tourism and regional economic development. *Scientific Journal of Sport and Performance*, 3(1), 108-121. <https://doi.org/10.55860/jkwx7277>
- Ratten, V. (2010). The future of sports management: a social responsibility, philanthropy and entrepreneurship perspective. *Journal of Management & Organization*, 16(4), 488-494. <https://doi.org/10.1017/s1833367200001887>
- Reid, H. L. (2020). Athlete agency and the spirit of olympic sport. *Journal of Olympic Studies*, 1(1), 22-36. <https://doi.org/10.5406/jofolympstud.1.1.0022>
- Şakar, M. (2022). Tarihsel ve toplumsal seyri açısından spor etiği. *Journal of Global Sport and Education Research*, 5(2), 1-9. <https://doi.org/10.55142/jogser.1136113>
- Smart, B. (2018). Consuming olympism: consumer culture, sport star sponsorship and the commercialisation of the olympics. *Journal of Consumer Culture*, 18(2), 241-260. <https://doi.org/10.1177/1469540517747146>
- Šukys, S. and Majauskien, D. (2014). Effects of an integrated olympic education program on adolescent athletes' values and sport behavior. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 42(5), 811-821. <https://doi.org/10.2224/sbp.2014.42.5.811>
- Šukys, S. and Majauskienė, D. (2018). The attitude towards olympism values of pupils in schools implementing and not implementing integrated olympic education. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences*, 4(91). <https://doi.org/10.33607/bjshs.v4i91.179>
- Theodorakis, Y., Georgiadis, K., & Hassandra, M. (2024). Evolution of the olympic movement: adapting to contemporary global challenges. *Social Sciences*, 13(7), 326. <https://doi.org/10.3390/socsci13070326>
- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe nedir? bilgi nedir?. *Türk kütüphaneciliği*, 23(1), 119-133.
- Zhou, Z. (2023). The assemble of olympism and nationalism: a social philosophical analysis in beijing 2022 winter olympic games as a case study. *Философия И Культура*, (4), 167-182. <https://doi.org/10.7256/2454-0757.2023.4.40504>

Edremit Körfezi'nde Kıyı Turizminin Sosyal ve Çevresel Taşıma Kapasitesine Etkisi: Sürdürülebilirlik Göstergelerine Dayalı Mekânsal Bir Yaklaşım

Sevcan SOLUNOĞLU¹

DOI: 10.5281/zenodo.15784915

Öz

Bu araştırma, Balıkesir ilinin Edremit Körfezi kıyısında yer alan Edremit, Burhaniye ve Ayvalık ilçelerinde kıyı turizminin sosyal ve çevresel taşıma kapasitesi üzerindeki etkilerini sürdürülebilirlik göstergeleri temelinde kapsamlı biçimde değerlendirmektedir. Çalışmada, 2021–2024 yılları arasında bölgedeki turistik faaliyetlerin çevresel etkileri; kişi başına düşen atık miktarı, kıyı uzunluğu başına düşen kirlilik yoğunluğu, atık türü kompozisyonu ve mekânsal dağılım gibi çok boyutlu göstergelerle analiz edilmiştir. Veri kaynakları, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin 2025–2029 *Deniz Çöpleri Eylem Planı* ve İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yıllık ziyaretçi istatistiklerine dayanmaktadır.

Araştırmanın bulguları, Edremit ilçesinin hem toplam deniz çöpü miktarı hem de kıyı başına düşen atık yoğunluğu bakımından en yüksek çevresel baskıya maruz kaldığını ve mevcut altyapının artan turistik yükü karşılamada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Ayvalık, geniş kıyı şeridi, yaygın atık toplama uygulamaları ve etkin yönetim stratejileri sayesinde çevresel baskıyı azaltmada önemli ilerleme sağlamaktadır. Burhaniye ise dengeli bir gelişim profiliyle sürdürülebilirlik açısından örnek teşkil etmektedir. Atık türü analizleri, özellikle plastik, cam ve sigara izmariti gibi insan kaynaklı materyallerin çevresel baskının niteliğini ve karmaşıklığını artırdığını göstermektedir.

Çalışma, sürdürülebilir kıyı yönetimi için yerel halkın bilinçlendirilmesi ve aktif katılımının sağlanması, çevresel izleme sistemlerinin düzenli hale getirilmesi, mekânsal temelli entegre yönetim yaklaşımlarının geliştirilmesi, sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması ve çevre dostu uygulamaların teşvik edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kıyı yönetimi, Turistik taşıma kapasitesi, Çevresel izleme göstergeleri, Mekânsal etki analizi, Kıyı turizmi planlaması

¹ MEB, Dr. sevcansolunoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6480-3337

The Impact of Coastal Tourism on Social and Environmental Carrying Capacity in the Edremit Gulf: A Spatial Approach Based on Sustainability Indicators

Abstract

This study comprehensively evaluates the impacts of coastal tourism on the social and environmental carrying capacity of the districts of Edremit, Burhaniye, and Ayvalık located along the Edremit Gulf in Balıkesir province. Using sustainability indicators, the research analyzes the environmental effects of increasing tourism activities between 2021 and 2024 through multiple dimensions including per capita waste generation, pollution density per kilometer of coastline, waste composition, and spatial distribution. Data sources consist of the *2025–2029 Marine Litter Action Plan* published by Balıkesir Metropolitan Municipality and annual visitor statistics from the Provincial Directorate of Culture and Tourism.

Findings indicate that Edremit district experiences the highest environmental pressure both in total marine litter quantity and waste density per coastline kilometer, revealing that existing infrastructure is insufficient to accommodate the rising tourism-related load. In contrast, Ayvalık has achieved significant progress in mitigating environmental pressure thanks to its extensive shoreline, widespread waste collection efforts, and effective management strategies. Burhaniye exhibits a balanced development profile, serving as a positive example for sustainability.

Waste composition analysis highlights the qualitative and complex nature of environmental pressure, with anthropogenic materials such as plastic, glass, and cigarette butts playing a significant role. The study emphasizes the need for sustainable coastal management approaches that incorporate community awareness and active participation, the establishment of regular environmental monitoring systems, spatially based integrated management strategies, the implementation of sustainable tourism policies, and the promotion of environmentally friendly practices.

Keywords: Sustainable coastal management, Tourism carrying capacity, Environmental monitoring indicators, Spatial impact analysis, Coastal tourism planning

Extended Abstract

Tourism is a sector with broad social, economic, and cultural consequences, whose impacts become particularly evident in coastal areas. In Turkey, the Edremit Gulf region stands out as an area where tourism development intersects significantly with local environmental and social dynamics. This study examines how the tourism sector, particularly in the Ayvalık, Burhaniye, and Edremit districts, affects the social and environmental carrying capacity of the region. The research is grounded in the context of sustainable tourism and seeks to identify spatial disparities and critical pressure points related to tourism activities between 2021 and 2024.

The study utilizes official data sources such as the Balıkesir Metropolitan Municipality's Marine Litter Action Plan and tourism statistics provided by the Ministry of Culture and

Tourism. Quantitative data were processed through spatial analysis methods to compare waste generation and distribution across the three coastal districts. Variables such as the total amount of marine litter, per capita waste generation, and waste density per kilometer of coastline were evaluated over a four-year period. The primary objective is to determine the extent to which tourism-related pressures influence the local ecological system and whether existing infrastructure can sustain the growing visitor numbers without surpassing critical thresholds.

The analysis reveals significant spatial variability across the districts. Edremit emerges as the district with the highest level of environmental pressure, despite not being the most visited. It generates the highest total waste and coastal waste density, indicating that factors other than tourist numbers—such as infrastructure limitations and waste management inefficiencies—are contributing to environmental strain. In contrast, Ayvalık, which attracts the most tourists annually, exhibits relatively low per capita and per kilometer waste density. This suggests the presence of more efficient waste management systems and a more distributed pressure along its extended coastline. Burhaniye shows intermediate figures, with steady increases in both tourism and waste generation, maintaining a balance that reflects a more sustainable trajectory.

In terms of waste composition, algae represent the dominant form of marine litter across all districts, followed by materials such as glass, plastic, metal, and paper. Edremit's higher quantities of recyclable waste emphasize the need for enhanced separation and recycling infrastructure. The proportions and types of waste also hint at tourist consumption habits, seasonality, and local behavioral patterns that influence environmental outcomes. By analyzing changes in waste density over time and space, the study identifies critical points for intervention and policy development.

Per capita waste generation serves as another key indicator in assessing the environmental carrying capacity. Edremit consistently recorded the highest per person waste rates, ranging from 0.44 to 0.48 kg/day, while Ayvalık maintained much lower levels despite larger tourist volumes. This contradiction supports the argument that the quantity of visitors alone does not determine environmental impact; rather, how well local systems manage and respond to pressure is more consequential. Burhaniye's per capita figures fall between the two extremes, suggesting a manageable level of tourism-related strain under current conditions.

Tourist arrival statistics between 2021 and 2024 further contextualize these findings. While Ayvalık received the highest number of tourists, reaching over one million in 2024, it simultaneously maintained the lowest coastal pollution rate. Conversely, Edremit, with fewer tourists, saw a sharp increase in environmental stress indicators. These findings draw attention to the limitations of using raw visitor numbers as the sole metric in sustainability assessments. Instead, comprehensive spatial and behavioral analyses are necessary to design effective tourism policies.

The study's findings indicate that the spatial distribution of environmental pressure must be considered when formulating sustainable tourism strategies. Coastal districts with narrow shorelines and dense urbanization, such as Edremit, are more susceptible to ecological degradation even with moderate tourist inflows. Broader shorelines and more dispersed settlement patterns, as in Ayvalık, can absorb tourism pressure more effectively. In this regard, physical geography plays a decisive role in determining the carrying capacity of a region.

The implications of the research extend beyond environmental metrics. The increasing burden on local infrastructure and natural resources due to seasonal tourist influxes has the potential to transform not only ecological balances but also social and economic dynamics. Waste

management systems, public services, and community well-being are all affected by tourism-driven demand surges. As such, tourism development should be approached from a multidimensional perspective that includes both environmental and socio-economic sustainability.

This study contributes to the discourse on sustainable coastal tourism by providing empirical data and spatial analysis that highlight critical points of vulnerability and resilience. It underscores the necessity for locally adapted strategies, rather than uniform policies, to effectively address the diverse challenges faced by different districts. The methodological approach used in this research—combining spatial metrics with environmental indicators—serves as a model for future assessments of tourism's impact on carrying capacities in similar coastal regions.

Giriş

Turizm sektörü, günümüz küresel ekonomisinin en hızlı büyüyen alanlarından biri olarak dikkat çekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından turizm, döviz girdisi, istihdam yaratımı ve yerel kalkınma gibi birçok ekonomik avantaj sağlamaktadır. Ancak bu büyüme, çevre üzerinde ciddi baskılar oluşturmakta ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alınmadığında doğal kaynakların tükenmesine yol açmaktadır (Assante, Wen & Lottig, 2012; Gössling, 2002; Becken, 2013). Turizmin çevresel boyutları, sadece destinasyonların fiziksel yapısını değil; aynı zamanda enerji tüketimi, su kullanımı, toprak ve arazi üzerindeki baskılar ve CO₂ emisyonları gibi pek çok unsuru kapsamaktadır (Gössling, 2001; Becken & Hay, 2007). Pandemi süreci, turizm faaliyetlerinin karbon ayak izi üzerindeki etkisini önemli ölçüde azaltmış ve bu durum, destinasyonların ekolojik restorasyonu için benzersiz fırsatlar yaratmıştır (Chen vd., 2023).

Turizm ile çevre arasındaki ilişki çift yönlü ve karmaşıktır. Doğal kaynaklar turizmin temel girdilerini oluştururken, bu kaynakların aşırı ve bilinçsiz kullanımı turizm endüstrisinin sürdürülebilirliğini de tehdit etmektedir. Butler'ın (1980) yaşam döngüsü modeli bu süreci kavramsal olarak açıklamakta ve destinasyonların başlangıçta keşif süreciyle başlayıp, zamanla kitlesel tüketime dönüşen bir evrim geçirdiğini ifade etmektedir. Bu süreçte turist sayısının artışı, kaynaklar üzerindeki baskıyı ve çevresel etkileri kümülatif biçimde artırmaktadır.

Biyolojik ve fiziksel kaynaklar, gerçekte turistleri cezbeden varlıklardır. Ancak turizm faaliyetlerinin kırılgan ekosistemler üzerindeki baskısı, bu kaynakların tükenmesini hızlandırmakta ve ağırlaştırmaktadır. Paradoksal bir biçimde, turizmin başarısı doğal çevrenin bozulmasına yol açabilir: doğal kaynakların tükenmesi, turizmin sunduğu temel unsur olan destinasyon çekiciliğini azaltır (Glasson, Godfrey & Goodey, 1995; Gössling, 2001).

Biyolojik kaynakların ve biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımında turizmin rolü ele alınırken, turizmin potansiyel olumsuz etkilerinin tam anlamıyla göz önünde bulundurulması gereklidir. Bu etkiler kabaca çevresel etkiler ve sosyoekonomik etkiler olarak ikiye ayrılır; sosyoekonomik olanlar genellikle yerel ve yerli topluluklar üzerinde ortaya çıkar. Biyolojik kaynaklar üzerindeki bu etkilerin nicel olarak ölçülmesi ve sistematik şekilde analiz edilmesi zor olsa da, uzun vadede çevresel etkiler kadar, hatta onlardan daha önemli olabilecekleri göz ardı edilmemelidir (Cohen, 1978).

Turizm faaliyetlerinde hem yenilenebilir hem de yenilenemez doğal kaynakların doğrudan kullanımı, belirli bir bölgedeki en önemli çevresel etkilerden biridir. Konaklama ve altyapı sağlanmasına yönelik arazi kullanımı, tesislerin konum seçimi ve yapı malzemelerinin kullanımı bu bağlamda temel unsurlar arasında yer alır. Ormansızlaşma ile birlikte arazinin yoğun ve sürdürülebilir olmayan kullanımı, erozyon ve biyolojik çeşitliliğin kaybına yol açmaktadır. Tür bileşimi ve yaban hayatı üzerindeki doğrudan etkiler, yanlış davranışlar ve denetlenmeyen turizm faaliyetleri (örneğin: arazi araçlarıyla yapılan sürüşler, bitki toplama, avcılık, balıkçılık, dalış) nedeniyle ortaya çıkabilir. Ayrıca, turistler ve ulaşım araçları, istilacı türlerin taşınması riskini artırmakta; insan varlığının şekli ve sıklığı ise hayvan davranışlarında rahatsızlığa neden olmaktadır. Turizmle bağlantılı inşaat faaliyetleri, doğal yaşam alanlarında ve ekosistemlerde ciddi değişiklikler yaratabilir (Klasner & Mikami, 2003; Oki & Brasher, 2003; Dülğaroğlu ve Solunoğlu, 2025).

Turizm uzun yıllardır dağlık ve kıyı bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Bu alanlardaki biyolojik kaynaklar ve biyoçeşitlilik üzerindeki baskılar oldukça büyüktür. Dağlarda yapılan yürüyüş yolları, köprüler, kamp alanları, dağ evleri ve otel inşaatları nedeniyle erozyon ve kirlilik artmaktadır. Turizm, aynı zamanda denizel ve kıyı çevreleri ile buralarda barındırılan kaynaklar ve bu kaynakların çeşitliliği üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkiler genellikle yetersiz planlama, turist ve işletmecilerin sorumsuz davranışları ve çevresel etkiler konusunda yeterli eğitim ve farkındalık eksikliği gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır; örneğin, kıyı bölgelerinde inşa edilen tatil köyleri buna örnek gösterilebilir (Doggart & Doggart, 1996).

Turizm aynı zamanda suya yoğun şekilde ihtiyaç duyan bir faaliyet olup, büyük miktarda atık üretmektedir. Bazı turizm faaliyetlerinde yer altı suyu çıkarımı, kuraklığa yol açmakta ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olmaktadır. Ayrıca, arıtılmamış atık suların çevredeki nehir ve denizlere boşaltılması, ötrofikasyona ve su kaynaklarına büyük miktarda patojenin karışmasına yol açabilmektedir. Turizm sektörünün ürettiği atıkların bertarafı da ciddi çevresel sorunlara neden olabilir (Christensen & Beckmann, 1998).

Sürdürülebilir turizm gelişimi, her zaman çevreye saygı göstermeli ve sürdürülebilirlik ilkelerine uygun şekilde planlanmalıdır. Kaynakların dengeli kullanımı esas alınarak, çevresel olumsuzlukların, ziyaretçi memnuniyetinin azalmasının veya yerel toplum, ekonomi ve kültür üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıkmasının önüne geçilmelidir. Sınırların belirlenmesi her zaman kolay olmasa da, sürdürülebilir turizm için bu sınırlar gereklidir. Dolayısıyla, turizm sektörü kendi varlığını sürdürebilmek için doğal çevrenin korunmasına yatırım yapmalıdır. Uygun şekilde planlandığında turizm, çevrenin korunması ve ekonomik kalkınma için pozitif bir güç haline gelebilir (Holden, 2009; Neto, 2003).

Kıyı bölgeleri, turistik çekicilikleri ve doğal kaynakları nedeniyle giderek artan bir ekonomik ve sosyal yük altına girmektedir. Edremit Körfezi de Türkiye'nin önemli iç turizm destinasyonlarından biri olarak, özellikle yaz aylarında yüksek turist yoğunluğuna sahne olmaktadır. Bu durum, bölgenin sosyal yapısını dönüştürürken aynı zamanda kıyısız çevre üzerinde önemli baskılar oluşturmaktadır. Sürdürülebilir turizm anlayışının gereklilikleri doğrultusunda, bu çalışmada kıyı turizminin yarattığı çevresel yük, sosyal taşıma kapasitesi bağlamında değerlendirilmiş ve politika yapıcılara yönelik çıkarımlar geliştirilmiştir.

Bölgesel ürün algısının destinasyon imajına etkileri üzerine yapılan çalışmalar (Solunoğlu & Dülğaroğlu, 2025) ve turizm sektöründe çevresel farkındalık ve yeşil liderlik

uygulamalarının önemi (Örgün ve ark., 2024) sürdürülebilir turizm yönetiminde kritik rol oynamaktadır. Ayrıca, sosyal turizm etkinliklerinin gelişimi (Solunoğlu & Örgün, 2024) ve turizmde teknolojik altyapı kabulü (Dülgaroğlu ve Solunoğlu, 2024) alanındaki bulgular, kıyı turizminin taşıma kapasitesinin değerlendirilmesinde yol göstericidir.

Bu bağlamda, çalışma; sürdürülebilirlik göstergelerini bölgesel düzeyde kullanarak turizmin çevresel etkilerini sayısallaştırması, kıyı başına düşen atık yoğunluğu gibi mekânsal analizlere yer vermesi ve kişi başına düşen atık üretimi üzerinden çevresel baskıyı değerlendirmesi bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Aynı zamanda, çevresel sürdürülebilirlik ile sosyal dönüşüm arasındaki ilişkiyi birlikte ele alarak yalnızca ekolojik değil, toplumsal değişkenleri de içeren bütüncül bir yaklaşım geliştirmesi açısından da önem taşımaktadır. Edremit Körfezi kıyılarında artan çevre sorunlarının, özellikle çevre örgütlerinin gözünden değerlendirilmesi; sürdürülebilir turizm planlaması açısından bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Çelik Uğuz, Kaimuldinova, Yıldırım & Kabiye, 2022).

Turizmin Sosyo-Çevresel Etkilerine İlişkin Kavramsal Çerçeve

Turizm sektörünün hızla büyümesi, doğal ve beşerî çevre üzerinde önemli baskılar oluşturmakta; bu durum sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda yeniden değerlendirme ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Sunlu (2003), doğal ve yapılı çevrenin kalitesinin turizm için temel bir çekim unsuru olduğunu belirtirken, plansız altyapı yatırımlarının çevresel kaynaklar üzerinde tehdit unsuru hâline geldiğini vurgulamaktadır. Bu tespit, turizmin sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu bir şekilde yönetilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Godfrey ve Clarke (2000), turizmin yaşam kalitesi üzerindeki çift yönlü etkilerine dikkat çekerek, gelir artışı ve altyapı gelişimi gibi olumlu çıktılarla birlikte, hayat pahalılığı ve güvenlik sorunları gibi olumsuzlukların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu ikili yapı, yerel düzeyde politika üretiminde denge odaklı bir yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, günümüzde dijital teknolojilerin turizm sektöründe kullanıcı deneyimlerini ve hizmet kalitesini dönüştürerek sürdürülebilirlik hedeflerini destekleyici bir rol oynadığı da görülmektedir (Solunoğlu & Solunoğlu, 2023).

Cessford ve Dingwall (1998), turizmin çevre üzerinde oluşturduğu uzun vadeli etkilerin, gelecek kuşakların yaşam kalitesi açısından ciddi riskler doğurabileceğini belirtmekte ve bu risklerin ancak bütüncül sürdürülebilirlik politikalarıyla bertaraf edilebileceğini savunmaktadır. Davies ve Cahill (2000) ise turistik faaliyetlerin çevresel etkilerini endüstriyel ekoloji perspektifiyle üç düzlemde sınıflandırmaktadır: doğrudan etkiler (örneğin doğal alanların bozulması), tedarik zincirinden kaynaklanan dolaylı etkiler ve turist davranışlarının yol açtığı ikincil etkiler. Bu ayrım, çevresel baskıların analizinde kavramsal bir derinlik sunmaktadır. Mbaiwa'nın (2013) Botsvana Okavango Deltası'nda yürüttüğü araştırma, turizmin ekonomik getiriler (istihdam, döviz girdisi) sağlamakla birlikte, doğal ekosistemlerde geri dönüşmesi güç bozulmalara yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Swarbrooke (1999), çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerin bir bütün olarak değerlendirilmediği koşullarda sürdürülebilirliğin sağlanamayacağını vurgulayarak, çok boyutlu bir yönetim modeline ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

Mowforth ve Munt (2003), kitlesel turizmin hem çevresel hem de sosyo-kültürel sorunları derinleştirdiğine dikkat çekerken, alternatif turizm biçimlerinin dahi bu etkilerden

tamamen arındırılmayacağını ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, turizm yönetiminde yalnızca tür farklılaştırmasının değil, uygulama biçimlerinin de eleştirel gözle değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Shaw ve Williams (2004) ise planlama ve yönetim süreçlerinin yaşam kalitesini artırabileceğini; ancak bu iyileşmenin, adil ekonomik paylaşım ve sosyal denge ile desteklenmediği takdirde sürdürülemez olduğunu belirtmektedir. Murphy (1985) turizm planlamasının yerel ihtiyaçlarla entegre edilmesini savunurken, Richards ve Hall (2000) bu yaklaşımı geliştirerek, toplulukların pasif değil, aktif birer paydaş olarak sürece dahil edilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Hassan (2000), çevresel bütünlük ile destinasyon rekabetçiliği arasında güçlü bir ilişki kurarak, çevreye duyarlı destinasyon imajının turizm pazarlaması açısından stratejik bir değer taşıdığını belirtmektedir. Richards ve Hall (2000), ev sahibi toplulukların yalnızca kültürel çeşitlilik unsuru değil, aynı zamanda birincil çekim faktörü olduğunu vurgulamakta; bu nedenle topluluk katılımının sürdürülebilirlik stratejilerinin merkezine alınması gerektiğini savunmaktadır. Mitra (2005), Bangladeş bağlamında altyapı eksiklikleri ve tanıtım faaliyetlerindeki yetersizliğin turizm gelişimini sınırladığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, kamu ve özel sektör iş birliğinin, sektörün sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşıdığını göstermektedir. Hunter (2002) ise sürdürülebilir turizmin yalnızca sektör içi aktörlerle sınırlı kalmadan, yerel düzeyde tüm toplumsal ve kurumsal yapılarla bütünleşik şekilde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

UNWTO (2023) tarafından yayımlanan sürdürülebilir turizm göstergeleri, kıyı bölgelerinde turistik baskının çevresel kaynak tüketimiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye Çevre Ajansı (TÜÇA), 2024 çevresel göstergelerinde kıyı bölgelerinde kişi başı plastik tüketiminin ciddi bir artış gösterdiğini vurgulamaktadır. TÜİK (2023) çevresel istatistikleri ise yerel ölçekte atık yönetimi verilerinin politika üretiminde temel belirleyici olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, TÜRÇEV (Türkiye Çevre Eğitim Vakfı) tarafından 2023 yılında yayımlanan mavi bayrak kriterleri raporları, sürdürülebilir kıyı yönetiminin yalnızca çevre koruma değil, aynı zamanda ekonomik canlılıkla da doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. IPCC (2021) raporlarında ise deniz seviyesi yükselmesi ve kıyı erozyonu gibi iklim temelli risklerin, kıyı turizmi faaliyetleriyle birlikte yönetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Destinasyon yönetimi çerçevesinde teknoloji, girişimcilik ve sürdürülebilirlik bağlamında stratejik bir dönüşüm sağlamaktadır (Solunoğlu, 2021).

Bu raporlar, yerel düzeyde yapılacak mekânsal analiz çalışmalarının yalnızca akademik değil, aynı zamanda yönetsel karar süreçleri açısından da belirleyici bir rol üstlenebileceğini ortaya koymaktadır

Araştırma Yöntemi ve Evren

Bu araştırmada, Edremit Körfezi'nde yer alan Edremit, Burhaniye ve Ayvalık ilçelerinde 2021–2024 yılları arasında turistik talep ile atık miktarı arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla nicel yöntemlere dayalı betimsel bir yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmanın evrenini, bu üç ilçede ikamet eden yerel halk ile kıyı alanlarındaki çevresel değişkenler oluşturmaktadır.

Edremit Körfezi, Ege Denizi'nin kuzeyinde, Balıkesir ilinin güneybatısında konumlanmakta olup; doğuda Edremit, güneyde Burhaniye, batıda Ayvalık ve kuzeyde Kazdağları ile çevrelenmiştir. Körfezin güney sınırı, Yunanistan'a ait Midilli Adası ile komşudur (Durak, 2019). Bölgenin kıyı şeridinde turizm faaliyetleri öne çıkarken, iç kesimlerde tarımsal faaliyetler –özellikle zeytin üretimi– belirleyici ekonomik etkinlikler arasında yer almaktadır (Tağıl, 2014; Alevkayalı & Tağıl, 2020; Dülğaroğlu, Aydemir & Avcıkurt, 2019)

Veri toplama sürecinde, Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili birimleri tarafından yayımlanan 2025–2029 Deniz Çöpleri Eylem Planı'ndan elde edilen yıllık atık verileri ile Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yayımlanan ziyaretçi sayıları temel alınmıştır. Bu veriler doğrultusunda:

- Zaman serisi analizleri yoluyla yıllara göre atık artış trendi incelenmiş,
- İlçelere göre kişi başı atık miktarı hesaplanarak çevresel baskı düzeyi analiz edilmiştir,
- Kıyı uzunluğu bazında kirlilik yoğunluğu hesaplanarak mekânsal dağılım ortaya konmuştur,
- Atık türlerinin kompozisyon analizi ile ilçelere özgü çevresel yönetim ihtiyaçları belirlenmiştir.

Elde edilen veriler, Microsoft Excel yazılımı aracılığıyla analiz edilerek grafik ve tablolar halinde sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde, Edremit Körfezi'ndeki üç kıyı ilçede 2021–2024 yılları arasında kaydedilen atık miktarları ile turistik talep verileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda kişi başı atık miktarı hesaplanarak çevresel baskı düzeyleri ortaya konmuş; ilçeler arası farklılıklar yıllara göre tablo ve grafiklerle görselleştirilmiştir. Aşağıdaki tablolar, bu karşılaştırmalı analizlerin temel bulgularını içermektedir.

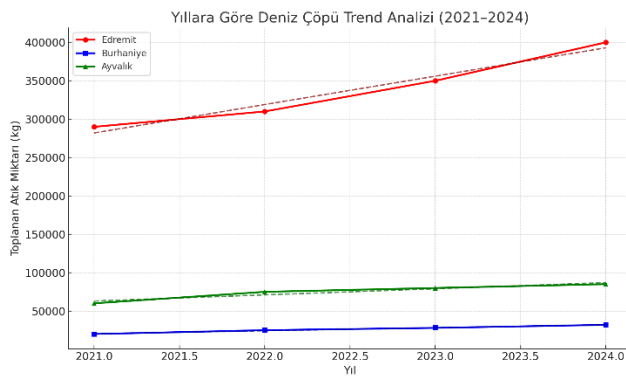
Tablo 1, Balıkesir'in üç kıyı ilçesinde (Edremit, Burhaniye, Ayvalık) deniz çöpü miktarlarının yıllar içindeki değişimini, turistik talep verileriyle birlikte değerlendirmektedir. Her bir ilçede kişi başı atık miktarının hesaplanması yoluyla çevresel baskının düzeyi analiz edilmiştir.

Tablo 1. Toplanan Deniz Çöpü ve Turist Sayıları (Kg / Kişi)

Yıl	Edremit Atık (kg)	Edremit Turist	Burhaniye Atık (kg)	Burhaniye Turist	Ayvalık Atık (kg)	Ayvalık Turist
2021	290.000	600.000	20.000	200.000	60.000	1.000.000
2022	310.000	700.000	25.000	250.000	75.000	1.200.000

2023	350.000	800.000	28.000	300.000	80.000	1.400.000
2024	400.000	850.000	32.000	320.000	85.000	1.500.000

Tablo 1’de yer alan veriler, Edremit ilçesinde turistik talep artışının kişi başına düşen deniz çöpü miktarına daha yüksek oranda yansıdığını göstermektedir. Bu durum, bölgedeki mevcut atık yönetimi altyapısının turizm baskısına karşı yeterli olmadığını düşündürmektedir. Ayvalık ilçesinde ise ziyaretçi sayılarındaki yüksekliğe rağmen kişi başı atık üretiminin düşük seviyede kalması, daha etkili atık yönetim uygulamalarının veya daha yaygın kıyı alanının atık dağılımını dengelediğini işaret edebilir. Burhaniye ilçesi, hem turist hem de atık artışı açısından görece dengeli bir eğilim göstermektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik açısından daha yönetilebilir bir yapıya işaret etmektedir.

Şekil 1. 2021–2024 Yılları Arasında Edremit, Burhaniye ve Ayvalık İlçelerinde Deniz Çöpü Miktarlarının Yıllara Göre Değişim Trendi

Şekil 1’de sunulan 2021–2024 yılları arasındaki deniz çöpü miktarlarına ilişkin trend analizine göre, Edremit ilçesi hem mutlak değerlerde hem de artış eğiliminde belirgin bir yükselme sergilemiştir. Bu durum, turistik faaliyetlerin artışıyla doğrudan ilişkilendirilebilir ve bölgenin mevcut altyapısının bu yükü karşılamada zorlandığına işaret etmektedir. Lineer eğilim çizgisi, artışın düzenli ve ivmeli olduğunu ortaya koymaktadır.

2021–2024 dönemini kapsayan toplanan deniz çöpü miktarlarının trend analizine göre Edremit, Burhaniye ve Ayvalık ilçelerinde atık miktarlarının artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir. Ancak artış hızları, ilçelere göre farklılık göstermektedir: Burhaniye, sınırlı turist sayısına rağmen sabit artan atık üretimiyle dikkat çekmektedir. Bu ilçede atık toplama sistemlerinin verimliliği, halk katılımı ve çevre bilinci gibi değişkenlerin irdelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Artış trendi, orta derecede ve doğrusal bir yapıya sahiptir. Ayvalık ilçesi ise geniş kıyı uzunluğuna rağmen daha düşük toplam atık miktarı ve dengeli bir eğilim göstermektedir. Eğilim çizgisi, diğer iki ilçeye kıyasla daha yatayıdır. Bu durum, ya atıkların kıyıya vurmadığını ya da toplama faaliyetlerinin dağınık yapıda olduğunu düşündürebilir. Aynı zamanda, geniş kıyı alanının etkisiyle atık yoğunluğu da daha az hissedilmektedir.

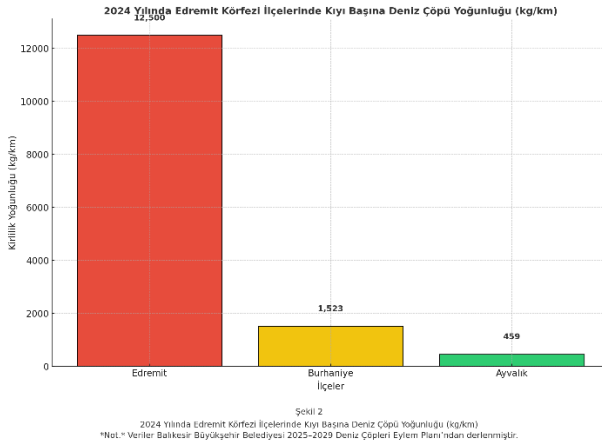
Bu eğilimler, turistik talep ile çevresel baskı arasındaki nedensel ilişkiyi ortaya koymakta ve özellikle Edremit özelinde acil müdahale ihtiyacını gündeme getirmektedir. Atık miktarlarının yalnızca mutlak değerler olarak değil, kişi başına düşen üretim ve kıyı uzunluğu

başına yoğunluk gibi oranlarla analiz edilmesi, sürdürülebilir kıyı yönetimi açısından kritik bir veri kaynağı oluşturmaktadır.

Tablo 2, Balıkesir Edremit Körfezi'nde yer alan üç ilçenin kıyı uzunluğu dikkate alınarak hesaplanan 2024 yılına ait deniz çöpü yoğunluklarını göstermektedir. Kıyı uzunluğu başına düşen atık miktarı, yalnızca toplam kirliliği değil, aynı zamanda kıyı yönetimi açısından alan bazlı baskıyı da yansıtmaktadır.

Tablo 2. 2024 Yılında Edremit Körfezi İlçelerinde Kıyı Uzunluğu Bazında Deniz Çöpü Yoğunluğu (kg/km)			
İlçe	Toplam Atık (kg)	Kıyı Uzunluğu (km)	Yoğunluk (kg/km)
Edremit	400.000	32	12.500
Burhaniye	32.000	21	1.524
Ayvalık	85.000	185	459

Tablo 2, 2024 yılına ait kıyı uzunluğu başına düşen atık miktarları, Edremit Körfezi'ndeki çevresel yükün mekânsal dağılımını değerlendirme açısından önemli veriler sunmaktadır. Edremit, 12.500 kg/km ile Körfez genelinde en yüksek kirlilik yoğunluğuna sahiptir ve bu oran, ilçede artan turistik faaliyetlerin mevcut atık altyapısı üzerindeki baskısını açıkça ortaya koymaktadır. Burhaniye, 1.524 kg/km yoğunlukla daha kontrollü bir düzeyde seyretmekte olup, orta yoğunluklu baskı alanı olarak sınıflandırılabilir. Ayvalık ise 459 kg/km ile en düşük kirlilik yoğunluğunu göstermektedir. Bu durum, geniş kıyı uzunluğu sayesinde atık yükünün daha geniş bir alana dağılmasını ya da bölgedeki kıyı temizlik politikalarının daha etkin işlenmesini işaret ediyor olabilir.

Şekil 2. 2024 Yılında Edremit Körfezi İlçelerinde Kıyı Başına Düşen Deniz Çöpü Yoğunluğu (kg/km)

Not. Veriler Balıkesir Büyükşehir Belediyesi 2025–2029 Deniz Çöpleri Eylem Planı'ndan derlenmiştir.

Şekil 2 ve Tablo 2’de yer alan verilere göre, 2024 yılında Edremit Körfezi’ne kıyısı bulunan ilçeler arasında çevresel baskı açısından önemli farklılıklar görülmektedir. Kıyı başına düşen atık yoğunluğu, yalnızca toplam atık miktarını değil, aynı zamanda alan bazlı çevresel baskıyı da yansıttığı için çevre yönetimi açısından kritik bir gösterge niteliğindedir.

Edremit ilçesi, 12.500 kg/km ile açık ara en yüksek kıyı atık yoğunluğuna sahiptir. Bu durum, ilçenin yoğun turistik faaliyetler nedeniyle ciddi bir çevresel baskı altında olduğunu ve mevcut atık toplama, bertaraf ve önleme sistemlerinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu veriler, özellikle yaz aylarında artan nüfus yoğunluğuna karşı altyapı kapasitesinin gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Burhaniye ilçesi, 1.524 kg/km ile orta düzeyde bir yoğunluk sergilemektedir. İlçede toplam atık miktarı görece düşük olmasına rağmen kıyı uzunluğunun kısalığı bu oranın yükselmesine neden olmuştur. Bu durum, küçük kıyı alanlarının çevresel baskılara karşı daha kırılgan olduğunu göstermektedir. Ayvalık ise 459 kg/km ile en düşük yoğunluğu gösteren ilçedir. Ayvalık’ın kıyı uzunluğunun oldukça geniş olması (185 km), toplam atık miktarını yayarak yoğunluğu düşürmüştür. Bu sonuç, geniş kıyı şeridinde sahip bölgelerde atık yönetiminin daha dengeli ve yaygın yürütülebileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu durum, düşük toplam baskı olduğu anlamına gelmez; kıyıların farklı bölümlerinde değişen mikro düzeyde baskılar olabilir.

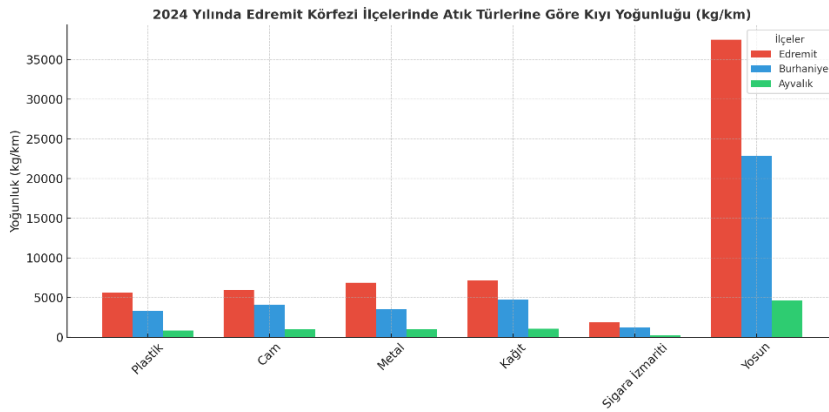
Bu bağlamda, kıyı uzunluğu bazlı atık yoğunluğu göstergesi, yalnızca mutlak miktarların değil, aynı zamanda alan başına düşen çevresel baskının analizinde kullanılabilecek kritik bir sürdürülebilirlik göstergesidir. Özellikle Edremit ilçesi için ileri seviye atık izleme, kaynağında önleme ve temiz kıyı protokolleri gibi uygulamaların hızla devreye alınması gereklidir.

Aşağıdaki Tablo 3’te, 2024 yılında Edremit Körfezi’ndeki üç ilçede toplanan deniz çöpünün türlerine göre dağılımını göstermektedir. Bu dağılım, her bir ilçenin karşı karşıya olduğu çevresel baskının yapısını ve yönetim ihtiyaçlarını anlamada önemli ipuçları sunmaktadır.

Tablo 3. 2024 Yılında Edremit Körfezi İlçelerinde Atık Türlerine Göre Deniz Çöprü Dağılımı (kg)			
Atık Türü	Edremit (kg)	Burhaniye (kg)	Ayvalık (kg)
Plastik	180.000	70.000	160.260
Cam	190.000	86.000	180.194
Metal	220.000	75.000	190.054
Kağıt	230.000	100.000	200.836
Sigara İzmariti	60.000	25.000	48.895
Yosun	1.200.000	480.000	860.522
Toplam	2.080.000	836.000	1.640.761

Tablo 3'te atık kompozisyonu incelendiğinde, üç ilçede de en yüksek oranda yosun toplanmış olup, bu durum doğal süreçlerin ve kıyı temizliğinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, Edremit ilçesi toplam atık hacmi bakımından lider konumda olup, özellikle cam, metal ve kağıt gibi geri dönüştürülebilir atıklarda ciddi bir birikim göstermektedir. Bu durum, ilçede yüksek yoğunluklu insan etkinlikleri ile birlikte etkin atık ayrıştırma sistemlerinin eksikliğine işaret edebilir.

Ayvalık ilçesi, geniş kıyı şeridine rağmen toplam atık hacmi açısından ikinci sırada yer almakta; plastik, cam ve kağıt atıklarda belirgin bir ağırlık taşımaktadır. Burhaniye ise daha düşük toplam atık hacmine sahip olmakla birlikte, kağıt ve cam oranlarının görece yüksekliği dikkat çekmektedir. Bu durum, yerleşim yapısı ve kullanım yoğunluğu ile açıklanabilir.

Şekil 3. 2024 Yılında Edremit Körfezi İlçelerinde Atık Türlerine Göre Kıyı Yoğunluğu (kg/km)
Not. Veriler Balıkesir Büyükşehir Belediyesi 2025–2029 Deniz Çöpleri Eylem Planı'ndan derlenmiştir.

Şekil 3'te görüldüğü üzere, 2024 yılı itibarıyla Edremit Körfezi ilçelerinde atık türlerine göre kıyı başına düşen deniz çöpü yoğunlukları (kg/km) anlamlı farklılıklar göstermektedir. Edremit ilçesi, tüm atık türlerinde diğer iki ilçeye kıyasla belirgin şekilde daha yüksek yoğunluk değerlerine sahiptir. Özellikle yosun (37.500 kg/km) ve kağıt (7.188 kg/km) atıklarında yoğun çevresel baskı dikkat çekmektedir. Bu durum, hem kıyı kullanımının hem de atık yönetim sistemlerinin değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Burhaniye ilçesi, özellikle kağıt ve cam atıklarında göreceli bir yük taşımasına rağmen, kıyı uzunluğunun daha kısa olması nedeniyle birim alan başına düşen baskı daha azdır. Ancak yosun yoğunluğu (22.857 kg/km) yine çevresel öncelik açısından öne çıkmaktadır. Ayvalık ilçesinde ise geniş kıyı şeridi sayesinde tüm atık türlerinde daha düşük yoğunluklar gözlemlenmektedir. Özellikle yosun atığı burada da en baskın tür olmasına rağmen, 4.650 kg/km'lik değeriyle diğer ilçelere göre daha düşük çevresel baskıya işaret etmektedir. Bu sonuç, Ayvalık'ın daha yayılmış kıyı kullanımına sahip olduğunu ve kıyıların atık birikimine karşı daha dayanıklı bir yapıda olduğunu düşündürmektedir.

Genel olarak analiz, yosun atıklarının tüm ilçelerde kıyı yoğunluğu bakımından en baskın tür olduğunu ortaya koymakta; bu durum, denizel ekosistem sağlığı açısından biyolojik bir alarm niteliği taşımaktadır. Kompozisyon analizleri, sadece miktar değil; içerik bazlı müdahale stratejileri geliştirilmesine de olanak tanımaktadır. Plastik ve izmarit gibi

parçalanmayan ve görsel kirlilik yaratan atık türlerinin azaltımı, sürdürülebilir kıyı yönetiminin temel önceliklerinden biri olmalıdır.

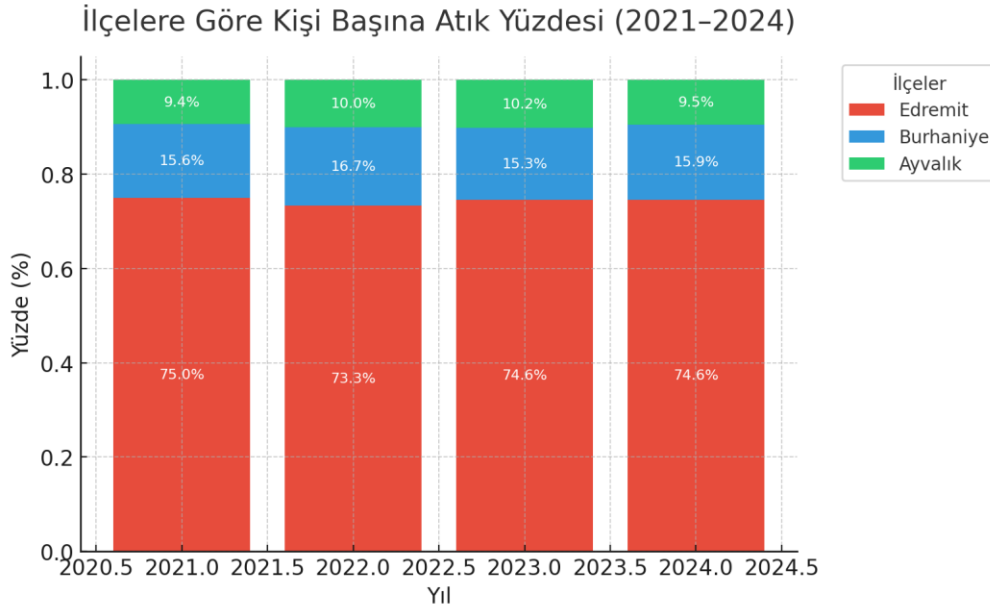
Tablo 4'te, 2021–2024 yılları arasında turistik talepteki artışın deniz çöpi miktarına yansımaları göstermektedir. İlçelere göre turist sayısı ile toplanan atık miktarı birlikte değerlendirilerek çevresel baskının yönü analiz edilmiştir. Tablo 4, sürdürülebilir turizm uygulamalarının neden gerekli olduğunu somut olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 4. 2021–2024 Döneminde Edremit, Burhaniye ve Ayvalık İlçelerinde Turistik Talep ve Kişi Başına Düşen Deniz Atığı Değerleri				
Yıl	İlçe	Turist Sayısı	Toplanan Atık (kg)	Kişi Başına Atık (kg/kişi)
2021	Edremit	600.000	290.000	0,48
	Burhaniye	200.000	20.000	0,10
	Ayvalık	1.000.000	60.000	0,06
2022	Edremit	700.000	310.000	0,44
	Burhaniye	250.000	25.000	0,10
	Ayvalık	1.200.000	75.000	0,06
2023	Edremit	800.000	350.000	0,44
	Burhaniye	300.000	28.000	0,09
	Ayvalık	1.400.000	80.000	0,06
2024	Edremit	850.000	400.000	0,47
	Burhaniye	320.000	32.000	0,10
	Ayvalık	1.500.000	85.000	0,06

Tablo 4'te, 2021–2024 yılları arasında Balıkesir'in kıyı ilçelerinde turistik talepteki artışın çevresel etkilerini değerlendirmektedir. Özellikle Edremit ilçesinde, kişi başına düşen atık miktarının istikrarlı şekilde yüksek seyretmesi, mevcut turizm faaliyetlerinin çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli riskler taşıdığını göstermektedir. Edremit'te kişi başına 0,44–0,48 kg arasında değişen atık üretimi, altyapı kapasitesinin sınırlarına yaklaştığını ve turizm baskısının atık yönetim sistemi üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Ayvalık ilçesi, her yıl artan ziyaretçi sayısına rağmen kişi başına düşen atık üretiminin 0,06 kg/kişi düzeyinde sabit kalmasıyla dikkat çekmektedir. Bu durum, ilçede uygulanan temizlik hizmetlerinin görece etkinliğini ve olasılıkla çevresel bilinç düzeyinin yüksekliğini

yansıtmaktadır. Burhaniye ise dengeli artış eğrisiyle sürdürülebilirlik açısından orta düzeyde bir başarı profili çizmektedir.

Şekil 4. 2021–2024 Yıllarında Edremit Körfezi İlçelerinde Kişi Başına Düşen Atık Miktarının Yüzdelik Dağılımı

Not. Veriler Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Balıkesir Büyükşehir Belediyesi 2025–2029 Deniz Çöpleri Eylem Planı'ndan derlenmiştir.

Şekil 4, 2021–2024 yılları arasında Edremit, Burhaniye ve Ayvalık ilçelerinde kişi başına düşen atık miktarının toplam içindeki yüzdelik paylarını göstermektedir. Grafik, üç ilçedeki çevresel baskının yıllara göre nasıl dağıldığını karşılaştırmalı şekilde sunmaktadır.

Özellikle Edremit ilçesi, her yıl toplam kişi başı atık miktarının yaklaşık %70–76'sını oluşturarak bölgedeki en yoğun çevresel baskıya sahip destinasyon olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Burhaniye ise yıllara göre %15–20 bandında sabit bir yük taşımakta, Ayvalık ise sürekli %10'un altında kalarak en az çevresel etkiye sahip ilçe görünümündedir.

Bu dağılım, turistik altyapı, atık yönetimi kapasitesi ve raporlama kalitesi gibi faktörlerin ilçeler arasında ciddi farklılıklar gösterdiğini düşündürmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik açısından en yüksek müdahale önceliği Edremit ilçesindedir.

Bu bulgular, turistik talep artışı ile çevresel yük arasındaki ilişkinin mekânsal ve niceliksel analizi açısından önemlidir. Sürdürülebilir turizm planlamasında, kişi başına düşen atık üretimi gibi göstergeler yalnızca çevre politikalarının etkinliğini değil, aynı zamanda toplumun çevresel farkındalık düzeyini de değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Yerel yönetimlerin altyapı kapasitesini artırmaya yönelik önleyici ve çevreci stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. en yüksek değerlere sahiptir. Ayvalık ise daha fazla ziyaretçi almasına rağmen kişi başına düşen atık üretimi daha düşüktür. Bu fark, altyapı kapasitesi, çevresel bilinç düzeyi ve yerel yönetim etkinliği ile ilişkili olabilir.

Sonuç

Bu çalışma, Balıkesir'in Edremit Körfezi'ne kıyısı bulunan üç ilçe olan Edremit, Burhaniye ve Ayvalık'ta 2021–2024 yılları arasında deniz çöpü miktarları, turistik talep ve kişi başına düşen atık üretimi üzerinden kıyı ekosistemlerine yönelik çevresel baskı düzeylerini karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Elde edilen veriler, hem mutlak atık miktarlarının hem de kıyı uzunluğu ve kişi başına düşen atık yoğunluklarının ilçeler arasında belirgin farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur.

Çalışmanın bulguları, sürdürülebilir turizmin gerekliliğini güçlü biçimde desteklemektedir. Özellikle Edremit ilçesi, hem toplam atık miktarı hem de kıyı başına düşen yoğunluk açısından çevresel sürdürülebilirlik bakımından kritik düzeyde baskı altındadır. Bu durum, turizmin plansız gelişiminin doğrudan çevresel etkilerini yansıtmakta ve altyapı kapasitesinin yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Buna karşılık Ayvalık ilçesinde, yüksek turistik yoğunluğa rağmen kişi başına düşen atık miktarının düşük kalması, atık yönetim sistemlerinin daha etkin işlemesi, geniş kıyı alanının baskıyı yayması ya da toplumsal çevre bilincinin yüksekliği ile açıklanabilir. Burhaniye ise dengeli artış eğilimiyle sürdürülebilirlik bakımından görece daha yönetilebilir bir yapıya sahiptir.

Atık türlerine ilişkin veriler, yalnızca atık miktarlarını değil, aynı zamanda kirliliğin yapısal niteliğini de ortaya koymaktadır. Yosun atıkları her üç ilçede de başat tür olarak dikkat çekerken; plastik, cam, kağıt ve sigara izmariti gibi insan kaynaklı atıkların yoğunluğu, turistik faaliyetlerin doğrudan çevresel çıktıları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Bu bağlamda atık kompozisyonu analizleri, çevresel baskının yalnızca niceliksel değil, aynı zamanda niteliksel boyutlarının da dikkate alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Bulgular ayrıca, turizmin yalnızca ekonomik bir kalkınma aracı olarak değil; aynı zamanda çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal dönüşüm perspektifinden de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Turistik hareketlilik, doğal kaynaklar üzerinde baskı oluşturmakla kalmamakta; aynı zamanda yerel toplumların yaşam pratiklerini, tüketim alışkanlıklarını ve çevreyle olan etkileşim biçimlerini de dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, hem olumlu (çevre bilinci, geri dönüşüm eğilimleri) hem de olumsuz (atık artışı, aşırı kullanım) biçimlerde kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde, çevresel etkilerin yanı sıra sosyal sürdürülebilirlik unsurlarının da dikkate alındığı bütüncül bir turizm yönetimi anlayışı geliştirilmelidir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, deniz çöpü oluşumu, kıyı yoğunluğu ve kişi başına atık üretimi gibi göstergeler yalnızca çevresel durumun izlenmesine değil, aynı zamanda sürdürülebilir politika yapımına da rehberlik edebilecek kritik araçlardır. Edremit ilçesinde acil müdahale gereksinimi öne çıkarken, Ayvalık ve Burhaniye'de mevcut uygulamaların güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Ayrıca, yerel yönetimlerin, turizm aktörlerinin ve toplumun iş birliği içerisinde sürdürülebilirlik odaklı stratejiler geliştirmesi; hem çevresel hem de sosyal etkileri minimize etmek açısından gereklidir.

Tartışma

Edremit Körfezi'ne kıyısı bulunan ilçelerde turistik talep artışıyla birlikte deniz çöpü miktarlarında görülen yükseliş, turizmin çevresel boyutunun sistematik olarak izlenmesi

gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışma bulguları, özellikle Edremit ilçesinde kişi başına düşen atık üretiminin diğer ilçelere kıyasla yüksek seyrettiğini göstermekte; bu durum, altyapı kapasitesinin yetersizliğine ve atık yönetiminin turistik yoğunluğu karşılama zorlandığına işaret etmektedir.

Ayvalık ilçesi ise, yüksek turist sayısına rağmen düşük kişi başı atık üretimiyle çevresel sürdürülebilirlik açısından daha olumlu bir örnek teşkil etmektedir. Bu durum, yaygın kıyı alanı, yerel temizlik hizmetlerinin etkinliği ve toplumsal çevre bilincinin görece yüksekliği gibi unsurlarla açıklanabilir. Burhaniye'de gözlemlenen dengeli eğilim ise orta düzeyde bir çevresel baskıya işaret etmekte ve sürdürülebilir yönetim uygulamaları açısından dikkate değer bir model sunmaktadır.

Kıyı uzunluğu başına düşen atık yoğunluğu verileri, çevresel baskının yalnızca mutlak miktarlarla değil, mekânsal dağılımla da analiz edilmesi gerektiğini göstermiştir. Edremit'te kıyı başına düşen atık miktarının aşırı yüksek olması, alan bazlı baskının da yoğun olduğunu göstermekte; bu da kıyı planlaması ve alan yönetimi politikalarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Çalışmanın önemli bir katkısı, turizmin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda çevresel ve sosyal etkileriyle birlikte ele alınması gerekliliğini vurgulamasıdır. Sosyal dönüşümün bir parçası olarak artan turistik hareketlilik, tüketim kalıplarını, atık üretim alışkanlıklarını ve çevreye yönelik tutumları değiştirmektedir. Bu nedenle çevresel sürdürülebilirlik politikaları, toplumsal dönüşüm dinamiklerini de dikkate alacak şekilde bütüncül olarak ele alınmalıdır.

Politika Önerileri

Elde edilen bulgular, Edremit Körfezi kıyı ilçelerinde artan turistik faaliyetlerin çevresel baskıyı ciddi şekilde artırdığını ortaya koymakta; bu nedenle sürdürülebilir çevre politikalarına duyulan ihtiyaç daha belirgin hale gelmektedir. Bu çerçevede öncelikle, yerel atık yönetimi altyapısının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Özellikle Edremit ilçesinde kişi başına düşen atık miktarının yüksekliği, mevcut sistemin turizm kaynaklı yoğunluğa karşı yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu bağlamda, atık toplama, ayrıştırma ve bertaraf kapasitelerinin artırılması önerilmektedir.

Çevresel baskının mekânsal boyutunu dikkate alarak, kıyı uzunluğu bazında düzenli izleme sistemlerinin kurulması da öneriler arasında yer almaktadır. Böylece alan temelli planlamalar daha etkili şekilde yürütülebilir. Bunun yanı sıra, sezonluk turizm baskılarına karşı esnek planlama modellerinin geliştirilmesi, geçici personel ve kaynak tahsisi yoluyla hizmet kapasitesinin uyarlanmasına olanak sağlayacaktır.

Yerel halkın ve turistlerin çevre bilincini artırmaya yönelik toplum tabanlı eğitim ve farkındalık kampanyalarının yaygınlaştırılması da gereklidir. Özellikle plastik, izmarit ve cam atıkların azaltılmasına odaklanan davranış değişikliği girişimleri, kalıcı sonuçlar açısından önemlidir.

Geri dönüştürülebilir atıkların yüksek oranlarda bulunması, geri dönüşüm altyapısının yaygınlaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Turistik alanlarda kolay erişilebilir geri dönüşüm

üniteleri oluşturulması, atıkların kaynağında ayrıştırılmasını teşvik edecektir. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm uygulamalarına yönelik sertifikasyon mekanizmaları da desteklenmeli; işletmelerin çevresel performanslarına göre ödüllendirilmesi sağlanmalıdır.

Son olarak, deniz çöprü sorununun yalnızca turistik kullanımla sınırlı olmadığı, balıkçılık, yerel ulaşım ve kıyı kullanımları gibi çok aktörlü süreçlerle ilişkili olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, çok paydaşlı ve bütüncül kıyı yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi, denizel ekosistemlerin korunması açısından öncelikli politika alanı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alevkayalı, Ç., & Tağıl, Ş. (2020). Edremit Körfezi'nde tarımsal arazi kullanımı uygunluk düzeylerinin değerlendirilmesi. *Journal of Geography*, 40, 135–147. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2019-0028>
- Assante, L. M., Wen, H., & Lottig, K. (2012). Enhancing the tourism industry's contribution to energy efficiency. *Journal of Sustainable Tourism*, 20(3), 375–389.
- Becken, S. (2013). A review of tourism and climate change as an evolving knowledge domain. *Tourism Management Perspectives*, 6, 53–62.
- Becken, S., & Hay, J. E. (2007). *Tourism and climate change: Risks and opportunities*. Bristol: Channel View Publications.
- Butler, R. W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. *Canadian Geographer*, 24(1), 5–12.
- Cessford, G. R., & Dingwall, P. R. (1998). Impacts of tourism on the natural environment. *Science and Research Series*, 115, 15–20.
- Chen, B., Tang, W., Chen, Z., & Yang, X. (2023). Spatiotemporal variation in carbon emissions in China's tourism industry during the COVID-19 pandemic and ecological compensation mechanism. *Sustainability*, 15(13), 10604.
- Christensen, A. M., & Beckmann, S. (1998). *Consumers' perspectives on tourism and the environment* (CEC Working Paper No. 7). Copenhagen: Copenhagen Business School.
- Christensen, M., & Beckmann, M. (1998). Water use and pollution in tourism. *International Tourism Conference Papers*.
- Cohen, E. (1978). The impact of tourism on the physical environment. *Annals of Tourism Research*, 5(2), 215–237. [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(78\)90221-9](https://doi.org/10.1016/0160-7383(78)90221-9)
- Çelik Uğuz, S., Kaimuldinova, K. D., Yıldırım, G., & Kabiye, Y. (2022). Edremit Körfezi kıyılarında bulunan çevre sorunlarının sürdürülebilir turizm açısından değerlendirilmesi. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 40(1), 302–312. <https://doi.org/10.30892/gtg.40136-832>
- Davies, T., & Cahill, S. (2000). *Environmental implications of the tourism industry*. Resources for the Future.
- Doggart, C., & Doggart, N. (1996). Tourism: A risk to the environment. *People & the Planet*, 5(4), 6–9.
- Doggart, N., Lovett, J., Mhoro, B., Kiure, J., & Burgess, N. D. (2001). *Biodiversity surveys in eleven forest reserves in the vicinity of the Uluguru Mountains*. Tanzania: Wildlife Conservation Society & Tanzania Forest Conservation Group.

- Durak, M. (2019). Edremit ve Zeytinli Çayı havzalarının (Balıkesir) ekolojik koşullara göre arazi kullanım kabiliyeti sınıflandırması (Yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi). https://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12462/10827/Melike_Durak.pdf.
- Dülğaroğlu, O., Aydemir, B. & Avcıkurt, C. (2019). A new approach on destination marketing in tourism sector. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(3), 400-410.
- Dülğaroğlu, O. & Solunoğlu, A. (2025). *The effect of visitors' perceptions of product with geographical indication on destination image: The case of Ayvalık Olive Oil. International Journal of Environmental Sciences*, 11(3),114-128.
- Dülğaroğlu, O., & Solunoğlu, A. (2024). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin turizmde kullanılan otomasyon sistemlerine yönelik algılarının teknoloji kabul modeli vasıtasıyla ölçümü. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1). <https://doi.org/10.32572/guntad.1338976>
- Glasson, J., Godfrey, K., & Goodey, B. (1995). *Towards visitor impact management: Visitor impacts, carrying capacity and management responses in Europe's historic towns and cities*. Avebury.
- Godfrey, K., & Clarke, J. (2000). *The tourism development handbook: A practical approach to planning and marketing*. London: Continuum.
- Gössling, S. (2001). The consequences of tourism for sustainable water use on a tropical island: Zanzibar, Tanzania. *Journal of Environmental Management*, 61(2), 179–191.
- Gössling, S. (2002). Global environmental consequences of tourism. *Global Environmental Change*, 12(4), 283–302.
- Hassan, S. S. (2000). Determinants of market competitiveness in an environmentally sustainable tourism industry. *Journal of Travel Research*, 38(3), 239–245.
- Holden, A. (2009). *Environment and tourism*. Routledge.
- Hunter, C. (2002). Sustainable tourism and the touristic ecological footprint. *Environment, Development and Sustainability*, 4(1), 7–20.
- Intergovernmental Panel on Climate Change. (2021). *Climate change 2021: The physical science basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009157896> Erişim Tarihi:20/05/2025.
- Klasner, F. L., & Mikami, T. (2003). Land use and land cover mapping in a tropical urban environment using IKONOS data. *GIScience & Remote Sensing*, 40(1), 23–41.
- Mbaiwa, J. E. (2013). Tourism development and environmental sustainability in the Okavango Delta, Botswana. *American Journal of Environment, Energy and Power Research*, 1(7), 117–130.

- Mitra, S. (2005). Tourism development in Bangladesh: Problems and prospects. *South Asian Journal of Tourism and Heritage*, 2(1), 45–52.
- Mowforth, M., & Munt, I. (2003). *Tourism and sustainability: Development and new tourism in the Third World*. Routledge.
- Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A community approach*. Routledge.
- Neto, F. (2003). A new approach to sustainable tourism development: Moving beyond environmental protection. *Natural Resources Forum*, 27(3), 212–222.
- Oki, D. S., & Brasher, A. M. D. (2003). Base flow and groundwater in watersheds in the Northeast Maui, Hawaii. *U.S. Geological Survey Report*.
- Oki, D. S., & Brasher, A. M. D. (2003). *Environmental setting and implications for water quality and aquatic biota, O'ahu, Hawai'i*. U.S. Geological Survey Water-Resources Investigations Report 03-4156. Reston, VA: U.S. Department of the Interior.
- Örgün, E., Solunoğlu, A., Kutlu, D., Kasalak, M. A., Ünal, A., Çelen, O., & Gözen, E. (2024). The effect of green leadership perception on environmental commitment, awareness, and employees' green behavior in hotel businesses: Research from a generation cohort theory perspective. *Sustainability*, 16(22), 9621. <https://doi.org/10.3390/su16229621>
- Rabbany, M. G., Afrin, S., Rahman, A., Islam, F., & Hoque, F. (2013). Environmental effects of tourism. *American Journal of Environment, Energy and Power Research*, 1(7), 117–130. Retrieved from <http://www.ajepr.com>
- Richards, G., & Hall, D. (2000). *Tourism and sustainable community development*. Routledge.
- Shaw, G., & Williams, A. M. (2004). *Tourism and tourism spaces*. SAGE.
- Solunoğlu, A. (2023). Destinasyon yönetiminde girişimcilik. İçinde M. O. İlban (Ed.), *Her yönüyle turizmde destinasyon yönetimi* (ss. 272–285). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Solunoğlu, A., & Örgün, E. (2024). Gastronomy festivals in the development of event tourism and the current situation in Turkey. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 16(5), 415–430. <https://doi.org/10.1108/WHATT-06-2024-0136>
- Solunoğlu, S., & Solunoğlu, A. (2023). Teknoloji temelli turizm. İçinde G. Özgürel & L. Karadağ (Eds.), *Disiplinler arası yaklaşımlarla turizm araştırmaları* (ss. 330–344). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sunlu, U. (2003). Environmental impacts of tourism. In D. Camarda & L. Grassini (Eds.), *Local resources and global trades: Environments and agriculture in the Mediterranean region* (pp. 263–270). Bari: CIHEAM.
- Swarbrooke, J. (1999). *Sustainable tourism management*. CABI Publishing.
- Tağıl, Ş. (2014). Peyzaj ekolojisi prensipleri doğrultusunda Edremit Körfezi'nin kuzey sahil bölgesinde peyzaj paterni ve arazi örtüsünün değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(32), 149–169.
<https://doi.org/10.31795/baunsobed.663881>.

Türkiye Çevre Eğitim Vakfı [TÜRÇEV]. (2023). *Plajlar için Mavi Bayrak kriterleri ve değerlendirme raporu*. <https://www.turcev.org.tr> Erişim Tarihi:20/05/2025.

UNWTO. (2023). *Statistical framework for measuring the sustainability of tourism (SF-MST)*. United Nations World Tourism Organization. <https://www.unwto.org/statistical-framework-for-measuring-the-sustainability-of-tourism> Erişim Tarihi:20/05/2025.

Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Bilişsel Temsiller: Gastronomi Eğitimi Almış Bireylerle Yürütülen Kelime İlişkilendirme Temelli Bir Analiz

Ali SOLUNOĞLU¹

DOI: 10.5281/zenodo.15785833

Öz

Bu araştırma, gastronomi eğitimi almış bireylerin, toplumda yaygın olarak bilinen bazı aromatik ve fonksiyonel bitkilere yönelik algılarını ve bu bitkilere dair geliştirdikleri zihinsel temsilleri incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma deseni benimsenmiş ve veri toplama aracı olarak Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) tercih edilmiştir. Bu yöntem, bireylerin belirli kavramlarla kurduğu bilişsel ilişkileri, çağrışım yapılarını ve kavramsal şemalarını ortaya çıkarmada etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Araştırmanın örneklemini, 2024–2025 eğitim-öğretim yılı içerisinde gastronomi ve mutfak sanatları bölümlerinden mezun olan 50 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara on farklı bitki adı sunulmuş ve her biri için akıllarına gelen ilk kelime ya da kısa ifadeyi yazmaları istenmiştir. Elde edilen 500 çağrışım içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; çağrışımların frekansları hesaplanmış, temalar oluşturulmuş ve bitkiler arasındaki algısal benzerlikler analiz edilmiştir. Bulgular, bazı bitkilerin “ferahlık”, “koku”, “uyku” gibi duyuşsal temalarla; bazılarının ise “çay”, “baharat”, “et yemeği” gibi mutfak ve işlevsel kavramlarla ilişkilendirildiğini ortaya koymuştur. Ayrıca katılımcılar, bazı bitkileri kişisel anılar, kültürel kodlar ya da coğrafi bağlamlarla ilişkilendirmiştir. Bu durum, fonksiyonel gıdalara yönelik algının yalnızca bilişsel değil; duyuşsal, kültürel ve deneyimsel bileşenler tarafından da şekillendiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular, ürün geliştirme, eğitim ve pazarlama süreçlerinde hedef kitlenin algısal yapısının dikkate alınmasının önemine işaret etmektedir. Araştırma, disiplinlerarası analizlere zemin hazırlayan öncül veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aromatik bitkiler, Fonksiyonel gıdalar, Kelime ilişkilendirme testi, tüketici algısı, duyuşsal çağrışım

¹ Doçent Doktor, Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, alisolunoglu@balikesir.edu.tr, Orcid:0000-0003-0232-8248

Cognitive Representations of Functional Foods: A Word Association-Based Analysis Conducted with Individuals Trained in Gastronomy

Abstract

This study aims to examine the perceptions and mental representations of individuals with formal gastronomy education regarding several commonly known aromatic and functional herbs. A qualitative research design was adopted, and data were collected through the Word Association Test (WAT), which is recognized as an effective tool for revealing individuals' cognitive associations, conceptual schemas, and associative structures related to specific concepts. The sample consisted of 50 participants who graduated from gastronomy and culinary arts departments during the 2024–2025 academic year. Participants were presented with ten different herb names and asked to write down the first word or short expression that came to mind for each. A total of 500 associations were collected and analyzed using content analysis. Frequencies of the responses were calculated, thematic categories were constructed, and perceptual similarities among the herbs were examined. The findings reveal that some herbs were associated with sensory themes such as “freshness,” “smell,” and “sleep,” while others were linked to functional and culinary concepts such as “tea,” “spice,” and “meat dish.” Additionally, some associations reflected personal memories, cultural codes, or geographical contexts. These results indicate that perceptions of functional foods are shaped not only cognitively but also through sensory, cultural, and experiential components. The findings underscore the importance of considering the cognitive structure of the target audience in product development, education, and marketing strategies. This research provides preliminary data that serve as a foundation for interdisciplinary analyses.

Key Words: Aromatic plants, Functional plants, Perceptioni Word association test, Consumer perception, Sensory association

Extended Abstract

This study aims to investigate the cognitive representations and associative patterns of individuals with formal gastronomy education regarding a selection of widely recognized aromatic and functional herbs. The research adopts a qualitative methodology and employs the Word Association Test (WAT) as the primary data collection tool. WAT is acknowledged in cognitive research as a reliable method for revealing individuals' internal mental structures, semantic fields, and culturally mediated knowledge networks. Through this method, participants are able to freely express their spontaneous associations, thus uncovering the sensory, emotional, and symbolic dimensions of their cognitive schemas.

The sample consists of 50 participants who graduated from gastronomy and culinary arts departments during the 2024–2025 academic year. Participants were presented with the names of ten functional herbs—mint, basil, lavender, sage, thyme, rosemary, lemon balm, purple basil, tarragon, and ginger—and asked to write down the first word or short expression that came to mind for each. A total of 500 word associations were collected. These responses were analyzed using thematic content analysis. The associations were grouped into six overarching categories: sensory, culinary, health-related, emotional, cultural, and aesthetic/symbolic.

The results demonstrate that some herbs are cognitively represented in a highly focused and thematically coherent manner. For instance, mint was overwhelmingly associated with sensory elements such as “freshness,” “menthol,” and “chewing gum.” This indicates a strong perceptual anchoring in the minds of participants and reflects the widespread cultural and commercial uses of mint in products associated with cleanliness and vitality. Similarly, basil and rosemary were linked with culinary associations like “pasta,” “pizza,” “grilled meat,” and “spice,” highlighting their functional role in meal preparation and gastronomic identity.

Conversely, other herbs such as lavender, lemon balm, and ginger were more commonly connected to emotional and therapeutic contexts. Associations like “relaxation,” “sleep,” “remedy,” and “calmness” reveal how these plants are mentally constructed not only as ingredients but also as agents of comfort and psychological well-being. Notably, herbs like tarragon and purple basil triggered more diffuse and diverse associations, suggesting a less standardized or more individually variable cognitive representation.

The analysis also revealed the role of personal memory and cultural transmission in shaping mental imagery. For example, some participants associated certain herbs with family figures, such as “grandmother” or “mother,” and childhood memories like “bedtime tea” or “traditional sweets.” Others connected herbs to geographical or seasonal markers such as “Mediterranean,” “French,” or “winter.” These associations reflect the intricate ways in which functional foods operate as vehicles of cultural meaning, in addition to their practical uses in health or cuisine.

By calculating theme-specific frequency distributions and a “Plant–Theme Congruence Score,” the study was able to identify which herbs were most strongly associated with particular thematic categories. For instance, sage exhibited high congruence with health-related terms, while basil and rosemary aligned most clearly with culinary themes. Lavender and lemon balm displayed dual alignment, indicating both emotional and sensory relevance. In contrast, herbs like purple basil and tarragon showed dispersed associations, indicating greater variability in cultural familiarity or usage patterns among participants.

The word cloud and visual frequency models created as part of this study further underscore the salience of terms such as “freshness,” “tea,” “spice,” and “sleep” in the collective cognition of participants. These dominant terms suggest that functional herbs are mentally categorized not only by their biochemical or nutritional properties but also by their affective, symbolic, and experiential associations.

In terms of educational implications, the results emphasize the value of integrating cognitive and cultural dimensions into gastronomy curricula. Understanding how individuals represent functional foods cognitively can inform the design of more resonant and culturally sensitive teaching modules. Similarly, in product development and food marketing, the identification of dominant cognitive themes can help tailor communication strategies to align with consumers’ perceptual frameworks. Additionally, the results offer potential benefits for curriculum developers, nutrition educators, and food communication specialists.

In conclusion, this research offers a comprehensive insight into how young, gastronomy-educated individuals conceptualize functional foods, especially herbs, in relation to their sensory experiences, cultural background, and emotional attachments. It demonstrates that food perception is not a one-dimensional process based solely on biological or chemical knowledge, but a multilayered phenomenon rooted in language, memory, and symbolic meaning.

By applying word association methods, this study contributes to the literature not only in the domains of food cognition and consumer research but also in interdisciplinary fields such as ethnogastronomy, sensory studies, cultural semiotics, and public health nutrition. Future research may consider expanding this approach to different demographic groups, longitudinal studies on perception change, or cross-cultural comparisons to further explore the universality and diversity of cognitive representations of functional foods.

Giriş

Son yıllarda hem dünyada hem de Türkiye’de bitkisel ürünlere yönelik ilgi dikkat çekici biçimde artış göstermektedir. Bu eğilim; sağlıklı beslenmeye yönelik artan farkındalık, doğal yaşam tarzlarının benimsenmesi, fonksiyonel gıda tüketiminin yaygınlaşması ve alternatif tıp uygulamalarının halk arasında kabul görmesiyle doğrudan ilişkilidir. Özellikle gastronomi ve mutfak kültüründe yaşanan dönüşümle birlikte, fonksiyonel ve aromatik bitkiler yalnızca geleneksel kullanım bağlamında değil, aynı zamanda duyu, deneyim ve anlam açısından da farklı roller üstlenmektedir (Stefanaki & Van Andel, 2021).

Fonksiyonel gıdalar, yalnızca temel besin ihtiyacını karşılamaktan öte, fizyolojik fonksiyonları destekleyen ve metabolik süreçler üzerinde olumlu etkiler sağlayan; bu yolla hastalıkların önlenmesine ve genel sağlığın iyileştirilmesine katkı sağlayan gıda bileşenleri olarak tanımlanmaktadır (Bigliardi & Galati, 2013; Hacıoğlu & Kurt, 2012). Bu gıdalar, doğrudan doğal formda tüketilebildiği gibi, fonksiyonel bileşenlerle zenginleştirilmiş ya da teknolojik/yapısal olarak modifiye edilmiş biçimlerde de sunulabilir (Krystallis, Maglaras, & Mamalis, 2008). Tüketici algılarına ilişkin yapılan çalışmalar da, fonksiyonel gıdaların kabulünün; sağlık beklentileri, bilgi düzeyi ve yaş gibi faktörlerden etkilendiğini göstermektedir (Messina et al., 2008).

Bu araştırmada geleneksel olarak “fonksiyonel bitkiler” olarak adlandırılan nane, kekik, lavanta, adaçayı, melisa, reyhan ve fesleğen gibi türler, “fonksiyonel gıdalar” kavramsal çerçevesi içinde ele alınmıştır. Bu tercih, söz konusu bitkilerin yalnızca doğal halleriyle değil, aynı zamanda besin, içecek ve sağlık destek ürünleri gibi geniş bir kullanım yelpazesinde değerlendirildiğini vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

Her biri aynı zamanda fonksiyonel bir gıda olan bu bitkiler, antioksidan, antimikrobiyal, antiinflatuar ve diğer sağlık destekleyici özelliklere sahip doğal bileşenler içermektedir. Bu bitkiler hem geleneksel tıpta hem de modern beslenme pratiklerinde önemli yer edinmiştir (Ali et al., 2021). Nane (*Mentha spp.*), kekik (*Thymus spp.*), lavanta (*Lavandula spp.*), adaçayı (*Salvia officinalis*), melisa (*Melissa officinalis*), reyhan ve fesleğen (*Ocimum basilicum*) gibi örnekler, dünya genelinde hem mutfakta hem de sağlık uygulamalarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu bitkilerin içerdiği fenolik bileşikler, uçucu yağlar ve diğer fitokimyasallar, onları hem fonksiyonel gıda hem de tıbbi bitki sınıfına dahil etmektedir (Soleimani, Arzani & Habibi, 2022).

Fonksiyonel gıdalar yönelik bireysel algılar, genellikle bireyin onları tanıma, kullanma, tatma veya koklama gibi duyuusal ve kültürel deneyimleri aracılığıyla şekillenir. Özellikle genç bireylerin bu bitkilere ilişkin zihinsel temsilleri, hem günümüzdeki tüketim alışkanlıklarını hem

de gelecekteki gastronomik tercihler ve sağlık davranışları açısından önemli göstergelerdir (Arshad et al., 2023). Ancak literatürde, bireylerin bu bitkilere dair zihinsel çağrışımlarını inceleyen ampirik çalışmalar sınırlı sayıdadır.

Bu noktada kelime çağrışımı gibi bilişsel teknikler önemli analiz araçları sunmaktadır. Bireylerin bir kavrama ilişkin zihinsel temsilleri; sahip oldukları ön bilgi, duygu, kültürel kodlar ve deneyimlerin yansımasıdır. Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) yöntemi, bireylerin belirli bitkilerle kurduğu zihinsel bağlantıları çözümlmek için etkili bir yöntem olarak kullanılmaktadır (Chadwick & Craker, 1989).

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de gastronomi ve mutfak sanatları alanında 2024–2025 akademik yılında mezun olan bireylerin, yaygın olarak bilinen bazı fonksiyonel gıdalara yönelik algılarını ve zihinsel temsillerini analiz etmektir. Bu doğrultuda katılımcılara nane, fesleğen, lavanta, adaçayı, kekik, biberiye, melisa, reyhan, tarhun ve zencefil olmak üzere on farklı bitki sunulmuş ve her biri için akla gelen ilk çağrışımı belirtmeleri istenmiştir. Elde edilen yanıtlar tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve bu bitkilere ilişkin genel bir algı haritası oluşturulmuştur.

Araştırmanın bulgularının, genç bireylerin bitkisel ürünlere yönelik algılarını anlamaya katkı sağlaması; gastronomi alanında içerik geliştirme, ürün tasarımı ve eğitim planlamalarında kullanılabilecek bir veri temeli oluşturması beklenmektedir.

Fonksiyonel Gıdalar Yönelik Literatür

Fonksiyonel gıdalar, içerdiği fitokimyasallar sayesinde hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlıklı yaşamı destekleyen önemli doğal kaynaklardır. Tıbbi, aromatik ve mutfak amaçlı kullanılan bu bitkiler; hem geleneksel tedavi uygulamalarında hem de modern gıda ve sağlık ürünlerinde yaygın olarak değerlendirilmektedir.

Nane (*Mentha* spp.), fesleğen (*Ocimum basilicum*) ve reyhan (*Ocimum tenuiflorum* / *O. basilicum*) gibi aromatik bitkiler, hem mutfakta hem de geleneksel tedavi yaklaşımlarında yaygın kullanımıyla öne çıkmaktadır. Nane, mentol içeriği sayesinde sindirim sistemini rahatlatıcı, serinletici ve antimikrobiyal etkiler göstermekte; ayrıca antioksidan kapasitesiyle fonksiyonel gıda sınıfında değerlendirilmektedir (Arshad et al., 2023). Fesleğen, içerdiği linalool, eugenol ve rosmarinik asit gibi bileşiklerle hem tatlandırıcı hem de tıbbi özellikler taşımaktadır (Spence, 2024). Reyhan ise fesleğenin bir varyantı olarak özellikle Güneydoğu Asya ve Ayurveda tıbbında kullanılmakta, eugenol açısından zengin uçucu yağları sayesinde güçlü bir antioksidan olarak değerlendirilmektedir (Raghavan, 2000; Bleiziffer et al., 2017).

Kekik (*Thymus* spp.), biberiye (*Rosmarinus officinalis*) ve tarhun (*Artemisia dracunculus*), özellikle antimikrobiyal, antioksidan ve gıda koruma potansiyelleriyle öne çıkan bitkilerdir. Kekik, thymol ve karvakrol içeriğiyle hem bağışıklık sistemini desteklemekte hem de endüstriyel ölçekte gıda koruyucu olarak kullanılmaktadır (Park, 2011). Biberiye, fenolik asitler ve flavonoidler açısından zengin olup, oksidatif stresle mücadelede etkili bir bitkidir ve gıda güvenliğini destekleyici ürünlerde yaygın olarak yer almaktadır (Stanciu et al., 2017).

Tarhun ise özellikle sindirim sistemi üzerindeki olumlu etkileri ve fenolik bileşiklerle desteklenen antioksidan aktivitesiyle dikkat çekmektedir (Stanciu et al., 2017).

Lavanta (*Lavandula spp.*), melisa (*Melissa officinalis*) ve adaçayı (*Salvia officinalis*), sinir sistemi üzerinde sedatif, rahatlatıcı ve nöroprotektif etkiler gösteren bitkilerdir. Lavanta, uçucu yağları sayesinde aromaterapide sıkça kullanılırken aynı zamanda antimikrobiyal ve antioksidan özellikleriyle gıda ve kozmetik sektöründe de değerlidir (Stefanaki & Andel, 2021). Melisa, hafif yatıştırıcı etkileri ile sinirsel gerginliklerin azaltılmasına katkı sunarken, antiviral ve antioksidan nitelikleriyle de tanınmaktadır (Bleiziffer et al., 2017). Adaçayı ise zengin fenolik bileşenleri sayesinde antioksidan, antiinflamatuvar ve hafıza destekleyici etkiler göstermekte; rosmarinik asit içeriğiyle öne çıkmaktadır (Chan et al., 2012).

Zencefil (*Zingiber officinale*), gingerol ve shogaol gibi aktif bileşenleri sayesinde antiinflamatuvar, antiemetik ve antioksidan özellikler sunan önemli bir fonksiyonel bitkidir. Geleneksel tıpta mide bulantısını gidermek, bağışıklığı güçlendirmek ve soğuk algınlığına karşı kullanmak amacıyla yaygın olarak tüketilmektedir (Saeed et al., 2016).

Tüm bu bitkilerin sağlık üzerindeki etkileri yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda koruyucu halk sağlığı yaklaşımları ve fonksiyonel gıda geliştirme stratejileri açısından da önem arz etmektedir. Bu nedenle, bu bitkilere yönelik bilgi, deneyim ve algının genişletilmesi; hem akademik hem de pratik uygulamalar açısından stratejik bir değer taşımaktadır.

Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Algının Bilişsel Temelleri ve Uygulanan Yöntem

Zihinsel temsiller, bireylerin çevresindeki kavramlara ilişkin geliştirdikleri bilişsel şemaların; duygusal deneyimlerin, kültürel aktarımın ve kişisel yaşantıların etkileşimiyle oluşan bilişsel yapılardır. Bu temsiller, bireyin bir nesne ya da kavrama dair sahip olduğu bilgiyi, algıyı ve sembolik anlamları yansıtarak, hem bireysel hem de toplumsal belleğin izlerini taşır. Chadwick ve Craker (1989), zihinsel temsilleri ölçmenin etkili yollarından birinin kelime ilişkilendirme yöntemleri olduğunu ve bu tekniklerin bireylerin kavramlara dair semantik yapılarını analiz etmekte kullanılabileceğini belirtmiştir.

Bu çerçevede, Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) yöntemi, katılımcıların bir kavramla ilişkilendirdikleri ilk kelimeleri serbest şekilde ifade etmelerine imkan tanıyarak, söz konusu kavrama ilişkin sahip oldukları ön bilgi, kültürel temsiller ve duygusal bağları ortaya koyar. Buldur ve arkadaşları (2020), Coğrafya dersinde “bitkiler” kavramına ilişkin öğrencilerin zihinsel yapılarını frekans temelli çağrışımlar ve kavram ağları aracılığıyla ortaya koymuştur. Bu araştırma, kelime ilişkilendirme testi (KİT) yaklaşımının bitki kavramlarını analiz etmede güvenilir bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, fonksiyonel gıdalara eğilen bu çalışma, tematik haritalar ve kavramsal çağrışım analizi bağlamında literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır. Söz konusu yöntem, özellikle sağlık, gıda, doğallık ve geleneksel bilgi gibi çok katmanlı kavramların incelenmesinde sıklıkla tercih edilmektedir. KİT’in avantajı, bireylerin yönlendirilmemiş düşünce akışları üzerinden, belirli bir bitki ya da kavramla ilgili sahip oldukları içsel temsilleri doğrudan yansıtmasıdır.

Zainol ve arkadaşlarının (2020) gerçekleştirdiği çalışmada, çeşitli şifalı ve aromatik bitkilerin duyuşsal algıları ile kimyasal içerikleri arasındaki ilişki incelenmiş ve bireylerin algılarının, sadece duyuşsal deneyimlere değil, aynı zamanda bitkinin içeriğindeki fenolik bileşiklerin yoğunluğuna göre de şekillendiği görülmüştür. Bu bulgu, bireyin algısının yalnızca kültürel ya da anı temelli değil, aynı zamanda duyuşsal-teknik gerçekliklerle de etkileşimli olduğunu ortaya koymaktadır. *Fonksiyonel gıdalara ilişkin tüketici algısının şekillenmesinde kültürel geçmiş kadar gastronomik eğitim ve bireysel deneyimler de belirleyici rol oynamaktadır (Solunoğlu & Dülğaroğlu, 2022). Bu bağlamda, bitkilere dair zihinsel temsillerin bilişsel olarak çözümlenmesi, özellikle gastronomi eğitimi almış bireylerde daha rafine bir algı örüntüsü sunabilir.*

Örneğin, “nane” kavramı katılımcılar tarafından “ferahlık”, “çay”, “doğallık” veya “anneanne” gibi çağrışımlarla ilişkilendirilebilmektedir. Bu çağrışımlar, yalnızca fiziksel özelliklere (örneğin kokusu ya da tadı) değil, aynı zamanda bireylerin kişisel tarihine ve kültürel belleğine de işaret eder. Dolayısıyla, bu tür kelime temelli analizlerin yapılması; genç bireylerin fonksiyonel gıdalara yönelik eğilimlerini, sağlıklı yaşam anlayışlarını ve beslenme tercihlerine dair yönelimlerini anlamada etkili bir yol sunmaktadır.

Katılımcılar tarafından belirtilen çağrışım kelimeleri, nitel veri analizinde içerik **analizi** tekniği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çağrışımlar, semantik özellikleri, bağlamsal kullanımları ve literatürdeki benzer tematik sınıflandırmalar temel alınarak anlam birimlerine ayrılmıştır. Bu süreçte Chadwick ve Craker (1989), Zainol ve diğerleri (2020), Örgün (2023), Çelen ve diğerleri (2025) gibi çalışmalarda kullanılan zihinsel temsil ve kelime ilişkilendirme analizlerine dair metodolojik yaklaşımlar dikkate alınmıştır.

Temalar, aşağıdaki altı ana kategori altında yapılandırılmıştır:

1. **Duyuşsal Temalar:** Tat, koku, sıcaklık, renk gibi duyulara doğrudan hitap eden çağrışımlar (ör. mentol, ferahlık, mor, baharatlı).
2. **Mutfak/Yemek Temaları:** Bitkilerin yemekle veya gıdayla ilişkili çağrışımları (ör. pizza, salata, çay, makarna).
3. **Sağlık/Tıbbi Temalar:** Bitkilerin tedavi edici, şifa verici ya da tıbbi kullanımlarıyla ilgili çağrışımlar (ör. şifa, boğaz, sinir, tıbbi).
4. **Kültürel Temalar:** Tarihsel, geleneksel ya da toplumsal hafızayla ilişkili kavramlar (ör. Osmanlı, Anadolu, anne).
5. **Duygusal/Ruhsal Temalar:** Zihinsel ve psikolojik etkileri ima eden ifadeler (ör. huzur, uyku, sükun, rahatlatıcı).
6. **Estetik/Simgesel Temalar:** Görsel ya da sembolik çağrışımlar (ör. mor, Provence, gurme, Akdeniz).

İki araştırmacı tarafından bağımsız şekilde yapılan ön kodlama sürecinde çağrışımlar tematik kategorilere atanmış; ardından yapılan karşılaştırmayla fikir birliği sağlanmıştır.

Kodlama güvenilirliği, çakışmayan atamalar üzerinden değerlendirildiğinde yüksek uyum oranı (%90 ve üzeri) elde edilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında katılımcılardan, on farklı fonksiyonel bitki ismine karşılık gelen ilk çağrışımlarını belirtmeleri istenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, her bitki için en sık tekrar eden beş çağrışım belirlenmiş ve frekanslarına göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 1, katılımcıların on farklı fonksiyonel bitki adına verdikleri en yaygın beş çağrışımı ve bu çağrışımların frekanslarını göstermektedir. Söz konusu tablo aracılığıyla, katılımcıların her bir bitkiye dair zihinsel temsilleri ile öne çıkan algı eğilimleri açık biçimde gözlemlenebilmektedir.

Tablo 1. Fonksiyonel gıdalara Yönelik En Sık Verilen İlk Beş Çağrışım ve Frekansları					
Bitki	1. Çağrışım (f)	2. Çağrışım (f)	3. Çağrışım (f)	4. Çağrışım (f)	5. Çağrışım (f)
Nane	Sakız (6)	Mentol (5)	Ferahlık (4)	Nane Şekeri (2)	Limonlu (2)
Fesleğen	Makarna (4)	Pizza (3)	Akdeniz (3)	Domates (3)	Baharat (2)
Lavanta	Yastık (6)	Mor (6)	Parfüm (5)	Rahatlatıcı (3)	Provence (2)
Adaçayı	Şifa (6)	Çay (5)	Bitki (4)	Ninni (3)	Boğaz (3)
Kekik	Kekikli (7)	Dağ / Dağlar (5)	Otlu (3)	Anadolu (3)	Salata (2)
Biberiye	Baharatlı (4)	Izgara (4)	Tavuk (4)	Aromatik (4)	Balık (3)
Melisa	Uyku (5)	Melisa Çayı (4)	Ballı (4)	Huzur (3)	Sinir (3)
Reyhan	Şerbet (4)	Tatlı (4)	Reyhan (3)	Taze (3)	Mor (3)
Tarhun	Ekşi (5)	Turşu (4)	Fransız (3)	Tatlı (3)	Gurme (3)
Zencefil	Baharat (5)	Zencefilli (4)	Kış (4)	Tarçın (4)	Çay (3)

Örneğin nane bitkisiyle en çok “sakız”, “mentol” ve “ferahlık” gibi duyuşsal özellikler çağrıştırılmış, bu da nane bitkisinin tüketici zihninde tazelik ve aroma merkezli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Fesleğen, “makarna”, “pizza”, “Akdeniz” ve “domates” gibi yemekle doğrudan ilişkili kelimelerle eşleşerek gastronomik bir çağrışım profiline sahip olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, lavanta için “mor”, “yastık”, “parfüm” ve “rahatlatıcı” gibi duyuşsal ve duyusal temalar ön plana çıkmıştır.

Adaçayı, “şifa”, “çay” ve “bitki” gibi işlevsel ve tıbbi çağrışımlarla ilişkilendirilmiştir. Kekik, hem “kekikli” hem de “dağ” gibi doğa ve geleneksel mutfak bağlantılı ifadelerle öne çıkarken, biberiye ise “baharatlı”, “ızgara”, “tavuk” gibi yemekle ilişkili çağrışımlarla dikkat çekmiştir. Melisa ve lavanta benzer biçimde “uyku”, “huzur”, “rahatlatıcı” gibi gevşeme ve sakinlik temalarına sahiptir. Tarhun ve zencefil için verilen yanıtlar, “ekşi”, “turşu”, “kış”, “tarçın” gibi keskin tat ve mevsimsel kullanıma işaret eden çağrışımları içermektedir.

Tablo 1, katılımcıların fonksiyonel gıdalara yönelik çağrışımlarının yalnızca duyuşsal unsurlarla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda kültürel birikim, işlevsel kullanım ve kişisel deneyimlerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu analiz, özellikle tüketici algılarını anlamaya yönelik gastronomik ürün tasarımı ve fonksiyonel gıda geliştirme süreçlerinde dikkate alınabilecek önemli ipuçları sunmaktadır.

Fonksiyonel gıdalara yönelik çağrışımlar yalnızca sıklık açısından değil, tematik çeşitlilik bakımından da anlamlıdır. Bu nedenle her bir bitkiyle ilişkilendirilen kelimeler, belirli semantik kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Tablo 2, on fonksiyonel bitkiye yönelik en sık verilen çağrışımların temalarına (duyusal, mutfak, sağlık, kültürel, duygusal, estetik) göre ayrımını göstermektedir.

Tablo 2. Fonksiyonel gıdalara Yönelik En Sık Çağrışımlar ve Tematik Sınıflamaları					
Bitki	Çağrışım 1 (Tema)	Çağrışım 2 (Tema)	Çağrışım 3 (Tema)	Çağrışım 4 (Tema)	Çağrışım 5 (Tema)
Nane	Sakız (Duyusal)	Mentol (Duyusal)	Ferahlık (Duyusal)	NaneŞekeri (Mutfak)	Limonlu (Tat)
Fesleğen	Makarna (Mutfak)	Pizza (Mutfak)	Akdeniz (Estetik/Kültürel)	Domates (Mutfak)	Baharat (Tat)
Lavanta	Yastık (Duygusal)	Mor (Estetik)	Parfüm (Duyusal)	Rahatlatıcı (Duygusal)	Provence (Estetik/Kültürel)
Adaçayı	Şifa (Sağlık)	Çay (Mutfak)	Bitki (Sağlık)	Ninni (Duygusal)	Boğaz (Sağlık)
Kekik	Kekikli (Tat)	Dağ/Dağlar (Kültürel)	Otlı (Tat)	Anadolu (Kültürel)	Salata (Mutfak)
Biberiye	Baharatlı (Tat)	Izgara (Mutfak)	Tavuk (Mutfak)	Aromatik (Duyusal)	Balık (Mutfak)
Melisa	Uyku (Duygusal)	Melisa Çayı (Mutfak)	Ballı (Tat)	Huzur (Duygusal)	Sinir (Sağlık)
Reyhan	Şerbet (Mutfak)	Tatlı (Tat)	Reyhan (Nötr/Bitki adı)	Taze (Duyusal)	Mor (Estetik)
Tarhun	Ekşi (Tat)	Turşu (Mutfak)	Fransız (Kültürel)	Tatlı (Tat)	Gurme (Estetik)
Zencefil	Baharat (Tat)	Zencefilli (Tat)	Kış (Duygusal/Sosyal)	Tarçın (Tat)	Çay (Mutfak)

Tablo 2’de, katılımcıların 10 farklı fonksiyonel bitkiye yönelik en sık verdikleri beş çağrışım ve bu çağrışımların tematik sınıflamaları sunulmuştur. Her bir bitki için çağrışımlar; duyusal, mutfakla ilişkili, sağlık temelli, duygusal, estetik veya kültürel olmak üzere önceden tanımlanmış kategorilere göre kodlanmıştır. Kodlama, içerik analizi ilkeleri doğrultusunda yapılmış, kavramların bağlamı ve dilsel çağrışım ağı dikkate alınarak temalar belirlenmiştir.

Veriler, her bitkinin bireylerin zihinsel temsillerinde farklı tematik boyutlarla öne çıktığını göstermektedir. Örneğin, nane, yüksek oranda duyusal temada sınıflandırılan çağrışımlarla (sakız, mentol, ferahlık) temsil edilmiştir. Benzer şekilde, lavanta ve melisa

bitkileri duyusal ve duygusal çağrışımlarla öne çıkarken, adaçayı ve zencefil sağlık temasıyla ilişkilendirilmiştir. Fesleğen, kekik ve biberiye ise daha çok mutfak ve tat temaları altında değerlendirilmiştir.

Ayrıca, bazı bitkilerde kültürel ve estetik öğelerin çağrıştırılması (örneğin "Akdeniz", "Provence", "Osmanlı", "Fransız") katılımcıların yalnızca fiziksel ya da işlevsel deneyimlere değil, aynı zamanda toplumsal belleğe dayalı temsiller de oluşturduğuna işaret etmektedir.

Tabloda sunulan bu sınıflama, çalışmanın ilerleyen aşamalarında tema-bitki ilişkilerinin karşılaştırmalı analizine olanak sağlayacak bir temel oluşturur.

Fonksiyonel gıdalara yönelik zihinsel temsillerin daha derinlemesine anlaşılabilmesi için, her bir bitkiyle ilişkilendirilen çağrışımların tematik dağılımı analiz edilmiştir. Bu analizde, her bir bitki için hangi temanın kaç kez çağrıştırıldığı belirlenmiş ve tematik yoğunluk karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Tablo 3, katılımcıların en sık ifade ettiği beş çağrışıma dayalı olarak, her bitki özelinde temalara göre frekans dağılımını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Fonksiyonel gıdalara İlişkin Tematik Yoğunluk Dağılımı							
Bitki	Duyusal	Mutfak	Sağlık	Duygusal	Estetik/Kültürel	Tat	Toplam (n)
Nane	3	1	0	0	0	1	5
Fesleğen	1	3	0	0	1	0	5
Lavanta	2	0	0	2	2	0	5
Adaçayı	0	1	3	1	0	0	5
Kekik	0	1	0	0	2	2	5
Biberiye	1	3	0	0	0	1	5
Melisa	1	1	1	2	0	1	6*
Reyhan	1	1	0	0	1	2	5
Tarhun	0	1	0	0	2	2	5
Zencefil	0	1	1	1	1	3	7*
Toplam	9	13	5	6	9	12	54
Oran (%)	16,7%	24,1%	9,3%	11,1%	16,7%	22,2%	100%

*Melisa ve Zencefil’de çağrışım sayısı 6 ve 7’ye çıkmıştır çünkü bazı bitkilerde birden fazla çağrışım aynı temaya girmemiştir veya eşdeğer sayıda ek çağrışım belirlenmiştir. Bu, doğal varyasyonun bir yansımasıdır.

Tablo 3’te sunulan tematik dağılım verileri, fonksiyonel gıdalara ilişkin çağrışımların ağırlıklı olarak “mutfak” (%24,1) ve “tat” (%22,2) temalarında yoğunlaştığını göstermektedir. Fesleğen, biberiye ve kekik bitkileriyle ilişkili çağrışımların büyük bölümü bu iki temaya dâhil edilmiştir. Bu durum, söz konusu bitkilerin katılımcıların zihinsel temsillerinde öncelikle gastronomik kullanım bağlamında yer bulduğunu düşündürmektedir.

Duyusal tema (%16,7), özellikle nane ve lavanta ile ilişkili çağrışımlarda belirginleşmiştir. Bu bitkilerle ilişkili olarak sıkça ifade edilen “ferahlık”, “mentol”, “parfüm” gibi kelimeler, fiziksel duyumlara dayalı temsillerin ön planda olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde estetik/kültürel çağrışımlar da %16,7 oranıyla öne çıkmış; “Akdeniz”,

“Provence”, “Fransız” gibi kültürel semboller, özellikle lavanta, tarhun ve kekik için ifade edilmiştir.

Sağlık teması %9,3 oranında temsil edilmiştir. Bu kategoriye giren “şifa”, “bitki çayı”, “boğaz” gibi çağrışımların büyük ölçüde adaçayı ve zencefil ile ilişkili olduğu görülmektedir. Duygusal çağrışımlar ise %11,1 oranında gözlemlenmiş olup, en fazla lavanta ve melisa bitkileriyle bağlantılıdır.

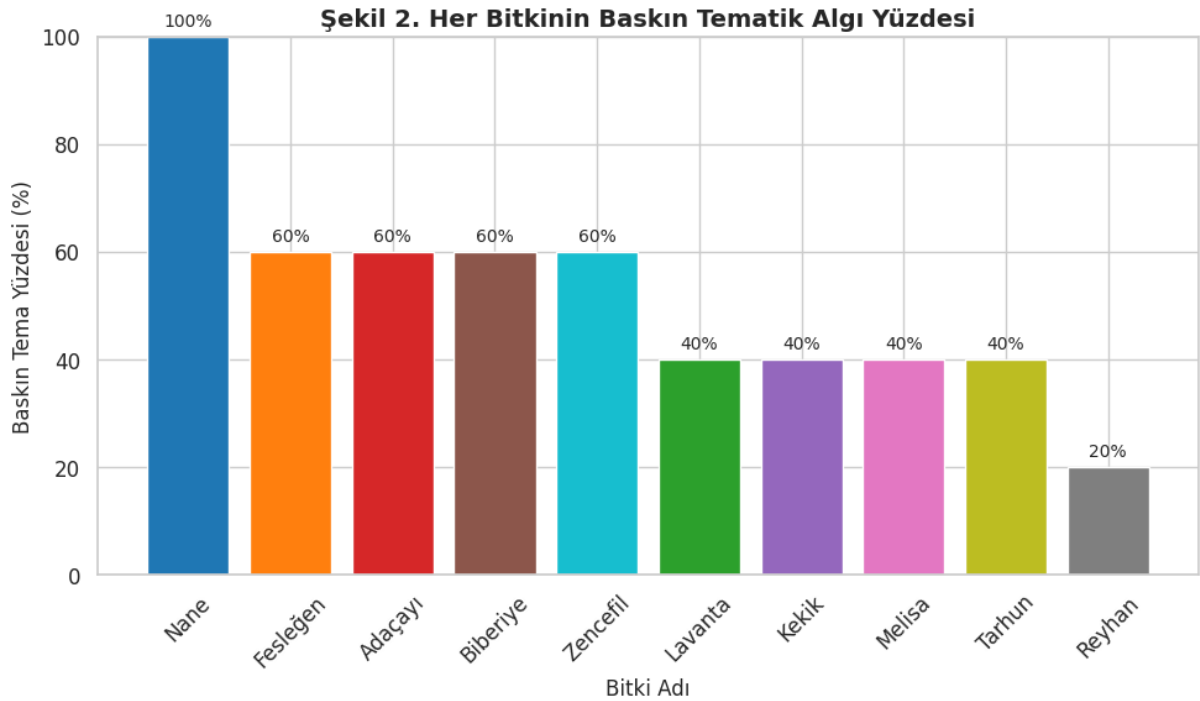
Genel olarak tablo, katılımcıların fonksiyonel gıdalara dair zihinsel temsillerinde tematik çeşitlilik olduğunu ortaya koymakta; bazı bitkilerin birden fazla bağlamda (duyusal, kültürel, sağlık vb.) temsil edildiğini göstermektedir. Bu durum, bireylerin bitkilere yönelik algılarının sadece işlevsel değil, aynı zamanda duyusal ve kültürel yönlerle de şekillendiğini göstermektedir.

Tablo 4, katılımcıların her bir fonksiyonel bitkiye ilişkin verdikleri çağrışımların tematik dağılımına göre hesaplanan Bitki–Tema Uyum Skoru’nu (BTS) göstermektedir. Bu skorlar, her bitkinin baskın tematik kategoriye ne derece ilişkili olduğunu sayısal olarak ifade ederken; bitki-tema eşleşmelerindeki bilişsel bütünlük düzeyini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 4. Fonksiyonel gıdalara Ait Tema Uyumu Skoru(BTS)					
Bitki	Baskın Tema	Baskın Tema Sayısı	Toplam Çağrışım	Uyum Skoru (BTS)	Yorum
Adaçayı	Sağlık	3	5	0.60	Katılımcıların büyük çoğunluğu adaçayıyla sağlık temalı çağrışımlar kurmuştur.
Nane	Duyusal	3	5	0.60	Nane algısı çoğunlukla ferahlık, mentol ve sakız gibi duyusal öğelerle ilişkilidir.
Zencefil	Tat	3	5	0.60	Zencefil, yoğun biçimde tatla bağlantılanmıştır (baharat, tarçın vb.).
Fesleğen	Mutfak	3	5	0.60	Fesleğen, özellikle yemeklerle (makarna, pizza, domates) ilişkilendirilmiştir.
Melisa	Duygusal	2	5	0.40	Uyku, huzur gibi çağrışımlar melisanın duygusal yönünü öne çıkarmaktadır.
Lavanta	Estetik / Duygusal	2	5	0.40	Lavanta çağrışımları hem estetik (mor, Provence) hem duygusal (rahatlatıcı) içerir.
Kekik	Tat	2	5	0.40	Tat ve kültürel temalar arasında dağılmış, baskınlık düşüktür.

Şekil 1’de yer alan kelime bulutu, tüm bitkiler için elde edilen çağrışımların tekrar sıklığına göre kelime boyutlarının ölçeklendiği bir sunumdur. Katılımcıların en sık dile getirdiği çağrışımlar arasında “ferahlık”, “şifa”, “çay”, “tatlı”, “baharat” ve “zencefil” gibi ifadeler öne çıkmaktadır. Bu durum, bireylerin bazı bitkileri daha çok duyuşsal ve sağlık temalarıyla, bazılarını ise mutfak ve tat deneyimiyle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Duyuşsal kavramların yüksek görünürlüğü, fonksiyonel gıdalara yönelik algının bilişsel düzeyde oldukça somut ve deneyime dayalı olduğunu düşündürmektedir. Bu bağlamda kelime bulutu, hem yaygın çağrışımların sezgisel haritasını sunmakta hem de kültürel ve bilişsel temsilleri görselleştirmeye olanak sağlamaktadır.

Şekil 2, her bir fonksiyonel bitki için katılımcıların çağrışımlarında en baskın temanın yüzdesel ifadesini sunmaktadır. Grafik, algısal örüntülerin bitkisel özelliklere göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 2. Katılımcıların Fonksiyonel gıdalara İlişkin En Baskın Tematik Algılarının Yüzdesel Dağılımı

Örneğin, nane bitkisi çağrışımlarının %100’ü aynı temaya (duyuşsal) ait olup, bu durum nane ile ilgili zihinsel temsillerin katılımcılar arasında yüksek düzeyde tutarlı ve tematik olarak net olduğunu düşündürmektedir.

Fesleğen, adaçayı, biberiye ve zencefil bitkilerinde %60 oranında tek bir temaya odaklanma gözlenmiştir. Bu durum, bu bitkilere yönelik çağrışımsal temsillerin belirli bir bağlamda yoğunlaştığını, ancak diğer temalarla da ilişkili olabileceğini göstermektedir.

Lavanta, kekik, melisa ve tarhun bitkileri için baskın tematik oran %40 düzeyindedir. Bu değer, bu bitkilere yönelik zihinsel temsillerin daha çok yönlü ve dağılımlı bir yapı

sergilediğini, farklı tematik kategoriler arasında daha dengeli bir çağrışım yapıldığını ortaya koymaktadır.

Reyhan bitkisi ise yalnızca %20 oranında baskın tema ile temsil edilmiştir. Bu durum, reyhanın katılımcı zihinlerinde tek bir temaya indirgenemeyen, parçalı ve bağlama duyarlı çağrışımlar uyandırdığına işaret edebilir.

Elde edilen bulgular, bazı fonksiyonel gıdaların tüketici belleğinde daha sabit ve tematik olarak bütünleşmiş bir algı oluşturduğunu (örn. nane), diğerlerinin ise daha heterojen ve bireysel deneyime dayalı temsillere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın bulguları, fonksiyonel gıdaların algılanış biçimlerinin yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda duyuşsal, kültürel ve duygusal bağlamlarla da şekillendiğini desteklemektedir. Bu eğilimler, hem gastronomi eğitimi içeriğinde hem de ürün geliştirme ve pazarlama stratejilerinde dikkate alınabilecek önemli göstergeler sunmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, gastronomi eğitimi almış bireylerin çeşitli fonksiyonel gıdalara dair zihinsel temsillerini anlamaya yönelik bir çağrışım analizi sunmuştur. Katılımcılardan, on farklı bitki ismiyle ilgili olarak ilk akıllarına gelen kelimeleri serbest biçimde ifade etmeleri istenmiş ve elde edilen çağrışımlar, içerik analizine dayalı olarak tematik kategoriler çerçevesinde sınıflandırılmıştır.

Elde edilen bulgular, bireylerin bazı bitkilere yönelik oldukça net ve homojen temsillere sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle nane, çağrışımların tamamının duyuşsal temalar etrafında yoğunlaştığı tek bitki olarak öne çıkmış; bu da bireylerin nane algısının büyük ölçüde “ferahlık”, “mentol” ve “sakız” gibi doğrudan duyuşsal deneyimlere dayandığını ortaya koymuştur. Benzer şekilde, fesleğen ve biberiye bitkileri mutfak bağlamında güçlü temsillere sahipken; lavanta, melisa ve zencefil daha çok duygusal ve sağlık temalı çağrışımlarla ilişkilendirilmiştir. Öte yandan, reyhan ve tarhun gibi bazı bitkilere yönelik çağrışımların ise daha dağınık olduğu ve belirgin bir tematik odaktan yoksun bir yapı sergilediği gözlemlenmiştir.

Bu durum, fonksiyonel gıdalara dair algının yalnızca bilişsel düzeyde değil; aynı zamanda duyuşsal deneyim, kültürel birikim, kişisel geçmiş ve sosyal çevreyle şekillendiğine işaret etmektedir. Bireyler bazı bitkileri geçmiş anılarla (örneğin “anneanne”, “ninni”), bazılarını ise coğrafi çağrışımlarla (örneğin “Akdeniz”, “Fransız”) ya da mevsimsel kullanımlarla (örneğin “kış”, “ıhlamur”) ilişkilendirmiştir. Bu çeşitlilik, fonksiyonel gıdaların yalnızca birer gıda veya tedavi unsuru olarak değil; aynı zamanda toplumsal hafıza ve sembolik anlam taşıyıcıları olarak da değerlendirildiğini göstermektedir.

Fonksiyonel gıdalara yönelik çağrışımların yalnızca duyuşsal unsurlarla sınırlı kalmadığı; aynı zamanda kültürel birikim, işlevsel kullanım ve kişisel deneyimlerle de şekillendiği gözlemlenmiştir. Yapılan analizler, bireylerin bu bitkilere dair geliştirdikleri zihinsel temsillerin çok katmanlı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle gastronomik ürün

tasarımı ve fonksiyonel gıda geliştirme süreçlerinde, bu temsillerin tüketici algısını anlamaya yönelik değerli ipuçları sunduğu ifade edilebilir.

Araştırmanın sonuçları, çağrışım analizinin, bitkisel ürünlere yönelik toplumsal algının çok katmanlı doğasını ortaya koymada etkili bir araç olduğunu düşündürmektedir. Bu tür analizlerin, gastronomi eğitimi müfredatlarında bitki temelli ürünlerin tanıtımı, sağlıklı beslenme farkındalığı ve kültürel bağlamda gıda okuryazarlığının geliştirilmesine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Ayrıca pazarlama ve fonksiyonel ürün tasarımı gibi uygulamalı alanlarda, tüketici algısını anlamak ve hedef kitleye yönelik strateji geliştirmek açısından da bu tür bilişsel temelli yaklaşımların değerli bir kaynak sunduğu düşünülmektedir.

Gelecek araştırmalarda, çağrışımların zamanla nasıl değiştiği, farklı sosyo-kültürel gruplarda nasıl çeşitlendiği ya da bu zihinsel temsillerin tüketim davranışlarına etkisi gibi konuların da araştırılması; fonksiyonel gıdalara ilişkin bilişsel yapıların daha kapsamlı bir şekilde ortaya konmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ahn, J., Alford, A., & Niemeyer, E. D. (2020). Variation in phenolic profiles and antioxidant properties among medicinal and culinary herbs of the Lamiaceae family. *Journal of Food Measurement and Characterization*, 14, 1720–1732. <https://doi.org/10.1007/s11694-020-00420-5>
- Ali, A., Bashmil, Y. M., Ramlan, M. F., & Ab Ghani, M. A. (2021). LC-MS/MS-QTOF screening and identification of phenolic compounds from Australian grown herbs and their antioxidant potential. *Antioxidants*, 10(3), 1–17. <https://doi.org/10.3390/antiox10030413>
- Arshad, A., Fatima, N., Khalid, M., & Ali, R. (2023). Mint (Mentha): A herb and used as a functional ingredient. *Scholars International Journal of Traditional and Complementary Medicine*, 6(4), 56–62.
- Bigliardi, B., & Galati, F. (2013). Innovation trends in the food industry: the case of functional foods. *Trends in Food Science & Technology*, 31(2), 118–129. <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2013.03.006>
- Bleiziffer, J., Pohnert, G., & König, G. M. (2017). Phytochemical profiling and antioxidant properties of lemon balm (*Melissa officinalis* L.). *Journal of Herbal Medicine*, 9, 1–8.
- Buldur, A. D., Aladağ, C., Kaya, B. & Duran, Y. (2020). Coğrafya derslerinde kelime ilişkilendirme testinin tanı aracı olarak kullanılması: Bitkiler konusu örneği. *International Journal of Geography and Geography Education*, 5(4), 1–24.
- Chadwick, B. A., & Craker, L. E. (1989). The scientific literature on herbs. *Economic Botany*, 43(1), 44–55. <https://doi.org/10.1007/BF02859362>
- Chan, K., Zhang, H., & Lin, Z. (2012). *Salvia miltiorrhiza* (Danshen): A review of its chemistry and pharmacology. *The American Journal of Chinese Medicine*, 39(5), 889–904. <https://doi.org/10.6000/1927-3037/2012.01.02.06>
- Çelen, O., Örgün, E., Karadağ, L., & Eraslan, O. (2025). Analysis Of The Concept Of Slow Food With Word Association Test. *American Journal Of Psychiatric Rehabilitation*, 28(1), 446-455.
- Guiné, R. P. F., & Gonçalves, F. J. (2016). Bioactive compounds in some culinary aromatic herbs and their effects on human health: A review. *Mini Reviews in Medicinal Chemistry*, 16(10), 855–866. <https://doi.org/10.2174/138955751666616020412360>
- Guiné, R. P. F., & Gonçalves, F. J. A. (2016). The use of medicinal plants in self-care: Practices and knowledge from the users. *Industrial Crops and Products*, 83, 143–150. <https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2015.12.048>

- Hacıoğlu, G., & Kurt, G. (2012). Tüketicilerin Fonksiyonel Gıdalara Yönelik Farkındalığı, Kabulü ve Tutumları: İzmir İli Örneği. *Journal of Business and Economics Research*, 3(1), 161–171.
- Kaloteraki, C., Almpounioti, K., Potsaki, P., Bousdouni, P., Kandyliari, A., & Koutelidakis, A. (2021). Total antioxidant capacity and phenolic content of 17 Mediterranean functional herbs and wild green extracts from North Aegean, Greece. *Foods*, 2021. <https://doi.org/10.3390/foods2021-11003>
- Kim, D.-O., & Kwon, Y. I. (2011). Herbal medicine and functional food as alternative medicine. In M. Watson (Ed.), *Complementary and alternative medicine* (pp. 23–42). InTech. <https://doi.org/10.5772/22386>
- Krystallis, A., Maglaras, G., & Mamalis, S. (2008). Motivations and cognitive structures of consumers in their purchasing of functional foods. *Food Quality and Preference*, 19, 525–536. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2007.12.002>
- Messina, F., Saba, A., Turrini, A., Raats, M., & Lumbers, M. (2008). Older people's perceptions towards conventional and functional yoghurts through the repertory grid method. *British Journal of Nutrition*, 110(8), 790–804. <https://doi.org/10.1017/S0007114508002453>
- Ozkan, G., Sakarya, F. B., Tas, D., Yurt, B., Ercişli, S., & Çapanoğlu, E. (2023). Effect of in vitro digestion on the phenolic content of herbs collected from Eastern Anatolia. *ACS Omega*, 8, 12730–12738. <https://doi.org/10.1021/acsomega.2c07881>
- Örgün, E. (2023). *Yeşil Restoran Teriminin Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığı İle Bilinirliğinin Tespit Edilmesi*. Green Inspiration-Yeşil İlham (pp.783-791), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Park, J. B. (2011). Antimicrobial and antioxidant activities of essential oils from various herbs and their components. *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 62(6), 557–563. <https://doi.org/10.3109/09637486.2011.562882>
- Raghavan, S. (2000). *Handbook of spices, seasonings, and flavorings*. CRC Press.
- Saeed, M., Naveed, M., BiBi, J., Ali, K., & Kakar, M. U. (2016). Ginger (*Zingiber officinale*): A miraculous herb for health benefits: A review. *Journal of Food and Nutrition Research*, 4(3), 87–94.
- Soleimani, Z., Arzani, A., & Habibi, F. (2022). Phenolic compounds and antimicrobial properties of mint and thyme. *Journal of Herbal Medicine*, 32, 100550. <https://doi.org/10.1016/j.hermed.2022.100550>
- Solunoğlu, A. & Dülğaroğlu, O. (2022). Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Turizmde Kullanımı. *Turizm Sektöründe Güncel Konu ve Yaklaşımlar* (Ed. H. Keleş), Eğitim Yayınevi, s. 179–186. E-ISBN: 978-625-8223-45-3

- Spence, C. (2024). Basil and beyond: The multisensory experience of herbs in culinary contexts. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 35, 100927. <https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100927>
- Stanciu, G., Apetrei, C. L., & Lupu, D. (2017). Antioxidant activity of some aromatic herbs: Rosemary, tarragon, and sage. *Scientific Study & Research. Chemistry & Chemical Engineering, Biotechnology, Food Industry*, 18(4), 375–384.
- Stefanaki, A., & Van Andel, T. (2021). Mediterranean aromatic herbs and their culinary use in the Netherlands: From traditional knowledge to contemporary applications. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 17(1), 1–13. <https://doi.org/10.1186/s13002-021-00431-9>
- Zainol, H., Nakasha, J., & Hakiman, M. (2020). Phenolic content and antioxidant properties of selected medicinal and culinary herbs under different temperatures. *Functional Foods in Health and Disease*, 10(7), 315–326. <https://doi.org/10.5455/faa.94488>
- Zheng, W., & Wang, S. Y. (2001). Antioxidant activity and phenolic compounds in selected herbs. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 49(11), 5165–5170. <https://doi.org/10.1021/jf010697n>

19. Yüzyılın Sonunda Emir Abdurrahman Han'ın Rusya'nın Afganistan Siyaseti Üzerindeki Değerlendirmeleri

Mustafa Müjdecî¹

Rahmatullah Arianpor²

DOI: 10.5281/zenodo.15785951

Öz

Abdurrahman Han, 1869'dan 1879'a kadar Rus İmparatorluğu'nun desteğiyle Buhara'da Afganistan'dan sürgün olarak yaşayan bir şehzadedir. Şir Ali Han hükümetinin çöküşü ve İngilizlerin Kabil'e saldırması sonrasında Buhara'dan Afganistan'a dönmüştür. Abdurrahman Han, 1880 ile 1901 yılları arasında İngilizler ve mücadeleye katılan Tacik halkının desteğiyle Afganistan'daki siyasi gücü ele geçirerek, Emir veya bazen Afganistan Kralı unvanlarıyla anılmıştır. Günümüzde haritada Afganistan olarak bilinen siyasi coğrafya, onun hükümdarlığı döneminde İngilizler ile Rusya ve İran hükümetleri arasında yapılan anlaşmalarla oluşturulmuştur. Abdurrahman Han'ın iç politikası, siyasi muhalefeti sert bir şekilde bastırmaya dayanıyordu. Dış politikada ise, İngilizlere olan bağlılığı ve Ruslara karşı düşmanca tutumu ile tanınmaktadır. Abdurrahman Han, Rusya'yı Afganistan halkının düşmanı olarak tanımlamakta ve bir gün Rusların Afganistan'a saldıracağı ve iki taraf arasında bir savaş çıkacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Ona göre, Ruslar bir gün Afganistan'a saldırarak ve bu durum, Afganistan halkı ile Rus hükümeti arasında bir çatışma doğuracaktır. Hükümdar, Rusya'nın Afganistan'a saldırması durumunda halkın Ruslara karşı ayaklanmasına yol açacak beş nedeni belirtmektedir. Bu nedenler arasında, Afganistan halkının yabancı işgalcilere karşı direnişi, ülkenin yoksullaşması, Rus kültürünün Afganistan halkına dayatılması, Afganistanların yabancı düşmanlığı ve yabancıların Afganistan topraklarından komşu ülkelere saldırmasına izin verilmemesi gibi faktörler yer almaktadır. Bu çerçevede makalede Emir Abdurrahman Han'ın Rusya'nın yayılmacılığı ve Afganistan politikasına dair öngörülerinin yer aldığı konuşması üzerine değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Han, Afganistan, Rus, İngilizler, Savaş, Nesayih-i Namçe.

¹ Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, mmujdecî@hotmail.com , ORCID: 0000-0001-8262-2310

² Öğretim Görevlisi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Pencşir Yüksek Öğrenim Enstitüsü - Afganistan, arianpor@gmail.com ORCID: 0000-0003-3324-9120

At the End of the 19th Century, Amir Abdurrahman Khan's Assessments on Russia's Afghanistan Policy

Abstract

Abdurrahman Khan was a prince of Afghanistan who lived in the city of Bukhara under the support of the Russian Empire as a political exile from Afghanistan from 1869 to 1879. Following the collapse of Amir Sher Ali Khan's government and the British invasion of Kabul, he entered Afghanistan from Bukhara. With the support of the British and the jihadist masses of the Tajiks, Abdurrahman Khan seized political power in Afghanistan between 1880 and 1901, and was referred to as the Emir and sometimes the King of Afghanistan. The political geography known today as Afghanistan was established during his reign through the collusion of the British with the governments of Russia and Iran. Abdurrahman Khan's domestic policy was characterized by the severe suppression of political opponents. In foreign policy, he was known for his allegiance to the British and hostility towards the Russians. He referred to the Russian government as the enemy of the Afghanistan people, predicting that one day the Russians would invade Afghanistan, leading to a conflict between the two sides. According to him, the Russians would eventually attack Afghanistan, resulting in a war between the Afghanistan people and the Russian government. The king outlined five reasons that would incite the Afghanistan people to revolt against the Russians in the event of an invasion by the Russian government. He identified the Afghanistan people's resistance to foreign occupiers, the country's impoverishment, the imposition of Russian Christian culture on the Afghanistan people, the Afghanistan hostility towards foreigners, and the refusal to allow foreign incursions from Afghanistan territory into neighboring lands as key factors for this uprising. In this context, the article will evaluate Emir Abdurrahman Khan's speech, which includes his predictions about Russia's expansionism and Afghanistan policy.

Keywords: Abdurrahman Khan, Afghanistan, Russian, British, war, Nesayih-i Namçe

EXTENDED ABSTRACT

Abdurrahman Khan is known as the founder of today's Afghanistan. Afghanistan is a landlocked country located between Central Asia and South Asia. Afghanistan is a transition point between East Asia and West Asia. In geographical sources close to the period of Abdurrahman Khan, Afghanistan's borders were bordered by the Amu Darya and the Khiva Desert in the north, the province of Baluchistan in the south, Iran in the west, and India and China in the east, while today several new countries have been established around Afghanistan. The current borders of this country are neighbors with Iran in the west, Pakistan in the south and east, Tajikistan, Uzbekistan and Turkmenistan in the north, and China in the east. Abdurrahman Khan was a prince who was forced to come to Bukhara as an exile from Afghanistan with the support of the Russian Empire between 1869-1879. After the collapse of the government of Sher Ali Khan and the British attack on Kabul, he returned to Afghanistan from Bukhara. Between 1880 and 1901, with the support of the British and the Tajik people who joined the struggle, Abdurrahman Khan gained political power in Afghanistan and was sometimes known as the Emir or King of Afghanistan. The political geography known today as Afghanistan was established during his reign through agreements made between the British and the governments of Russia and Iran. Abdurrahman Khan's domestic policy was based on

the harsh suppression of political opposition. In foreign policy, he was known for his loyalty to the British and his hostile attitude towards the Russians. Abdurrahman Khan defined Russia as the enemy of the people of Afghanistan and predicted that one day the Russians would attack Afghanistan and a war would break out between the two sides. According to him, the Russians would one day attack Afghanistan and this would lead to a conflict between the people of Afghanistan and the Russian government. Abdurrahman Khan explained in detail the reasons why the people would revolt against the Russians if Russia attacked Afghanistan. These reasons include the resistance of the Afghan people against foreign invaders, the impoverishment of the country, the imposition of Russian culture on the Afghan people, the xenophobia of the Afghans, and the refusal to allow foreigners to attack neighboring countries from Afghanistan.

This article examines the work called *Nesayih-i Namche*, which consists of an important speech by Emir Abdurrahman Khan. The work called *Nesayih-i Namche* was printed in Persian in the Kabul Darü's-Saltanat printing house in 1886 with the editing of Mir Muhammed Azam Khan and the contributions of Abdurrezzak Dehlevi. This treatise was written upon the request of the participants in the assembly and copies were made available to them. In the preface of the *Nesayih-i Namche* treatise, it is stated that this work is part of some of the predictions that Abdurrahman Khan presented to his people and that it was written to inform them about the conditions of the age.

Abdurrahman Khan began his speech with complaints against the British government. He sent a letter to General Lumsden, who was appointed by the British to be responsible for the border demarcation between Russia and Afghanistan, stating that the Russians were preparing to attack the Afghan troops in the Penjdeh region (in present-day Turkmenistan). Abdurrahman Khan asked General Lumsden for permission to send troops to Penjdeh, but the general warned that any military action by Afghanistan would disrupt order and would not benefit either party. The King of Afghanistan stated that if General Lumsden gave him permission, he could prepare an army and oppose the Russian advance. He thought that if the British had not prevented it, Penjdeh and Merv could have been annexed to Afghanistan. Abdurrahman Khan reiterated his predictions that he had previously shared with General Lumsden, the British representative responsible for Afghan affairs. At that time, some of his predictions came true, while others had not yet come true. When Abdurrahman Khan's predictions about the future policy of the Russian government towards Afghanistan are examined in general from the perspective of his work "*Nesayih-i Namçe*", five points stand out:

First, according to Abdurrahman Khan, the Russians will one day organize an expedition to India. Therefore, they will have to attack this country through Afghanistan.

Second, in order to protect themselves from the attacks of the Afghan people, the Russian soldiers will have to pass through this country's territory to India in masses and will experience nutritional problems. Since they will not be able to bring all the food from their own country to the front, the Russians will have to buy food from the Afghan people at high prices.

Thirdly, if the Russians attack Afghanistan, another problem will arise: At that time, the people of Afghanistan have complete control and sovereignty over their families, but the Russians, who are Christians, have a society where women have more rights and authority than men. The women of Afghanistan will follow the example of the Russian women and choose the path of "discretion" and "immorality".

Fourthly, Afghanistan is considered a barrier between the British India government and the Russian government, and no state should attack this country.

Fifthly, if the Russians attack Afghanistan, they will also attack Iran from the west of this country. The people of Afghanistan will not allow an attack on their lands against Iran, a friendly and neighboring country. Therefore, the people of Afghanistan will rise up against the Russians.

Ninety-three years later, Abdurrahman Khan's prediction that the Russians would eventually attack Afghanistan and that they would encounter strong resistance from the people in these lands came true. In other words, the Emir of Afghanistan had predicted the Russian attack on Afghanistan and the people's resistance in 1886, but the Russians attacked this country in 1979. Although the details of Abdurrahman Khan's predictions about the Russian attack in the 80s of the 20th century are different, the Russian attack and the general resistance of the Afghan people against them occurred in accordance with his predictions. With all this, it is evaluated that some of these predictions are still valid in the political developments in Afghanistan at the beginning of the 21st century.

Giriş

Abdurrahman Han, günümüzdeki Afganistan'ın kurucusu olarak tanınmaktadır. 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Afganistan Kralı olarak görev yapmıştır. İç politikada merkeziyetçi bir yapı kurarak “Demir Emir” olarak anılmaktadır (Barfield, 2019, s. 245). Afganistan'daki hükümdarlık görevinin kendisine Allah tarafından verildiğini iddia etmiştir (Youans, 2017, s. 112). Abdurrahman Han, baskıcı bir iç politika izleyerek ülkeyi yoksulluk ve cehalet içinde gelişime kapalı bir vaziyette tutmuştur. Dış politikada ise İngilizlere yakın durmuş ve Ruslara karşı düşmanlık söylemleri ile dikkati çekmiştir (Farhang, 2013, s. 242). Abdurrahman Han, siyasî, askerî, devlet yönetimi ve tarihî bilgilerini muhtevi “Tacü't-Tevarih” adlı iki ciltlik bir kitap da kaleme almıştır. Bu eserde, Rusları Afganistan ve diğer İslam ülkelerinin düşmanı olarak tanımlarken, İngilizleri Afganistan ve diğer İslam ülkelerinin dostu olarak görmektedir (Emir Abdurrahman, 2011, s. 510).

Onun hükümdarlığı döneminde, Kabil'de “Nesayih-i Namçe” adlı bir risale yayımlanmıştır; bu risale, Afganistan Kralı'nın Rusya'nın ülkesine yönelik politikasına ilişkin bakış açısına odaklanmıştır. Bu makale de daha çok Abdurrahman Han'ın Nasayih-i Namçe'deki öngörülerine yönelik inceleyi muhtevidir. Ona göre, Afganistan halkı Ruslarla asla dost olmayacaktır. Abdurrahman Han, Rusların Afganistan'a saldırması durumunda iki taraf arasında savaşı kaçınılmaz kılacak beş kültürel, tarihî, siyasî, duygusal ve ekonomik nedeni dile getirmektedir.

Nasayih-i Namçe risalesi, tarih araştırmacıları tarafından henüz ayrı bir araştırma olarak ele alınmamış ve derinlemesine incelenmemiştir. Bunun sebeplerinden biri, metnin karmaşık ve düzensiz olmasıdır; bu da risalenin okunmasını ve anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Bu makalede, metnin karmaşık ve düzensiz yapısının açık bir şekilde düzenlenmesiyle tarihçiler ve tarih meraklıları için tanıtılması ve değerlendirilmesi de amaçlanmıştır. Ayrıca, bu risalenin bir tarihi belge olarak tanıtılması, Afganistan tarihi açısından özel bir öneme sahiptir.

Bu makale betimleyici-analitik bir araştırma yöntemiyle yazılmış olup, ana sorusu Abdurrahman Han'ın Rusya'nın Afganistan'a yönelik politikalarına dair öngörülerinin nasıl olduğudur.

Abdurrahman Han'ın Siyaseti ve Afganistan'ın Kuruluşu

Bugün Afganistan adıyla anılan siyasi coğrafya, Abdurrahman Han'ın iktidarı döneminde İngiliz-Rus müzakereleri ve İranlıların desteği arasında bir ülke olarak kurulmuştur (Usoli, 2021, s. 85). İki büyük devlet arasında bir çarpışmanın önlenmesi ve savaştan kaçınılması amacıyla Afganistan, tampon bir bölge olarak tasarlanmıştır. Abdurrahman Han'a göre, Afganistan'ın siyasi coğrafyası kendi iktidarından önce emirlikler ve beylikler şeklinde yönetiliyordu. Bu durum, Afganistan'da güçlü bir devletin oluşmasını engellemiştir. Onun iktidarı sırasında kuzeyde Ruslar, güney ve doğuda İngilizler, geçmiten beri Afgan (Peştun) kralları ve emirleri tarafından yönetilen toprakları işgal etmişti. Bu nedenle, Abdurrahman Han, bu beylik ve özerk güç merkezlerini ortadan kaldırmak ve güçlü bir devlet kurmak için harekete geçmiş ve ardından, güçlü komşu devletlerle müzakere ve anlaşma yoluyla ülkesinin sınırlarını belirlemiştir (Emir Abdurrahman, 2011, s. 439-442).

Günümüz Afganistan'ı, antik Aryana ve Horasan'ın küçük bir parçası olarak bilinmektedir. Bu topraklar, M.Ö. 3. bin yıldan M.S. 3. yüzyıla kadar "Aryana, Airyanem Vaejah veya İran" olarak bilinen bölgenin küçük bir kısmını oluşturmuyordu. M.S. 3. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar ise Horasan'ın bir parçasıydı (Usoli, 2021, s.40). Abdurrahman Han, 1886 yılında yazdığı "Nesayih-i Namçe" adlı eserinde kendisini Horasan halkının ve Afganistan topraklarının kralı olarak nitelendirmiştir (Dehlavi ve Khan, 1886, s. 16). Ancak o döneme kadar Afganistan'ın siyasi birliğe sahip bir ülke olarak burada yaşayan halklar tarafından tanınmadığı düşünülürse bunun gerçekleşmesi de kolay olmayacaktır. Esasen Afganistan dışındaki diğer millet ve devletler için de bu yeni durumun benimsenmesi zaman alacaktır. "Afganistan" ismi, "Afganların (Peştunların) Toprakları" anlamında ilk kez 1801 yılında Britanya Hindistanı ve İran hükümetleri arasında imzalanan bir antlaşmada yer almıştır. İkinci kez Afganistan adı, Britanya Hindistanı valisi Lord Auckland'ın 16 Ağustos 1838'de Şah Şüca'ya yazdığı bir mektupta geçmiştir. Ancak bu coğrafya, günümüz Afganistan ve Pakistan sınırlarının her iki tarafındaki Afganlar (Peştunlar) yerleşim bölgelerine atıfta bulunuyordu ve bu bölgelerde çoğunlukla Afgan kabileleri yaşıyordu (Usoli, 2021, s.39-40).

Afganistan, Orta Asya ile Güney Asya arasında yer alan bir ülkedir. Bu ülke, Doğu Asya ile Batı Asya arasında bir geçiş noktasıdır. Abdurrahman Han dönemine yakın coğrafi kaynaklarda Afganistan'ın sınırları şu şekilde tanımlanmıştır: "Afganistan, kuzeyde Amu Derya ve Hive Çölü'ne, güneyde Belucistan eyaletine, batıda İran ülkesine ve doğuda Hindistan ile Çin'e komşudur." (Coğrafya-i Küçük, 1923, s. 11). Günümüzde, Afganistan çevresinde birkaç yeni ülke kurulmuştur. Bu ülkenin mevcut sınırları batıda İran, güneyde ve doğuda Pakistan, kuzeyde Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile doğuda Çin ile komşudur. Afganistan, 652,860 kilometrekarelik bir alana sahip olup, dünyanın en büyük 41. ülkesi olarak kabul edilmektedir (Farrokh, 1992, s. 59).

Abdurrahman Han, iktidarı döneminde ülkenin toplam nüfusunu beş milyondan fazla olarak tahmin etmektedir. Ancak 1927 yılında Lahor'da "Afganistan" başlıklı bir kitap yayımlanmış ve bu kitapta Afganistan'ın nüfusu, "Dünya Yüzeyindeki İslam Nüfusu" adlı esere atıfta bulunarak, 1897 yılı itibarıyla beş milyon sekiz yüz on beş bin (5.815.000) olarak belirtilmiştir. Bu kitap, Amanullah Han'ın (1919-1929) hükümdarlığı döneminin sonlarında Afganistan'ın nüfusunu on milyondan fazla olarak tahmin etmektedir (Muhammed Ali han, 1927, s. 55).

Abdurrahman Han'ın hükümdarlığı döneminde, Afganistan'daki birçok etnik grup ve kabile, onun emirliğine karşı isyan başlatmıştır (Farooq, 2016, s. 150). Bu isyanların sebepleri

arasında ağır vergi uygulamaları, halk üzerindeki zulüm, gücün merkeziyetçi bir şekilde toplanması ve onun İngilizlerle kurduğu dostane ilişkiler yer almaktadır (Ghbar, 1989, s. 663). Abdurrahman Han bu dönemde kendisini Müslümanların Emiri ve hükümetini Afganistan Emirliği olarak adlandırmıştır. Bununla birlikte kimi yazarlar İslam'a önem vermeyen sefih biri olarak görülmüştür. "Ghulambaçagan darbar" adı altında, genç ve güzel yüzlü erkeklere cinsel istismarda bulunduğu kayıtlarda yer almıştır (Farhang, 2013, s. 242). Han, Ramazan ayında oruç tutmaz ve kendisini yoğun olarak ülkenin işleriyle ilgilenen biri olarak gösterirdi (Gray, 2020, s. 345). O, bu dönemde görülen halk ayaklanmalarını şiddetle bastırmıştır. Abdurrahman Han'ın bu savaşlardaki başarısının arkasında İngilizlerin sağladığı askeri ve malî destek bulunuyordu. Savaş ve siyaset konusunda tecrübeli olan Han, dağınık, koordinesiz ve birlikten uzak gerçekleşen ayaklanmaları kolaylıkla bastırmayı başarmıştır.

Abdurrahman Han döneminde zorbalık, yoksul halka ağır vergiler koyma, siyasi muhalif hareketleri sert bir şekilde bastırma, isyan eden ailelerin kadınlarını cariye olarak alma, kadın düşmanlığı, ülkenin geri kalmasına göz yumma, gücü sarayda merkezileştirme, baskıcılık ve bencillik, ordunun gücünü artırma, geniş bir casusluk sistemi kurma ve halkın tüm yaşamını sıkı bir şekilde denetleyecek bir sistem kurma gibi uygulamalar dikkati çekiyordu. Zorba ve otoriter biri olarak görülen Abdurrahman Han, danışma ve istişare kültüründen uzak yalnızca kendi isteklerinin yerine getirildiği otoriter bir yönetim kurmuştur (Arianpor, 2024, s.15).

Daha önce belirtildiği gibi, Abdurrahman Han'ın dış politikası İngilizlere sadakat ve Rusya'ya düşmanlık sloganı üzerine kurulmuştu. O, Afganistan devletinin varlığını Britanya ile dostlukta, Rusya'ya karşı itimatsızlıkta görüyordu. Geçmişte hayatının on yılını sürgünde geçiren Abdurrahman Han, Buhara Emirliği ve Rus İmparatorluğu himayesinde Buhara şehrinde yaşamış ve ailesi ile birlikte tüm masrafları Ruslar tarafından karşılanmıştır. Ancak 1879 yılında İngilizlerin Emir Şir Ali Han'ın yönetimine saldırmasıyla, Abdurrahman Han'ın yeniden Afganistan'da faaliyete geçmesi için zemin oluşmuştur (Mehrin, 1999, s. 29). Emir Şir Ali Han'ın ölümünün ardından Abdurrahman Han yeniden Afganistan'a dönmüş ve Emir Yakup Han'ın yönetiminden çekilmesinden sonra ülkenin kontrolünü ele almıştır. İngilizlerle dostane ilişkileri pekiştirerek Rusya karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır (Mehrin, 1999, s. 14).

Abdurrahman Han'ın Nesayih-i Namçe Adlı Risalesindeki Öngörüler

Nesayih-i Namçe adlı eser, 1886 yılında Mir Muhammed Azam Han'ın düzenlemesi ve Abdürrezzak Dehlevi'nin katkılarıyla Farsça olarak Kabil Darü's-Saltanat matbaasında basılmıştır. Bu metin, 27 Ağustos 1886 tarihinde Paghman vadisinde yapılan saray meclisinde Afganistan Kralı Abdurrahman Han'ın konuşmasının yazıya geçirilmiş halidir. Bu toplantıya Britanya hükümetinin temsilcisi, Süleymankhel aşiret liderleri ve hanlar katılmıştır. Söz konusu risale, meclisteki katılımcıların talebi üzerine yazılmış ve kopyaları onların kullanımına sunulmuştur. Nesayih-i Namçe risalesinin önsözünde, bu eserin Abdurrahman Han'ın halkına sunduğu bazı öngörülerinin bir parçası olduğu ve onların çağın koşulları hakkında bilgi sahibi olmaları için yazıldığı belirtilmiştir. Risalede, bu eserin yazılmasının hayırlı bir iş olduğu ve yakın ve uzak gelecekte okunmasının önemli olduğu ifade edilmiştir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 2).

Abdurrahman Han, konuşmasına Britanya hükümetine yönelik şikayetlerle başlar. Rusların, Afganistan askerlerine karşı Penjdeh (Pençe) bölgesine (günümüz Türkmenistan'da) saldırı hazırlığında olduğunu belirttiği bir mektubu, Britanya tarafından Rusya ve Afganistan arasındaki sınır belirlemeden sorumlu olarak atanan General Lumsden'a göndermişti.

Abdurrahman Han, General Lumsden'dan Penjdeh'e asker göndermek için izin istemiş, ancak general, Afganistan'ın herhangi bir askeri hareketinin düzeni bozacağı ve tarafların hiçbirine fayda sağlamayacağı konusunda uyarıda bulunmuştu. Afganistan Kralı, General Lumsden'in kendisine izin vermesi durumunda bir ordu hazırlayıp Rusların ilerleyişine karşı durabileceğini ifade etmiştir. O, İngilizlerin engellemesi olmasaydı, Penjdeh ve Merv'in Afganistan topraklarına katabileceğini düşünmüştü.

Abdurrahman Han bu mecliste, daha önce Afganistan meselelerinden sorumlu Britanya temsilcisi General Lumsden ile paylaştığı öngörülerini tekrar dile getirmiştir. O dönemde, öngörülerinin bir kısmı gerçekleşmiş, bazıları ise henüz vuku bulmamıştı. Bu konuda şu ifadeleri kullanmıştı: “Tir ayında General Lumsden'e bildiklerimi yazdım. Sınır belirleme meselesi uzadı ve iş artık barış sınırlarının dışına çıktı. Rus subayı bir yandan bizimle uzlaşma konusunda konuşuyor, diğer yandan ise Afganistan sınırlarındaki askerlerini artırıyordu. Her gün yüz ya da iki yüz Rus askeri eski ordusuna katılıyordu. Ona, Rusların kışın Herat'tan Afganistan sınırlarına yardım gelmeyeceğini bildiklerini ve halkımıza saldıracaklarını söylemiştim. Yollar kapanmadan önce, ordumdan bir birlik gönderip onları Rus ordusuna karşı konuşturacağım. Eğer barış sağlanırsa, ordumun kendi topraklarında olması zararlı olmaz, ancak Ruslar ilerlerse, gelecekte pişmanlık ve kayıp yaşamayız. Biliyorum ki, Ruslar orduma saldırmadan ve Afganistan halkını sınımadan geri çekilmeyecekler ve barış olmayacak.” (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 3) Emir, devamında bu teklifinin General Lumsden tarafından reddedildiğini ve öngördüğü şeyin gerçekleştiğini belirtmektedir. Yani Ruslar Penjdeh'e saldırarak, sınırlı sayıda Afganistan askerini öldürüp yaralayarak burayı ele geçirmiştir. Buradan anlaşılıyor ki Abdurrahman Han, İngilizlere o kadar bağlıydı ki, kendi topraklarını savunmak için bile onlardan izin almak zorundaydı. Ancak, içindeki muhalifleriyle mücadelesinde öfkeli ve sert tavrı dikkat çekiyordu. Bu durum, Afganların ünlü bir atasözünü hatırlatıyordu: “Evde aslan, dışarıda tilki.” Yani Abdurrahman Han, Afganistan halkını bastırmada bir yırtıcı aslan gibi davranırken, İngilizler ve Ruslar karşısında korkak bir tilki gibi davranıyordu. “Evde aslan” olan Abdurrahman Han, kendi sözlerine göre: “Celalabad'da Menkûhîl ve Şinvari kabilelerinin isyancılarının başlarından iki tane kelle minaresi yaptım ki bunlara ve diğerlerine ibret olsun.” (Emir Abdurrahman, 2011, s. 235) Benzer şekilde, yönetiminden memnun olmayan çoğu insan, Abdurrahman Han tarafından soykırıma, korkunç işkencelere ve sürgünlere maruz kalıyordu. Afganistan'ın modern tarihinde otoriter yöneticilerin içerideki protesto ve muhalif hareketleri sert bir şekilde bastırması ve idarecilerin yabancı devletlere bağımlılığı defalarca görülmüştür.

Abdurrahman Han'a göre, Penjdeh olayı Britanyalı general tarafından kasıtlı bir şekilde ve Ruslarla koordineli olarak planlanmıştır. Ona göre, “General Lumsden, Afganistan halkı ile Ruslar arasında bir kan dökme hadisesinin yaşanmasını istiyordu. Böylece, Afganistan halkının Rus hükümeti ile yakınlık ve komşuluk içerisinde dostluklarını geliştirmelerinin önüne geçmeyi düşünüyordu. Aksi takdirde bu dostluk, Britanya devleti için bir kayıp anlamına gelirdi.” (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 4) Afganistan kralı ise General Lumsden'in bu düşüncesini boş bir hayal, dikkatsizlik, cehalet ve akılsızlık olarak değerlendiriyordu. Abdurrahman Han'ın Lumsden'in açıktan bu şekilde eleştirmesinde bir süre sonra İngiltere'deki hükümet değişikliği beklentisinin etkisi olduğu söylenebilir. Muhalefet partisi iktidara gelmişti ve Han bir değişimin beklenen bir durum olduğunun farkındaydı. Aksi takdirde, General Lumsden'a hakaret etmeyeceği rahatlıkla ifade edilebilir. Bununla birlikte Abdurrahman Han, kabile reisleri ve Rusların önünde, adını anmadığı Britanya hükümetinin temsilcisine, Afganistan'ın yalnızca İngilizlerle dostluk kurarak ilerleyebileceğini ve diğer ülkelerin saldırılarından korunabileceğini belirtmekten de geri durmamıştır.

Abdurrahman Han'ın “Nesayih-i Namçe” adlı eseri nokta-yı nazarından Afganistan'a yönelik Rus hükümetinin gelecekteki politikasıyla ilgili öngörülerine genel olarak bakıldığında, aşağıdaki beş madde dikkati çekmektedir:

Birinci olarak Abdurrahman Han'a göre, Ruslar bir gün Hindistan'a sefer düzenleyeceklerdir. Bu nedenle, Afganistan üzerinden bu ülkeye saldırmak zorunda kalacaklardır. Bu, Afganistan'daki analistler ve yazarlar arasında hâlâ tartışılan ve doğrulanan bir teoridir. Yani, 1979'da Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin nedenlerinden biri, Rusların Hint Okyanusu'na ulaşması ve Hindistan yarımadasının verimli topraklarına sahip olması olarak görülmektedir (Collins, 2017, s.35). Afganistan Kralı, başlangıçta Rusların, Afganistan hükümeti ve halkından, Afgan toprakları üzerinden Hindistan'a saldırmak için izin isteyeceklerini düşünmüştür. Ruslar da Afganistan halkına ve hükümetine zarar vermeyeceklerini ifade ederek İngilizlere karşı Hindistan'da savaşacaklarını söyleyeceklerdir. Rus hükümeti, Afganistan halkından, kendilerine güvence vermek amacıyla silah ve mühimmatlarını isteyecek ve Rusların İngilizlere karşı savaşı sırasında, Afgan halkının Rus askerleriyle kanlı bir çatışmaya sürüklenmelerinin önüne geçmeye çalışacaktır. Abdurrahman Han, “eğer Afgan hükümeti ve halkı Ruslara silah ve mühimmat verirlerse, kadınlar gibi korkak sayılacağını” vurgulamıştır. Han'a göre onurlu bir duruş gösterip Rusların isteğini reddederlerse, Ruslar Afganistan halkıyla savaşa giremeyecektir, bununla birlikte Afganistan halkı silahlarını Ruslara vermezse, Ruslar onlardan başka taleplerle gelecektir. Ruslar, Afganistan halkına, “Şimdi silah ve mühimmatınızı bize vermiyorsunuz, ama biz dost devletiz ve şimdi dostluğunuzu gösterme zamanı” diyerek güçlü gençleri İngilizlere karşı savaşta ön saflarda hazır olmaya davet edeceklerdir. Afgan dostluğunu pratikte görmek isteyen Ruslara, bu aşamada, Kraliyet ailesinin ve Durani hanedanının Muhammed Han gibi “korkak üyeleri” harekete geçecek ve her kabile ve evden binlerce genci toplayıp Rus ordusuna katacaklardır. Ruslar bu gençleri savaşın ön saflarına sürecektir ve onlar İngiliz silahlarına hedef olacaktır. Bu gençler savaşın ön saflarından geri çekilirlerse, arka cephedeki Rus askerleri onlara ateş edecek ve böylece, Rus hükümeti ile Afganistan halkı arasında bir savaşın kıvılcımı ateşlenecektir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 6).

İkincisi, Rus askerleri, Afganistan halkının saldırısından korunmak için, bu ülkenin topraklarından Hindistan'a toplu halde geçmek zorunda kalacaklar ve beslenme sorunu yaşayacaklardır. Tüm gıda maddelerini kendi ülkelerinden cepheye getiremeyecekleri için Ruslar zorunlu olarak gıda maddelerini Afganistan halkından yüksek fiyatlarla satın almak zorunda kalacaklardır. Afganistan, kendisi de gıda maddeleri sıkıntısı çeken bir ülkedir. Eğer Afganistan halkı, Ruslara gıda ve yiyecek vermezse, Ruslar “Dostlarınıza gıda ve yiyecek vermemek dostluğa yakışmaz” diyecekler, aksi takdirde de ülke gıda kıtlığı ile karşı karşıya kalacaktır. Bu noktada, Afganistan halkının bir kısmı açlıktan ölecek, bir kısmı da kaçacaktır. Dolayısıyla, Ruslar ile Afganistan halkı arasındaki dostluk bu halka zarar verecek ve bu dostluğun uzun soluklu olması imkânsız hale gelecektir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 7).

Üçüncüsü, eğer Ruslar Afganistan'a saldırırlarsa, başka bir sorun daha ortaya çıkacaktır: O dönemde Afganistan halkı, aileleri üzerinde tam bir hakimiyet ve kontrol sahibidir ancak Hristiyan olan Ruslar, kadınların erkeklere göre daha fazla hak ve yetkiye sahip olduğu bir topluma sahiptir. Afganistan kadınları, Rus kadınlarını örnek alarak “başıboşluk” ve “ahlaksızlık” yolunu seçeceklerdir. Afganistan halkı, eşine ihanet eden bir adamı öldürmektedir. Bu nedenle, bu insanlar hem kadınları hem de erkekleri ortadan kaldırmaktan çekinmemektedir. Eğer öldürülen kişi bir Rus ise, Rus hükümeti o dönemin yöneticisinden, öldürülen kişi için hesap soracaktır. Eğer o Afganistan yöneticisi, öldürülen Rus hakkında halkını sorguluyorsa, o da bir Rus olarak kabul edilecektir. Bu halk, bu tür bir yöneticiyi

öldürmekten çekinmeyecek ve onu da ortadan kaldıracaktır. Böylece, Afganistan halkının Rus hükümeti ile dostluğu düşmanlığa dönüşecek ve Ruslarla savaş başlayacaktır (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 8). Yani aile ve toplumsal değerler açısından çok farklı kültürlerin yaşandığı devletlerin ve toplumların çekişme ve mücadeleleri da kaçınılmaz olacaktır. Zira Hristiyan Rusların Müslüman Afgan toplumunda mevcut olan geleneksel yapıya vereceği zarar, içerideki huzursuzlukla birlikte dışarıda da çatışmaya kadar uzanan bir süreci harekete geçirebilecektir.

Dördüncüsü, Afganistan, Britanya Hindistan hükümeti ile Rus hükümeti arasında bir engel olarak düşünülmektedir ve hiçbir devletin bu ülkeye saldırmaması gerekmektedir. Afganistan halkının özelliği, herhangi bir yabancı devlet bu halkı ezmek istediğinde, onlara karşı direnmeleri ve savaşmalarıdır. Dolayısıyla, eğer Rus hükümeti Afganistan'a saldırmak isterse, bu ülke insanları onlarla asla dost olmayacaklardır. Çünkü Afganistan halkı, topraklarının Müslüman dahi olsa herhangi bir devlet tarafından işgal edilmesini asla istememektedir (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 9).

Beşincisi, Abdurrahman Han'a göre, bir gün Rus hükümeti Afganistan halkından İran devleti ile olan sınırlarında bulunan bir toprak parçasını kendilerine vermelerini isteyebilir. Ruslar, İran'ın işgaliyle de ilgilenmektedirler. Bu durumda Afganistan hükümeti ve halkı, Rus hükümetine şu şekilde cevap vermelidir: "Asla topraklarımızın bir köşesinden komşu ülkemize saldırılmasına izin vermeyiz. Eğer bugün bu yolla dost ülkemize saldırırsanız, yarın da topraklarımızı işgal edeceksiniz." Rus hükümeti, zayıf bir devleti kandırarak veya zorla ele geçirdiğinde, bir süre sonra o devleti kendi hükümetine dâhil eder ve asla oradan çıkmayı düşünmez. Dolayısıyla, Çarlık Rusyası herhangi bir bahaneyle Afganistan'a girerse, kendi isteğiyle buradan çıkmayacaktır. Bu nedenle, Afgan halkı ile Çarlık Rusya'sı arasında savaş kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple, Rus hükümetine Afganistan topraklarına giriş izni verilmemelidir; çünkü onu dışarı çıkarmak zor olacaktır (Dehlevi ve Azam, 1886, s. 14).

Abdurrahman Han, yukarıda bahsedilen tahminlerin Afganistan halkı ve Britanya devleti için önemli olduğunu belirterek, mecliste bulunanlara Rusya hükümetine karşı dost ve birlik içinde olmaları yönünde tavsiyelerde bulunmakla birlikte ileri sürdüğü sebeplerden ötürü Afganistan halkı ile Rus hükümeti arasında dostluğun da zorluklarına dikkati çekmiştir. Afganistan emiri, Britanya hükümeti temsilcisinden tüm bu meseleleri İngiltere'deki liderlerine rapor etmelerini istemiş ve onlara Afganistan devleti ve halkı hakkında yanlış raporlara asla inanmamaları konusunda güvence verilmesini talep etmiştir.

SONUÇ

Abdurrahman Han, 1880-1901 yılları arasında Afganistan adıyla bilinen siyasi coğrafyada bu ülkenin kurucusu olarak kabul edilir. Abdurrahman Han'ın hükümdarlığı döneminde İngilizler, Rusya ve İran hükümetleriyle işbirliği yaparak Afganistan'ın mevcut sınırlarını belirlemişlerdir. Afganistan adı, Abdurrahman Han'ın iktidarından önce de kullanılmıştı; ancak bu ad yalnızca Afganların (Peştunların) yaşadığı topraklar için geçerliydi, Tacik, Özbek, Hazara ve diğer etnik grupları kapsamıyordu.

Abdurrahman Han'ın iç siyaseti, gücün merkezileşmesi ve muhaliflerin bastırılması üzerine kurulmuştu. Ülkeyi tam bir tecrit içinde, herhangi bir ilerleme olmaksızın yönetti. Abdurrahman Han dış politikada İngilizlere tabi olup, Ruslara karşı düşmanlık söylemlerini dile getiriyordu. Ona göre, er ya da geç Ruslar Afganistan'a saldırarak, ancak bu ülkenin halkı onlara karşı ayaklanacaktır.

O, Afganistan halkının Rusya'ya karşı ayaklanma ve savaşının beş nedenini şu şekilde öngörmüştü:

Birincisi, eğer Ruslar Afganistan üzerinden Hindistan'a saldırırlarsa, Afganistan halkı topraklarından bir devletin geçişine izin vermeyi kabul etmez. Bu nedenle, o devlete karşı savaş açarlar.

İkinci olarak, Ruslar Hindistan'a saldırırlarsa, Afganistan'dan tahıl ve gıda maddeleri temin etme ihtiyacı duyacaklardır. Afganistan fakir ve kurak bir ülke olduğundan, halk kıtlık ve açlıkla karşı karşıya kalacak ve bu duruma tepki olarak Ruslara karşı savaş başlatacaktır.

Üçüncü olarak, Ruslar Hristiyan dinine mensup oldukları için kadınlarına daha fazla özgürlük tanımaktadırlar. Ancak Afganistan kültüründe kadınlara bu tür özgürlükler verilmez. Ruslar bu ülkeyi işgal ettiklerinde, Afganistan kadınları Rus kadınlarından fuhuş ve açık saçıklığı öğrenebilirler. Bu durum sonucunda, Rus erkekleri Afgan kadınlarını suistimal edebilirler. Bu nedenle, Afganistan halkı hem kendi hükümetine hem de Ruslara karşı ayaklanacak ve savaşa girecektir.

Dördüncü olarak, Afganistan halkının doğal özelliği, ister Müslüman ister gayrimüslim bir devlet olsun, topraklarını işgal eden her güce karşı savaş başlatmaktır. Bu nedenle, Afganistan halkı ile Ruslar arasında bir savaş kaçınılmaz olacaktır.

Beşinci olarak, eğer Ruslar Afganistan'a saldırırlarsa, bu ülkenin batısından İran'a da saldıracaklardır. Afganistan halkı, dost ve komşu ülke olan İran'a toprakları üzerinden bir saldırıya izin vermeyecektir. Bu nedenle, Afganistan halkı Ruslara karşı ayaklanacaktır.

Abdurrahman Han'ın, Rusların eninde sonunda bir gün Afganistan'a saldıracaklarını ve bu topraklarda halkın güçlü bir direnişiyle karşılaşacaklarını öngörmesi, doksan üç yıl sonra gerçekleşmiştir. Yani Afganistan Emiri, Rusların Afganistan'a saldırısını ve halk direnişini 1886 yılında öngörmüştü, ancak Ruslar 1979'da bu ülkeye saldırdılar. Abdurrahman Han'ın, 20. yüzyılın 80'li yıllarında gerçekleşen Rus saldırısına dair öngörülerinin detayları farklı olsa da, Rus saldırısı ve Afganistan halkının onlara karşı genel direnişi onun öngörülerine uygun olarak gerçekleşmiştir. Esasen 21. yüzyılın başında Afganistan'da yaşanan siyasî gelişmelerde de bu öngörülerin bir kısmının halen geçerli ve gerçekleşme sürecinde olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- _____, (1923), **Coğrafyai Küçak**, Dar al-Staneh yay, Kabil-Afganistan.
- Emir Abdurrahman Han, (2022), **Tacü't-Tevarih**, Miwand yay, Kabil-Afganistan.
- Ansari, Farooq (2016), **Tarikh Afganistan**, Amiri yay, Kabil-Afganistan.
- Arinpor, Rahmatullah, (2024), **Sardar Quddus Han Pancşiri; Az Qayam Alai Amir Abdurrahman Han ta İlam Padişahi**, Mevlana yay, Belh-Afganistan.
- Barfield, Thomas Jefferson, (2019), **Tarihi Siyasi ve Farhangi Afganistan**, (Çev. Abdullah Mohammedi), İrfan yay, Tahran-İran.
- Collins, Joseph J., (2017), **Şinahti cang dar Afganistan**, (çev. Ahmad Reza Danesh), İrfan yay, Tahran-İran.
- Dehlevi, Abdul Razzaq ve Mir Mohammed Azam Han, (1886), **Nesayih-i Namçe**, Dar al-Satneh yay, Kabil-Afganistan.
- Farhang, Mohammed Sediq, (2013), **Afganistan da Panc Karni Ahyr**, Miwand yay, 24. baskı, Kabil-Afganistan.
- Farrokh, Syed Mehdi, (1992), **Tarihi Siyasi Afganistan**, Meclis yay, Kum-İran
- Ghbar, Mir Gholam Mohammed, (1989), **Afganistan Dar Masiri Tarih**, Merkezi Naşri İnkılab yay, Tahran- İran.
- Gray, John Alfred, (2020), **Dar Darbarı Amir**, (Çev. Akbar Baryalay),_____, Hamburg-Almanya.
- Mehrin, Mohammad Nasir, (1999), **Du Çehra Az Emir Abdurrahman Han**, Afganistan Bilgi Merkezi Arşivleri, s. 29.
http://dx.doi.org/10.2458/azu_acku_risalah_ds363_meem94_1378
- Muhammed Ali Han, (1927), **Afganistan**, Mufidaam Paris yay, Lahor-Hindistan.
- Usoli, Zakaria, (2021), **Afganistan Çeguna Taşkil Şud**, yay_____, Kabil, Afganistan.
- Youans, Martin, (2017), **Afganistan; Mardom ve Siyaset**, (Çev. Sima Moulai), Qaqnos yay, Tahran-İran.

YAYIN ETİĞİ

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ESAR), etik yayıncılık hususunda en yüksek standartlara bağlı kalmayı ilke edinmiştir. Bu kapsamda; Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkeleri benimsenmiştir. Dergiye gönderilen makaleler daha önce yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecine tabi tutulmamış olmalıdır. ESAR’a gönderilen her bir makale en az bir editör ve iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilecektir. Değerlendirme sırasında rastlanılan intihal, duplikasyon, sahte yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, eser dilimleme, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi etik dışı durumlar olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, kabul edilen etik standartlarına uygun olmayan makalelerin değerlendirme süreci sona erdirilir. Yayından sonra tespit edilen olası etik ihlallerine sahip makaleler yayından kaldırılır. Makalelerin etik kurallara uygun yazılması yazarların sorumluluğundadır. ESAR’ın benimsediği uluslararası araştırma etiği ilkeleri şunlardır;

*Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.

*Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.

*Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.

*Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.

*Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.

*Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.

*Deneyisel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.

*Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.

*İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

PUBLICATION ETHICS

The Journal of Education and Social Sciences Research (ESAR) is committed to adhering to the highest standards in ethical publishing. In this context; Ethical publishing

principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) and World Association of Medical Editors (WAME) have been adopted. Articles submitted to the journal should not have been published before and have not been evaluated in another journal. Each article sent to ESAR will be double-blinded by at least one editor and two referees. Plagiarism, duplication, fraudulent authorship, research / data fabrication, work slicing, copyright infringement and concealment of conflict of interest encountered during evaluation are considered unethical situations. In this context, the evaluation process of articles that do not comply with the accepted ethical standards is terminated. Articles with possible ethical violations detected after publication are removed from the publication. It is the authors' responsibility to write the articles in accordance with ethical rules. The international research ethics principles adopted by ESAR are as follows;

*The principles of integrity, quality and transparency should be ensured in the design of the research, the review of the design and the conduct of the research.

*Research team and participants, purpose of the research, methods and possible uses envisaged; They should be fully informed about the requirements and, if any, risks of participation in the research.

*Confidentiality of information provided by research participants and confidentiality of respondents should be ensured. Research should be designed to preserve the autonomy and dignity of the participants.

*Research participants should participate in the research voluntarily and should not be under any coercion.

*Participants should be avoided from harm. The research should be planned in a way that does not put the participants at risk.

*Be clear about research independence; If there is a conflict of interest, it should be indicated.

*In experimental studies, written informed consent of the participants who decide to participate in the research should be obtained. The legal guardian's approval must be obtained for children and those under guardianship or those with confirmed mental illness.

*If the study will be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization that the study will be carried out.

*In studies with a human element, it should be stated in the "method" section that "informed consent" was obtained from the participants and the ethics committee approval was obtained from the institution where the study was conducted.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazarların, ESAR Yönetim Kurulu'nun belirlediği yazım kurallarına uyması zorunludur. Eserlerin imla ve noktalama yönünden kontrolü yazarın sorumluluğundadır.
- 2- Makaleler yayınlanmadan önce ön değerlendirmeye tabi tutulur. Ön değerlendirmeyi geçen makalelerin intihal kontrolü yapılır. Editör Kurulu, İntihal raporu doğrultusunda makaleyi hakemlere gönderir.
- 3- Hakemlerden gelen rapor doğrultusunda Editör Kurulu tarafından makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilir. Editör Kurulu Hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.
- 4-Hakemlerin düzeltme isterlerse makale yazara geri gönderilir. Vaktinde geri dönmeyen makalelerin süreci sonlandırılır.
- 5- Editör Kurulunda kabul edilen çerçeve dahilinde düzeltmesi yapılmış olan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
- 6- Yönetim Kurulu tarafından onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
- 7- Yazar, ESAR Editör Kurulunun tebliğ ettiği hususları zamanında yerine getirmelidir. Aksi taktirde makalenin işlem süreci durdurulur ve makale için tahakkuk eden harcamalar (dizgi, mizampaj vb.) yazardan tahsil edilir.
- 8- Yayın Dili: Derginin yazım dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Almanca, Arapça ve Farsça yazılar da kabul edilebilir. Dergimize gönderilecek çalışmalar için şu kurallar esastır;

*Ana Başlık Boyutu 14 pt, ortalanmış, kalın

*Kağıt Boyutu A4

*Ana Metin Üst Kenar Boşluk 2,5 cm

*Alt Kenar Boşluk 2,5 cm

*Sol Kenar Boşluk 2,5 cm

*Sağ Kenar Boşluk 2,5 cm

*İlk satır girinti 0 cm

*Yazı Tipi Times New Roman Yazı

*Tipi Stili Normal

*Metin Boyutu 12 pt

*Aralıklar

-Sol: 0 cm

-Sağ: 0 cm

-Önce: 0 nk

-Sonra: 10 nk

*Satır Aralığı: Tek

*Alıntı Metni Boyutu 10 pt

*Özet Yazı Tipi Times New Roman

*Öz Başlığı 12 pt, İki Yana Yastı, Kalın

WRITING RULES

1- Authors are required to comply with the writing guidelines determined by the ESAR Board of Directors. Authors are responsible for the spelling and punctuation of their submissions.

2- Articles undergo a preliminary evaluation before publication. Those that pass this stage are checked for plagiarism. Based on the plagiarism report, the Editorial Board forwards the article to referees for review.

3- The Editorial Board decides whether an article will be published, taking the referees' reports into consideration. However, the Editorial Board reserves the right to reject any article regardless of the referee evaluations.

4- If the referees request revisions, the article will be returned to the author. If the revised article is not resubmitted within the specified time, the evaluation process will be terminated.

5- Articles revised in accordance with the Editorial Board's guidelines are submitted to the Board of Directors.

6- Articles approved by the Board of Directors are placed in the publication queue.

7- Authors must fulfill the requirements communicated by the ESAR Editorial Board in a timely manner. Otherwise, the editorial process will be halted and the author will be charged for any costs incurred (e.g., typesetting, layout, etc.).

8- Publication Language: The primary language of the journal is Turkish. However, articles written in English, German, Arabic, and Persian are also accepted. Submissions must adhere to the following formatting rules:

* **Main Title:** 14 pt, centered, bold

* **Paper Size:** A4

* **Margins:**

-Top: 2.5 cm

-Bottom: 2.5 cm

-Left: 2.5 cm

-Right: 2.5 cm

* **Paragraph Indent (First Line):** 0 cm

* **Font:** Times New Roman

* **Font Style:** Regular

* **Main Text Size:** 12 pt

* **Paragraph Spacing:**

-Left: 0 cm

-Right: 0 cm

-Before: 0 pt

-After: 10 pt

* **Line Spacing:** Single

* **Block Quote Text Size:** 10 pt

* **Abstract Font:** Times New Roman

* **Abstract Title:** 12 pt, justified, bold

ESAR